

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

**GEZİ PARKI EYLEMLERİ ÖRNEĞİNDE SEMBOLİK ŞİDDETE İLİŞKİN
MEDYATİK TEMSİL**

Yüksek Lisans Tezi

GÖRKEM GÜLAY DOĞAN

İstanbul, 2014

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

**GEZİ PARKI EYLEMLERİ ÖRNEĞİNDE SEMBOLİK ŞİDDETE İLİŞKİN
MEDYATİK TEMSİL**

Yüksek Lisans Tezi

GÖRKEM GÜLAY DOĞAN

Danışman: PROF. DR. CENGİZ ANIK

İstanbul, 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HALKLA İLİŞKİLER Anabilim Dalı HALKLA İLİŞKİLER Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi GÖRKEM GÜLAY DOĞAN'ın GEZİ PARKI EYLEMLERİ
ÖRNEĞİNDE SEMBOLİK ŞİDDETE İLİŞKİN MEDYATİK TEMSİL adlı tez çalışması.
Enstitümüz Yönetim Kurulunun 17.09.2014 tarih ve 2014-33/27 sayılı kararıyla oluşturulan jüri
tarafından oy birliği /oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 02/10/2014

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1. Tez Danışmanı	Prof. Dr. CENGİZ ANIK	
2. Jüri Üyesi	Doç. Dr. EBRU ÖZGEN	
3. Jüri Üyesi	Prof. Dr. H.EMRE BAĞCE	

ÖZET

Devlet, meşruluğunu çeşitli kaynaklarda bulur. Devletin meşruluğunu sağlamlaştıran en önemli unsur, fiili şiddet kullanım tekelini elinde bulundurmasıdır. Devletin fiili şiddet tekelini elinde bulundurmasını sağlayan araçlar; polis, ordu ve hapishanelerdir.

Pierre Bourdieu tarafından literatüre kazandırılan Sembolik Şiddet kavramı ise, çok çeşitli biçimlerde uygulanabilecek olup, görünmeyen, görünmesi zor bir şiddet biçimi ifade etmektedir. Sembolik Şiddet; örtük, duygulara yönelik uygulanan, fark edilmesi zor; ancak etkili bir şiddet biçimidir. Bu yönüyle sembolik şiddet, devletin fiili şiddet tekeline alternatif olabilecek yapıdadır.

Çalışmamızda, Gezi Parkı Eylemleri süresince, eylemciler tarafından, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet eden davranışların açığa çıkarmak amaçlanmıştır.

Çalışmayla ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra, GENAR araştırma şirketinin gezi parkı eylemleri sırasında yürüttüğü anket çalışmasının verileri çalışmaya dahil edilmiş, Gezi Parkı Eylemleri ile ilgili görüş ve düşüncelere yer verilmiş ve internet ortamından edinilen sembolik şiddete ilişkin fotoğraflar ile çalışma desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Meşruiyet, Devletin Fiili Şiddet Tekeli, Sembolik Şiddet, Gezi Parkı Eylemleri

ABSTRACT

The state has its legitimacy from various sources. Government retains a monopoly on the use of actual violence, that is an important element to take its legitimacy. Police, army and prison are tools, that help government hold a monopoly on the use of actual violence.

The concept of symbolic violence that was imparted to the literature by Pierre Bourdieu, can be applied in many different ways, that is invisible, hard to see. Symbolic violence is implicitly, applied for feeling and difficult to notice; but it is an effective form of violence. So, this aspect of symbolic violence can be an alternative to the monopoly of actual violence that government retains.

During the Gezi Park Actions, the activists and their supporters invited the police not to use the actual violence, but the symbolic violence. In this study, it has been intended uncovering, analyzing and evaluating such actions, that have invited the police use the symbolic violence.

After the literature study was completed, the data of the survey conducted by research company GENAR, during the Gezi Park Actions, have been included in the study. The opinions and the ideas about the Gezi Park Actions have been given here and this study has been supported by the photographs and the studies about the symbolic violence from the internet environment.

Key Words: State, Legitimacy, Actual Violence Monopoly of State, Symbolic Violence, Gezi Park Actions

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, sembolik şiddet ve fiili şiddet karşıtlığını anlayabilmek için, ilk bölümde devlet ve meşruiyet konusu; ikinci bölümdeyse ilk bölümdeki bilgiler ışığında sembolik şiddet ve fiili şiddet konuları ele alınmıştır. Son bölümde ise, Gezi Parkı Eylemleri'nde medyaya yansıyan fotoğraflar ile sembolik şiddet konusu ilişkilendirilmiştir. Bu çalışma ile sembolik şiddet kavramına yeni bir bakış açısı kazandırılmak ve Gezi Parkı Eylemleri'ne değerlendirilmemiş olan bir perspektiften bakmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen danışman hocam Prof. Dr. Cengiz Anık'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazım sürecim boyunca manevi desteklerini benden esirgemeyen ailem ve arkadaşlarıma da en içten teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul, 2014

Görkem Gülay DOĞAN

İçindekiler

Sayfa No.

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	xii

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM

DEVLET ve MEŞRUIYET

1. Devletsiz Toplumlar ve Devletin Doğuşu.....	3
2. Devlete İlişkin Tanımlar.....	8
2.1. İktidar Kavramı.....	12
2.2. Otorite Kavramı.....	14
3. Devlet ve Meşruiyet İlişkisi.....	17
3.1. Devletin Temel Taşlarından Biri: Meşruiyet.....	17
3.2.Meşruiyet Teorileri.....	20
3.2.1. Teokratik Teoriler.....	20
3.2.1.1. Din.....	20
3.2.1.2. Mitoloji.....	22
3.2.1.3. Gelenek.....	22
3.2.2. Demokratik Teoriler.....	23

3.2.2.1. Machiavelli ve Meşruiyet.....	24
3.2.2.2. Sosyal Sözleşmeler.....	26
3.2.2.2.1. Thomas Hobbes: Güvenliğin Meşruiyeti.....	26
3.2.2.2.2. John Locke'un Meşruiyeti: Özgürlük.....	28
3.2.2.2.3. Rousseau'nun Meşruiyet Anlayışı: Eşitlik.....	29
3.2.3. Modern Devletin Meşruluk Temelleri.....	31
3.2.3.1. Max Weber'in Meşruluk Tipolojisi.....	31
3.2.3.1.1. Geleneksel İktidar.....	31
3.2.3.1.2. Yasallık.....	32
3.2.3.1.3. Karizma.....	32
3.2.3.2. David Easton'un Meşruluk Tipolojisi.....	32
3.2.3.2.1. İdeolojik Kaynak.....	33
3.2.3.2.2. Yapısal Kaynak.....	33
3.2.3.2.3. Liderlerin Kişisel Nitelikleri.....	34
4. Meşrulukta Yeni Ölçütler.....	35
4.1. Yurttaşlık.....	35
4.2. Sosyal Devlet.....	36
4.3. İdeoloji.....	37

2. BÖLÜM

DEVLETİN FİİLİ ŞİDDET TEKELİ ve SEMBOLİK ŞİDDET

1. Şiddet Kavramı.....	42
1.1. Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açıdan Şiddet.....	44
1.2. Şiddet Türleri.....	50

1.2.1. Bedensel/ Fiziksel Şiddet.....	50
1.2.2. Psikolojik/ Duygusal Şiddet.....	51
1.2.3. Dijital/ Teknolojik Şiddet.....	51
1.2.4. Siyasal Şiddet.....	55
1.2.4.1. İktidara Karşı (Aşağıdan) Şiddet.....	56
1.2.4.2. İktidar Şiddeti (Yukardan Şiddet).....	57
1.2.4.3. Dağılık (Sosyo- Politik) Şiddet.....	58
1.2.4.4. Terör ve Terörizm.....	58
2. Devlet ve Şiddet.....	60
2.1. Devletin Fiili Şiddet Tekeline İlişkin Düşünceler.....	61
2.2. Devletin Fiili Şiddet Araçları.....	62
2.2.1. Ordu/ Asker.....	62
2.2.2. Polis.....	65
2.2.3. Hapishaneler.....	66
3. Pierre Bourdieu.....	68
3.1. Pierre Bourdieu Sosyolojisinin Temel Taşları.....	71
3.1.1. Oyun.....	71
3.1.2. Habitus.....	73
3.1.3. Doxa.....	74
3.1.4. Alan.....	75
3.1.5. Sermaye.....	76
3.2. Pierre Bourdieu'nun Sembolik Şiddet Kavramı.....	77
4. Rızanın Üretimi.....	80

4.1. Rıza Nedir ve Nasıl Üretilir?.....	80
4.1.1. Walter Lippman.....	82
4.1.2. Edward Bernays.....	82
4.1.3. Edward Herman ve Noam Chomsky.....	83
5. Sembolik Şiddet, Rızanın Üretimi ve Televizyon İlişkisi.....	85

3. BÖLÜM

GEZİ PARKI EYLEMLERİ ÖRNEĞİNDE SEMBOLİK ŞİDDETE İLİŞKİN MEDYATİK TEMSİL

1. Gezi Parkı Eylemleri.....	89
2. Olay Örgüsü.....	89
3. Gezi Parkı Eylemleri Üzerine Düşünceler.....	94
3.1. Akademisyenler.....	94
3.2. Dünya Gözüyle.....	104
3.3. Yazarlar.....	105
3.4. Damga Vuranlar.....	110
4. Gezi Parkı Profili.....	111
5. Gezi Parkı Eylemleri'nden Kareler.....	124
6. Gezi Parkı Eylemleri'nde Sembolik Şiddet Unsurları.....	131
SONUÇ.....	158
KAYNAKÇA.....	161

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Devlet, İktidar ve Otorite İlişkisi.....	16
Tablo 2: David Easton'un Meşruluk Tipolojisi.....	35

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No
Resim 1: Medyanın Manipülasyon Gücü.....	49
Grafik 1: Eylemciler Algısında Gezi Parkı Olaylarının Asıl Sebebi.....	112
Grafik 2: Eylemcilerin Gezi Parkı Eylemlerine Katılma Nedeni.....	113
Grafik 3: Eylemcilere Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunu.....	114
Grafik 4: Eylemcilerin Aile ve Arkadaşları Dışında Dünyada En Çok Sevdikleri Kişi.....	115
Grafik 5: Eylemcilerin Hayatlarının Anlamı.....	116
Grafik 6: Eylemcilerin İdeolojik Tutumu.....	117
Grafik 7: Eylemcilerin İdeolojik Profili.....	118
Grafik 8: Eylemcilerin Geçmişte Oy Kullanma Durumu.....	119
Grafik 9: Eylemcilerin En Son Seçimde Oy Verdikleri Partilerin Dağılımı.....	120
Grafik 10: Eylemcilerin Önümüzdeki Seçimde Oy Verecekleri Partilerin Dağılımı...121	
Grafik 11: Eylemcilerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı.....	122
Grafik 12: Eylemcilerin Hobileri.....	123
Resim 2: Gezi Parkı Eylemleri'nde İstanbul/Taksim.....	124
Resim 3: Gezi Parkı Eylemleri'nde İzmir.....	125
Resim 4: Gezi Parkı Eylemleri'nde Ankara.....	126
Resim 5: Gezi Parkı Eylemleri'nde Antalya.....	127
Resim 6: Gezi Parkı Eylemleri'nde Adana.....	128
Resim 7: Gezi Parkı Eylemleri'nde Eskişehir.....	129
Resim 8: Gezi Parkı Eylemleri'nde Hatay.....	130

Resim 9: Eylemciler Polise Çiçek Verdi.....	131
Resim 10: Eylemciler Polise Börek İkram Etti.....	132
Resim 11: Eylemciler Polise Kitap Okudu.....	133
Resim 12: Eylemci TOMA Karşısında Gitar Çaldı.....	134
Resim 13: Siyahlı Kadın TOMA Önünde.....	135
Resim 14: Kırmızılı Kadın TOMA Karşısında.....	136
Resim 15: Duran Adam.....	136
Resim 16: Gezi'de Namaz Kıldılar.....	137
Resim 17: Gezi İçin Yeryüzü Sofrası Kuruldu.....	138
Resim 18: Gezi'de Bale Yaptılar.....	139
Resim 19: Gezi Eylemcisi Michael Jackson Dansı Yaptı.....	140
Resim 20: V, Gezi'deydi.....	141
Resim 21: Gezi'de Konser Verdiler.....	142
Resim 22: Gezi'de Yoga Yaptılar.....	143
Resim 23: Tencere- Tavalı Eylem.....	144
Resim 24: Gezi'de Ağaç Süslediler.....	145
Resim 25: Gezi'de Dilek Ağacı.....	146
Resim 26: Eylemciler Kütüphane Kurdu.....	147
Resim 27: Gezi Bostanı Kuruldu.....	148
Resim 28: Gezi'ye Anneler Geldi.....	149
Resim 29: Denizli'de Yatarak Diren Gezi Yazdılar.....	150
Resim 30: Gezi'de Devrim Market.....	151
Resim 31: Gezi'de Piyano Resitali.....	152

Resim 32: Eylemciler Çöpleri Topladı.....	153
Resim 33: Çapulcu Tezgahı.....	154
Resim 34: Eylem Ortasında Öpücük.....	155
Resim 35: Gezi İçin Üç Büyükler Birleşti.....	156
Resim 36: Gezi'de Yardımsever Talcidman.....	157

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
Çev.	:Çeviren
s.	:Sayfa
s.s.	:Sayfa Sayısı
TDK	:Türk Dil Kurumu
TOMA	:Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı
TRT	:Türkiye Radyo Televizyon
TV	:Televizyon
vb.	:Ve benzeri
yy.	:Yüzyıl

GİRİŞ

Şiddet kavramı, görünebilen ve görünemeyen yönleriyle irdelenebilen bir kavramdır. "Şiddet" dendiğinde akla, sıklıkla, fiili bir eylem gelse de, şiddetin fiili olmayan bir tarafı da vardır: Sembolik Şiddet.

En yalın haliyle "görünmez şiddet" olarak açıklayabileceğimiz Sembolik Şiddet Kavramı, Fransız Sosyolog Pierre Bourdieu tarafından literatüre kazandırılmış bir kavramdır. Fiili şiddetin uygulanmasının mümkün olmadığı durumlarda uygulanabilen sembolik şiddet, kısa zaman içinde pek çok akademisyen ve bilim adamının da çalışma konusu arasına girmiştir.

Türkiye ve Dünya gündemini bir buçuk ay süreyle meşgul eden Gezi Parkı Eylemleri, sadece "eylemler", "polislin orantısız şiddeti" ve "devletin sert tutumu" yönleriyle eleştirilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu sebepten dolayı, "Gezi Parkı Eylemleri Örneğinde Sembolik Şiddete İlişkin Medyatik Temsil" adlı bu tezde, Gezi Parkı Eylemleri'nde, eylemcilerin polisleri sembolik şiddete davet etmek amacıyla sergiledikleri davranışlar ele alınmak istenmektedir.

Eylemlerin sembolik şiddetle ilişkilendirilebilecek olan yönü ve Türkiye'de sembolik şiddet ile ilgili yapılan çalışmaların az oluşu, bizi Gezi Parkı Eylemleri ile Sembolik Şiddet kavramını bir araya getirmeye ve eylemleri sembolik şiddet penceresinden irdelemeye itmiştir.

Bu bağlamda yapılan bu araştırma ile Gezi Parkı Eylemleri sırasında eylemciler tarafından polise ve iktidara fiili şiddet uygulamak yerine sembolik şiddetin uygulanması amacıyla sergilenen tutum ve davranışların açığa çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan tez çalışması, üç bölümden oluşmaktadır.

"Devlet ve Meşruiyet" başlıklı Birinci Bölümde; devletin neden meşru olduğunu açıklayabilmek amacıyla; ilkel toplumlar irdelenmiş, devletin doğuşuna ilişkin Marksist, Leninist ve Realist görüşlere yer verilmiş ve devlete getirilen tanımlar yapıldıktan sonra

geçmişten günümüze devletin, teokratik, demokratik ve sosyal sözleşmelere dayandırılan meşruiyet kaynakları ile meşrulukta yeni ölçüt olarak değerlendirilebilecek meşruiyet kaynakları irdelenmiştir.

"Devletin Fiili Şiddet Tekeli, Sembolik Şiddet ve Rızanın Üretimi" adlı ikinci bölümde; öncelikli olarak, şiddet kavramı çeşitli boyutlarıyla açıklanarak, devletin fiili şiddet tekeline ilişkin görüşlere yer verilmiş ve devletin fiili şiddet araçları açıklanmıştır. Devletin fiili şiddet tekeli yerine uygulayabileceği sembolik şiddet kavramını açıklamak için, Pierre Bourdieu sosyolojisinin temel taşları açıklanmış; ağırlıklı olarak sembolik şiddet kavramı üzerinde durulmuştur. Bu noktada sembolik şiddet ile ilişkilendirilen rızanın üretimi kavramı da irdelenerek, kitle iletişim araçları arasında en yaygın olarak bilinen televizyon ile ilişkilendirilmiştir.

Tez çalışmamıza adını veren üçüncü bölümde ise, gezi parkı eylemleri hakkında bilgiye ve çeşitli akademisyen, yazar ve grupların görüşlerine yer verilmiş, yurdun çeşitli yerlerinden eylemlere dair fotoğraflar kullanılmış, GENAR Araştırma Şirketi tarafından eylemcilerle yapılan anket sonuçları paylaşılmış ve Pierre Bourdieu'nun sembolik şiddet kavramı ışığında fotoğraflar ile desteklenen, eylemcilerin polisi ve iktidarı sembolik şiddete davet eden örnekler sunulmuştur.

Tezin sonuç bölümünde ise, tüm çalışma genel hatlarıyla değerlendirilerek, değerlendirmeler yapılmıştır.

1.BÖLÜM

DEVLET ve MEŞRUIYET

1. DEVLETSİZ TOPLUMLAR VE DEVLETİN DOĞUŞU

Devlet kavramını açıklamak için yapılan tanımlardan birisi, onun bir baskı aracı olduğudur. Bu tanım ışığında, devleti bir baskı aracı olarak kabul edersek, toplumun birden fazla sınıfa bölünmüş olduğunu da kabul etmemiz gerekmektedir. Zira devletin, baskı kurabilen bir yapıda olması için toplumda zayıf- güçlü ayrımını doğuran sınıfların olması gerekir.

Aristoteles, insanın toplumsal bir varlık olduğuna değinir. Bu sözü kanıtlarcasına, tarihin her evresinde insan, toplu halde yaşama ihtiyacı hissetmiştir. Bu nedenle, ilkel toplumları da, devlet kavramı içine oturtmaya çalışan görüşler ortaya konulmuştur. Ancak ilkel toplumlarda, yukarıda açıklandığı üzere, zayıf- güçlü gibi bir sınıf ayrımı yoktur. İlkel toplumlar, özü gereği eşitlikçi toplumlardır.¹ Avcı- toplayıcı olan bu toplumda, insanlar kendi ürettiklerinin efendisi olduklarından dolayı, kendilerinin egemenidirler. Sınıf ayrımının olmadığı bir düzen hâkim olduğu için de ortaklık söz konusudur.

İlkel toplumların devletli toplum olarak varsayılmasının sebebi, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların devlet önderine benzeyen bir kabile şefi etrafında toplanmış olmasıdır. Ancak, devletin uygar toplumda ortaya çıkışı ve önderi arasında farklılıklar vardır. Devlet egemenliği, öncelikle belli bir coğrafi alan üzerinde, bunun aracılığıyla da, üzerinde yaşayan halkla ilişkilendirir. Oysa ilkel toplumlarda, bunun tersine, iktidar belli insan topluluğu üzerindedir; yani coğrafi alanla ilişkisi halk aracılığıyla.² Kabile şefinin de devlet önderiyle arasında pek çok farklılıklar vardır.

¹ Pierre Clastres, **Devlete Karşı Toplum**, Çev: Mehmet Sert, İstanbul: Ayrıntı, 1991, s.159

² Mehmet Tefik Özcan, **İlkel Topumlarda Toplumsal Kontrol**, İstanbul: Özne, 1998, s.155

Kabile şefinin söz söyleme zorunluluğu vardır, bu onun görevidir³. Kabileyi oluşturan insanlar, şefin sözünü duymak ister; ama bu sözler hiçbir zaman için bağlayıcı değildir. Şef, iktidarın sahibi değil; kabile üyelerinden yalnızca konuşma görevi ile ayrılan bir kişidir. Yani sözleri meşru değildir; emir veremez; kendisine itaat de edilmez. İlkel toplumda egemen kişi, halkın egemenidir. Gerçek otoriteye sahip olan, toplumdur. Prof. Dr. Mustafa Koçak, kabile şefinin işlevini şöyle açıklar:

*“(...) şefin işlevlerinin arasında otorite işlevi yoktur. Daha çok bireyler, aileler, soylar vb. arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmekle görevli olan şefin düzeni ve anlaşmayı sağlamak için toplumun kabullendiği saygınlığından başka bir gücü yoktur. (...) şefin sözü yasa yerine geçmez. Şefin tarafları ikna çabası boşa giderse, anlaşmazlığın şiddet yoluyla çözülmesi ve şefin saygınlığının kaybolması tehlikesi baş gösterir.”*⁴

İlkel toplumlarda, kişinin iktidar olmasını sağlayan sebepler, başkalarına karşı kuvvet kullanabilmesi olanağı ve servet farklarıdır. Bunlar, kişinin cesareti ve çalışkanlığının saygınlık kazandırıcı nitelikler olduğunu gösterir. Cesaret ve çalışkanlık kişinin servetinin artışıyla sonuçlanır. Kişinin cesareti, toplumsal gruplar arasındaki çatışmalarda mensubu bulunduğu grubun galibiyetinde rol oynar. Bu yolla, kişi grubu içindeki saygınlığını arttırmış olur. Galip gelenin bir savaş aristokrasisi oluşturarak üstünlüğünü sürekli bir egemenliğe dönüştürmesi iktidar oluşumunun önemli bir yoludur. Diğer taraftan kişinin çalışkanlık ve savaşçılığı, servetindeki artışın nedeni olur. Tüm bunlar da diğerleri üzerindeki nüfuzunun kaynağıdır.⁵ Şef, kabile içerisindeki konumunu, kendisinde bulunduğu inanan yeteneklerinde bulur. Bu kişide, çalışkanlık, cesaret, hekimlik vb. bilgisinin var olduğuna inanılır.

Görüldüğü gibi, kabile şefi bir devlet önderinin vasıflarına sadece “sözde” sahiptir. Şef, kendini toplumun hizmetine adanmıştır. Yani devletsiz toplumlarda şef, bir

³ Clastres, **a.g.e.**, s.125

⁴ Pierre Clastres, **Devlete Karşı Toplum**, İstanbul: Renk, 1991, s.166 Aktaran: Prof. Dr. Mustafa Koçak, **Devlet ve Egemenlik**, Ankara: Seçkin, 2006, s.30

⁵ Özcan, **a.g.e.**, s.156-157

kamuoyu yaratma gücüne sahip değildir; aksine bu toplumlar, kendi kendini örgütleyebilen toplumlardır. Hâlbuki devletli toplumlarda, egemen sınıf, gücü meşrulaştırma ve elinde tutma ihtiyacı hisseder. Belli bir gücü elinde bulunduran bu egemen sınıf, yönetilene emir verme hakkına sahipken; yönetilen sınıf ise egemen sınıfın emirlerine itaat etme zorunluluğundadır. İlkel toplumlarda bu emir-itaat ilişkisinin bulunmaması, onları devletli toplumlardan ayıran en önemli özelliktir.

Ancak bu yönüyle, devletsiz toplumları, düzensiz ve başıboş toplumlar olarak anmak da yanlış olur. Devletsiz toplumlar, tek bir güç ile baskılanmasa bile, kendi içlerinde egemenliklerini sağladıkları için, bir düzene, hatta gelenek bilincine sahiptirler. Bunu, şu şekilde açıklayabiliriz:

“(...) şefin söylevi her şeyden önce törensel bir hava taşır. Şef, hemen her gün, tan ya da gurup vakti kabilesine seslenir. Hamağına uzanarak ya da ateşin yanında oturarak yüksek sesle, beklenen konuşmayı yapar. (...) şefin söylevi, geleneksel yaşam kurallarının binlerce kez yinelenmiş bir övgüsünden ibarettir: Atalarımız yaşam biçimlerinden memnundular. Biz de kendimize onları örnek alırsak hep birlikte, onlar gibi bir yaşam süreriz.”⁶

Sonuç itibarıyla, devletsiz toplumların kendi içlerinde bir düzen ve otorite kurduklarını; ancak bu otoritenin sahibinin kabile içinden çıkan şef olmadığını söyleyebiliriz. Şefin de kabile üyelerinden bir farkı olmadığı için, toplumda eşitlik söz konusudur. Dolayısıyla da iş bölümü yoktur. Ata, tanrı, yönetici gibi kavramlar gelişmediği için, şef ve devlet kavramları da anlamsızdır. Bu toplumlar gelişmelerini tamamlayamadıklarından, düzenli bir toplum kuramadıklarından dolayı, uygarlaşamamıştır; devletli toplum olarak varsayılmaları da imkânsızdır.

Devletin doğuşunun ilkel toplumlara mal edilemeyeceğini açıklamaya çalıştık. Şimdiyse bugünkü anlamıyla devletin nasıl ortaya çıktığına değineceğiz.

⁶ Clastres, a.g.e, s.126

İlkel toplumları devletli toplumlar olarak nitelendiremeyiz; çünkü bu toplumlarda sınıf ayrımı yoktur. Bugünkü anlamıyla devlet olgusu, orta çağ karanlığının yerini yeniçağa bıraktığı dönemlerde, yani 16.yüzyılda, vücut bulmaya başlamıştır. “Devlet” kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı olan “status, stato, estat, state” kelimelerinin de 16. yüzyılda kullanılmaya başlandığını görmekteyiz.⁷

Devlet sözcüğünün kullanımına zemin hazırlayan *Status* sözcüğü, Latince *Stare*, yani *ayakta duruştan* türemiştir. François Rangeon, ilk kez Machiavelli’nin 15.yy. başında, belli bir toprak ve topluluk üstünde etkili otoriteyi anlatmak için *Stato* sözcüğünü kullandığını ileri sürer. Fransa’daysa, 16.yy. ortasında, Henri III döneminde, *Estat* sözcüğü modern soyut anlamına kavuşur.⁸

Liberalizm ve Marksizm, devletin kökenleri konusunda evrimci bakış açısına sahiptir.⁹ Liberallere ve Marksistlere göre modern devletin oluşmasına zemin hazırlayan en önemli unsur, avcı-toplayıcı toplumların, tarımla uğraşan toplumlara dönüşmesidir. Bu dönüşüm ise, *Neolitik Dönem* olarak adlandırılan, tarımın keşfediliş dönemine denk gelmektedir.

İlkel toplumların yaşadığı eski çağda, ortak emekte zorunluluk ve eşitlik olduğunu görmüştük. Neolitik dönemde ise eski çağın aksine, insan, tarım faaliyetini keşfetmiş, uygarlaşmaya başlamış ve dolayısıyla yerleşik hayata geçmiştir. Tarım faaliyetleriyle birlikte üretim gücünün kendisi olan insan, kendisi için üretmeye, hayvanları evcilleştirmeye başlamıştır. Bu halkaların devamı olarak yerleşik hayatta ihtiyaçlar çeşitlenmiş, meslekler ve ticaret baş göstermeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler, içinde bulunduğumuz dünyanın temellerini atan toplumsal sınıf ayrımına yol açmıştır. Diyebiliriz ki, neolitik dönem ile birlikte 2 önemli olgu tarihe kazınmıştır: *Özel Mülkiyet* ve *Emekte Uzmanlaşma*.

⁷ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara: Bilgi, 1997, s.40

⁸ Cemal Bali Akal, **Sivil Toplumun Tanrısı**, İstanbul: Engin, 1995, s.26

⁹ John A. Hall ve G. John Ikenberry, **Devlet**, Çev: İsmail Çekem, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.23

Neolitik dönemin getirdiği ile yerleşik hayatla birlikte, insan hayatı da özelleşmiş ve topluluğa bağımlı olma zorunluluğu ortadan kalkmıştır. İnsanoğlu gelişen el becerisi sayesinde bulunduğu toprağı çevreleyerek kendine özel alan yaratmıştır. Ortaklaşa hayat bitmiş, mülkiyet özelleşmiştir.

Neolitik dönemde üretim de farklılaşmıştır. Avcı-toplayıcı toplumların, tarım faaliyetlerinin yanı sıra hayvancılığa da başlaması farklı güçte emekler oluşmasına yol açmıştır. Geçim ihtiyacı emeğe dönüşmüş, emek farklılaşmış, bu da iş bölümünü doğurmuştur.

Böylelikle, toplumsal sınıf ayrımı baş göstermiş ve beraberinde de sınıflar arası çatışmayı getirmiştir. Yerleşik hayata geçilmesi, giderek artan zenginlikler, iş bölümünün oluşması sınıflar arası saldırılara ve hatta savaşlara neden olmuştur. Bir süre sonra da geçici savaş başkanlığı yapanlar “lider”e, savunma örgütü de giderek “devlet”e dönüşme yoluna girmiştir. Toplumlar arasında var olan saldırı ve savaşılar içinde söz konusu örgüt giderek siyasi hüviyet kazanmış ve Devlet’e dönüşmüştür.¹⁰

Friedrich Engels, neolitik dönemin getirilerini, devletin doğuşunu şu şekilde açıklar: *(...) üretim, esas olarak ortaklaşa bir üretimdi... Bu üretim ortaklığı çok dar sınırlar içinde yer alıyordu; ama üreticilerin üretim süreci ve kendi ürünleri üzerindeki egemenliklerini de mümkün kılıyordu. (...) Ama, iş bölümü yavaş yavaş bu üretim süreci içine sızar. Üretim ve sahip olma ortaklığının kuyusunu kazar, bireyler sahip olmayı egemen kural durumuna yükseltir ve böylece bireyler arasındaki değişimin doğmasını sağlar."*¹¹

Liberalizmin ve Marksizmin aksine, realizme daha yakın duran Alman toplumsal kuramı ise, devletin ortaya çıkışını basit ve dolaysız bir biçimde açıklar. Realist yaklaşıma göre devletin doğuşu, çoğu zaman yerleşik bir tarım toplumunun göçebeler

¹⁰ İsmail Coşkun, **Modern Devletin Doğuşu**, İstanbul: Der, 1997, s.91

¹¹ Friedrich Engels, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev: Kenan Somer, Ankara: Sol, 1967, s.244

tarafından silah gücüyle fethedilmesiyle doğrudan bağlantılıdır.¹² Diğer bir realist yaklaşım ise, devletin doğuşu ile alüvyonlu tarım arasında bağlantılar kurar. Buna göre, sulama çalışmaları, hurma ve zeytin ağaçlarının bakımı, tarımsal üreticileri toprağa sıkı sıkıya bağlamakta ve bu nedenle devletler onları daha iyi kullanabilmekteydi; başka bir deyişle, toprağa bu kadar bağlı olmak, topraktan uzak kalmayı zorlaştırmakta idi.¹³

Devlet, insanlığın barbarlıktan uygarlığa geçiş sürecinde tarih içinde toplumlar arası farklılaşmaların ortaya çıkışı, toplumların birbirleri ile olan ilişki ve çatışması içinde ve yine toplum olarak karşılaştıkları sorunlara getirdikleri çözümün bilinç düzeyinde siyasi ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet, insanların doğal ilişkileri içinde çözülmeyen sorunlarına, bu ilişkilerin dışında çözümün getirilmesi ve bu çözümün kurumlaştırılması/ sürekli kılınması amacıyla geliştirilmiş bir örgütlenme biçimidir. Çözümün süreklilik kazanması çözümü getiren örgütün süreklilik kazanması ile mümkündür. Bu ise, bilinç düzeyinde, ilişkilerin üzerinde, söz konusu örgütün kendisine verdiği toplum üstülük ile siyasi düzeyde söz konusudur. Bu siyasi düzey de devletin oluşması ile mümkündür.¹⁴

Toparlayacak olursak, devletin temellerinin atılmasında, farklı görüşlerin birleştiği nokta tarım faaliyetlerinin başlamasıdır, diyebiliriz. Tarım faaliyetleri, yerleşik hayatı zorunlu kılmıştır. Yerleşik hayat ile birlikte özel mülkiyet baş göstermiştir. Özel mülkiyete ek olarak emeğin farklılaşması iş bölümüne, iş bölümü de son olarak toplumsal sınıfların doğmasına sebep olmuştur. Toplumsal sınıflarda biri diğerine baskın olan sınıfın saldırgan tavırları, daimi bir örgütün varlığına olan ihtiyacı su yüzüne çıkarmıştır. Sorunlarını kendi içlerinde çözemeyen toplumsal sınıflar kurumsal bir örgüt oluşturmuş ve bu kurumsal örgüt de, günümüzde kullanılan anlamıyla, devletin doğmasını sağlamıştır.

2. DEVLETE İLİŞKİN TANIMLAR

¹² Hall ve Ikenberry, **a.g.e**, s.24

¹³ Hall ve Ikenberry, **a.g.e**, s.26-27

¹⁴ Coşkun, **a.g.e**, s.94

Devlet, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bu sebeple de devlet olgusunu açıklamak için pek çok tanım yapılmıştır. Kimi düşünörlere göre devlet; hükmedici bir güçken, kimilerine göre ise birleştiricidir. Kimilerine göre salt topluluk iken, kimilerine göre de yeryüzünün ilahıdır.

Bazı düşünörler ve düşünce akımları devleti, esas itibariyle bir “sınıf yapısı” olarak görörler. Onlara göre devlet “bir sınıfın diğler sınıfları egemenliğı altında bulundurduğu bir örgütlenmedir.” Buna karşılık başka bir görüşe göre ise, devlet sınıf kavramının üstünde ve ötesinde bütün toplumu kapsayan ve birleştiren bir kuruluştur. Kimisi devleti sosyal değler piramidinin zirvesinde tutar: devlet en üstün değerdir ve başlı başına bir amaçtır. Kimisine göre ise devlet bir amaç değil, sadece bir araçtır: toplum düzeninin ve barışının korunmasını sağlayan bir araç. Bazılarının devleti tek ve egemen bir iktidar yapısı olarak görmelerine karşılık, bazıları da onu insanlar gibi tarafından meydana getirilen diğler topluluklar gibi bir topluluk sayarlar.¹⁵

Devlet tanımını bu kadar çeşitlendiren şüphesiz ki ideolojik farklılıklardır. Bu sebepten ötürü de hiçbir tanım birbiriyle örtüşmez, birbirine benzemez. Tanımların birbirine benzediğı tek nokta, hepsinde “vatan, halk (topluluk) ve egemenlik” söylemlerinin olmasıdır. Devletin “ölke, insan topluluğı, egemenlik” olmak üzere üç ana unsuru bulunduğu hususunda her düşünörün hemfikir olduğı söylenebilir.

Bu üç unsurdan yola çıkarak devleti, *sınırlar içinde toprağı bulunan, ölkü birliğı çevresinde toplanan insanların bağımsız olarak bir yönetim altında örgütlenmeleridir* şeklinde tanımlayabiliriz.

Ancak devlet kavramı, sadece bu üç öğeyle sınırlandırılabilir kadar değersiz bir olgu değildir. Tüm bunların yanı sıra devlet, soyut bir kavramdır. Bazı realist sosyal bilimcilerin sık sık tekrarladıkları “devleti şimdiye kadar gören olmamıştır.” sözü her şeyden önce bu gerçeğı ifade için kullanılır.¹⁶

¹⁵ Kapani, a.g.e, s.34

¹⁶ Kapani, a.g.e, s.36

Peki, insanlar niçin soyut bir kavram olan devleti yaratmışlardır?

Devlet, kelime anlamıyla Arapça “el değıştirme, elden ele geçme” anlamına gelen “devl” kökünden gelmektedir.¹⁷ Genel anlamda devleti, toplumu oluşturan bireylerin siyasal anlamda birlik kurmasıdır.” şeklinde tanımlayabiliriz. İnsanlar olmasa da devlet sürekli bir olgudur. Devlet kurumların kurumudur; en gelişmiş teşkilattır. Bir fikrin odaklaşmış ve kurumsallaşmış hali de devlet kavramını tanımlamak için uygundur. Devlet örgütünün, diğer örgütlenmelerden üstün olması, kurumların kurumu olması hukuksal bir üstünlüğü ifade eder.

Hukuk sözlüklerinde devlet; *halk, ülke, egemenlik ve ülkü birliği öğelerinin bir araya gelmesi ile kurulan varlık veya belirli sınırlar içinde toprağı bulunan, ülkü birliği çevresinde toplanan insanların, bağımsız olarak bir yönetim altında örgütlenmeleri*¹⁸ şeklinde tanımlanırken, anayasa hukuku devleti *müesseseseleşmiş iktidar* olarak tanımlar.¹⁹ Şöyle ki, tarih içinde her zaman ve her toplulukta mutlaka bir yönetici bulunur. Bu yöneticiler gelip-geçici de olsa, yönetilmek insanlar tarafından alışılacelmiş bir durum halini alır ve kurumsallaşan bir yapı haline dönüşür. Bu kurumsallaşan (yani bir müessese haline gelen) yapı da devletin kendisidir.

Devlet, pek çok düşünür tarafından da açıklanmaya çalışılmış kavramlardan biridir. Platon, Oppenheimer, Durkheim, Weber ve Rousseau, Hegel ve Lipson, Pierson, Fukuyama, Blackwell'in yapmış oldukları devlet tanımlarına bakmak konumuz itibariyle gerekli ve faydalı olacaktır.

Devlet kavramının tanımını yapmaya çalışırken başvuru en önemli kaynaklardan biri “Devlet”tir. *Platon* bu eserde, Sokrates'in ideal devlet düzeninin nasıl olacağına dair tartışmalarını yaparak, devleti tanımlamaya çalışmıştır. Bu eserde anlatılmaya çalışılan devlet tabii ki ütöpik bir devlet düzenidir. Düşlenen bu ütöpik devlet

¹⁷Zaman.com.tr, [Siyasi Sistemin İşleyişı ile İlgili Tartışmalar Üzerine] Devleti Kim Yönetir? (05.06.2005) . http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=180123 (01.11.2013)

¹⁸ Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Ankara: Yetkin, 2005, s.276

¹⁹ Emin Memiş, **Anayasa Hukuku Ders Notları**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005, s.18

düzeninde, devletin oturtulduğu tanım “toplumda düzeni kuran bir baş” olduğudur.²⁰ Sosyolog Franz Oppenheimer devleti, “iktidarı kuvvet yoluya ele geçiren prensle yardımcılarının oluştuğu çevresini belirtmektedir.”²¹ Durkheim’e göre devlet, toplumsal organizma içinde yer alan diğer organlar gibi bir organ olup; canlı organizmada beynin işlevine benzer işlev üstlenmiştir. Durkheim’e göre “Devlet zorunludur. Çünkü toplumsal gerçekliğin, toplu davranış biçimlerini yönetecek, düzenleyecek bu tür bir organa ihtiyacı bulunmaktadır.”²² Weber devleti “insanın insana egemenliği” şeklinde değerlendirmektedir. O’na göre “tarihte kendinden önce gelen siyasi kurumlar gibi, devlet de insanın insana egemenliği ilişkisidir; meşru şiddet araçları ile desteklenen bir ilişki. Devlet var olamazsa, egemenlik altındakilerin, egemen güçlerin sahip olduklarını iddia ettikleri otoriteye itaat etmeleri gerekir.”²³ Modern devlet, kurumlaşmış özelliği olan egemenlik kurmaya yönelik bir topluluktur. Bu topluluk yasal kaba kuvveti bir ülkenin sınırları içinde egemenlik kurma aracı olarak tekelleştirmeye çalışır ve bu amaçla yönetimle ilgili maddi olanakları elinde toplar.²⁴ Jean Jaques Rousseau, Toplum Sözleşmesi adlı eserinde, devleti aileye benzetir.²⁵ Bu benzetmeye göre, baba başkanı, çocuklar ise halkı temsil eder. Alman Filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel ise devleti, etik bir ideal ve beşeri özgürlüğün en yüksek ifadesi olarak tasvir eder.²⁶ Leslie Lipson’a göre devlet, hak ve görevleriyle yurttaşlardan ve kurumlardan, yasal yetki, ilke ve iktidardan oluşur. Devlet, yapısal ilişkiler ağıdır.²⁷ Christopher Pierson’a göre devlet, şiddet araçlarının tekel denetimini elinde bulunduran, toprağı, egemenliği ve yurttaşları olan, otorite ve meşruiyete sahip olan, hukuk kurallarına dayanan bir yapıdır.²⁸ Fukuyama ise, devleti, Mezopotamya’da

²⁰ Platon, **Devlet**, 24. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s.

²¹ Franz Oppenheimer, **Devlet**, Çev: Alaeddin Şenel, İstanbul: Engin Yayıncılık, 1997, s.43

²² Coşkun, **a.g.e.**, s.66-67

²³ Coşkun, **a.g.e.**, s.73

²⁴ Max Weber, **Meslek Olarak Siyaset**, Çev: Afşar Timuçin, Mehmet Sert, İstanbul: ChiviYazıları, 2006, s.35

²⁵ Jean Jaques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Ali Alper, İstanbul: Oda, 2013, s.9

²⁶ Andrew Heywood, **Siyaset**, Çev: Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yılmaz, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Ankara: Liberte, 2006, s.124

²⁷ Leslie Lipson, **Siyasetin Temel Sorunları**, Çev: Fügen Yavuz, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005, s. 64

²⁸ Christopher Pierson, **Modern Devlet**, Çev: Dilek Hattatoğlu, İstanbul: ÇiviYazıları, 2000, s.24-56

ortaya çıkmış ilk tarım toplumlarına dayandırarak, onu bir beşeri kurum olarak niteler.²⁹ *Blackwell'e göre ise devlet, tarihsel bir yapıyı, felsefi bir tasarımı, insan topluluğunun binlerce yıldır var olan bir biçimini ya da özellikle çağdaş bir olguyu imler.*³⁰

Devlet kavramı için, kurumlar bütünü olduğu, toprak birliğinin bulunduğu, felsefi yönünün olduğu, sosyal düzeni devam ettiren bir araç olduğu, zorlama yahut baskı aracı olduğu gibi pek çok farklı tanımların yapıldığını görmekteyiz. Diyebiliriz ki devlet, pek çok rengi içinde bulunduran bir kavramdır. Devlet; egemendir, meşruiyet ile desteklenir, güce ve ülkesel birliğe dayanır, kamusal bir çok kurumu kapsar ve dolayısıyla devamlıdır.

Yapılan tüm tanımlarda ve açıklamalarda görüldüğü üzere, devleti tanımlamak için halk, birlik, ülke, egemenlik, kurum, iktidar, güç, kuvvet, otorite, düzen, meşruluk gibi kavramlara başvurulmuştur. Tam bu noktada, devlet kavramıyla birlikte sıklıkla kullanılan, devletin vücut bulduktan sonra, devamlılığını sağlayan önemli unsurlardan olan iktidar ve otorite kavramlarını da açıklamakta fayda vardır.

2.1. İktidar Kavramı

İktidar, kelime anlamıyla "güç, erk, kudret" ile "devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisini" ifade eder.³¹ Buna göre devlet iktidarı, gücü ve, hali hazırda olan güce, rızayı içerir.

İktidar kavramının anlamı konusunda, çeşitli yazar ve düşünürler de onun bir güç unsuru içerdiği konusunda hemfikirdir.

Leslie Lipson, *Siyasetin Temel Sorunları* adlı kitabında iktidarı, "rıza eklenmiş güç" olarak tanımlar. *Maurice Duverger*, *Siyaset Sosyolojisi* adlı kitabında, iktidarı,

²⁹ Francis Fukuyama, **Devletin İnşası**, Çev: Devrim Çetinkasap, İstanbul: Remzi, 2005, s.13

³⁰ David Miller (hızl.), **Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi I**, Çev: Bülent Peker, Nevzat Kıracık, Ankara: Ümit, 1994, s.177

³¹ Türkçe Sözlük, "İktidar" Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s.1063

"uygulandığı toplumun norm ve değerler sistemince saptanan meşruluk şemasına uygunluğu" şeklinde tanımlar. O'na göre, iktidarı iktidar yapan, meşruluğudur.³² *Bertrand Russell*, İktidar adlı kitabında, iktidarı, "sırtını güce dayayan, bu güce karşı gelmenin kötü olduğu anlamlarını içinde barındıran bir kavram" olduğunu altını çizer.³³ *Andrew Heywood*, iktidarı "başkalarının davranışlarını etkileme gücüdür ve iktidar somut bir kavramdır." şeklinde tanımlar.³⁴ *Norman Barry*, iktidar kavramının, bir kişi ya da grubun, toplum adına karar almada diğer kişi ya da gruplar karşısında baskın olmasını ve almış olduğu kararları başkaları üzerinde yürütebilecek bir güce sahip bulunmasını ifade ettiğini vurgular.³⁵ *Max Weber'* e göre iktidar, meşrulaşmış asgari bir rıza çerçevesinde uygulanan güçtür.³⁶ *Laswell'e* göre iktidar, güç kullanımının özel bir durumu, benimsenmiş olan belli bir siyasete uyulmadığı için ya doğrudan doğruya ağır kayıplar verdirterek ya da bu yönde bir tehdit ileri sürerek başkalarının siyasetini etkileme sürecidir.³⁷ *Persons'da* iktidar, bir grubun değil, sistemin tamamıdır. İktidar, ancak toplumsal sistemin yararına bazı işlevleri yerine getirme yeteneğidir.³⁸

Vahap Coşkun, iktidar bir kişi ya da grubun kararlarını kendisine muhalif olanlara da dayatmasını ifade eder şeklinde bir tanımlama yapar.³⁹ *Levent Gönenç*, iktidarı, "bir kimsenin veya bir grubun diğerlerini kontrol edebilme kapasitesini anlattığı" düşüncesini savunur.⁴⁰ *Esat Çam*, *Siyaset Bilimine Giriş*, adlı kitabında iktidarı, "meşruluğu, gücü ve benimsenmeyi içinde barındıran bir kavram" olarak açıklar.⁴¹ *Mehmet Tevfik Özcan*, iktidarın, tüm toplumlarda görülen, bireyler arası ilişkilerde

³² Maurice Duverger, **Siyaset Sosyolojisi**, Çev: Şirin Tekeli, İstanbul: Varlık, 1998, s.132

³³ Bertrand Russell, **İktidar**, Çev: Mete Ergin, İstanbul: Altın, 1967, s.38

³⁴ Heywood, **a.g.e.**, s.2

³⁵ Norman Barry, **Modern Siyaset**, Çev: Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin, Ank: Liberte, 2004, s. 96

³⁶ Esat Çam, **Siyaset Bilimi**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1984, s.85

³⁷ Esat, **a.g.e.**, s.85

³⁸ Esat, **a.g.e.**, s.86

³⁹ Vahap Coşkun, **Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu**, İstanbul: Liberte, 2009, s.41

⁴⁰ Levent Gönenç, **"Meşruiyet Kavramı ve Anayasaların Meşruiyet Problemi"**, AÜHF Dergisi, (Ayrı Bası), Cilt:50, Sayı 1, 2001, S.132 Aktaran: Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.42

⁴¹ Esat, **a.g.e.**, s.86-90

kendini açığa vuran emir-itaat olgusu ve güç kullanabilme durumu olduğunu vurgular.⁴²

Tüm bu tanımlar ışığında denilebilir ki, iktidar, rızayı da içeren ve rıza sınırları içinde uygulanan güçtür. Güç ve rıza, iktidarı oluşturan olmazsa olmaz iki ögedir. Bu haliyle iktidar, özünde gruplar arasındaki eşitsizliği barındırır. Bu eşitsizlik, bir grubun diğer grubu bir şey yapmaya ya da yapmamaya zorlayabilmesi demektir. Yani güç, sadece iktidar sahibi olmaya yetmemektedir; güce karşı gösterilen rıza olmaz ise, iktidar tam anlamıyla oluşmaz. Güç, fiziksel zoru ve üstünlüğü ifade ederken; rıza, caydırıcı unsurları içerir.

Yöneten ve yönetilenler arasında bir sorun çıktığında yahut bir çatışma olduğunda, iktidar son çare olarak gücünü kullanır. Ancak tek başına bu güç yeterli değildir. Bu güce, caydırıcı unsurları içeren, rıza da eklenince iktidara itaat sağlanır. Bu durumu şöyle özetleyebiliriz: polis teşkilatına sahip olmayan bir devlet yoktur; ama sadece polis teşkilatı ile de devlet kurulamaz.

2.2. Otorite Kavramı

Otorite kelimesi, sözlük anlamı itibariye "yetki, yetki kurmak, yetki sahibi olmak" anlamlarını içerir.⁴³

Sadece sözlük anlamından yola çıkarsak, devletin var olabilmesi için iktidarın yanı sıra, "otorite"yi elinde bulunduran bazı kişilere de ihtiyaç vardır. Peki otorite nedir? Neyi ifade eder?

Maurice Duverger, elinde iktidar bulunduran kişiye otorite dendiğini vurgular. O'na göre, otorite kavramı, toplumsal yapının çok önemli bir ögesine ışık tutar. Bu, belirli bir toplulukta genellikle, bazı kimselere başka statülerde olanlardan onlara itaat meşru sayıldığı için itaat görme hakkını bahşeden statüler ve bunlarla düşümdeşen bir roller

⁴² Özcan, **a.g.e.**, s.153

⁴³ Türkçe Sözlük, "Otorite", Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s.1705

sisteminin bulunduğu olgusudur.⁴⁴ *Leslie Lipson'a* göre, otoriteyi iktidardan ayıran, otoritenin meşru olarak kabul edilmiş iktidar olmasıdır. Otorite, herkesin kabul ettiği bir kuraldır.⁴⁵ *Heywood'a* göre, otorite, başkalarının davranışlarını etkileme hakkıdır. Otorite, herhangi bir şekilde zorlama ve manipülasyondan ziyade, kabul edilmiş bir itaat ödevine dayanır.⁴⁶ *Weldon*, otorite kavramını zora başvurmada manevi bir etkileme ve ikna gücü ile başkaları üzerinde sözünü geçirebilme yeteneği olarak tanımlar.⁴⁷ *David Easton* ise otoriteyi şöyle tanımlamaktadır: bir siyasa, uygulanması hedeflenen ve bundan etkilenen toplum tarafından uyulması zorunlu kabul ediliyorsa emredicidir, yani otoriteye dayanır.⁴⁸ *Barry*, otoritenin etkili olabilmesi ve otoriteye dayanan kanunlara itaat edilmesi için belirli sosyolojik şartların var olması gerektiğini; ancak bir otorite iddiasının geçerliliğinin etkinlik kriterleri değil, meşruluğun belirli kriterlerini karşılaması olduğunu vurgular.⁴⁹ *Blackwell'e* göre otorite ise, her toplumda boyun eğilmesi gereken insanların sahip olduğu bir güç niteliğindedir.⁵⁰

Levent Gönenç, otoritenin iktidarın özel bir türüne, meşru iktidara tekabül ettiğinin altını çizer.⁵¹

Bu tanımlar ışığında, otorite, meşruluğu, yani kabul edilmişliği içinde barındıran bir kavramdır diyebiliriz. Otorite sahibi olarak görülmeyen, yani meşru sayılmayan, bir iktidar, iktidar olmaktan çıkar; salt güce indirgenir. İktidarın meşruluğu, onun, toplumu oluşturan üyeler ya da çoğunluk tarafından "otorite" olarak tanınmış olmasından kaynaklanır.

⁴⁴ Duverger, **a.g.e.**, s.131-136

⁴⁵ Lipson, **a.g.e.**, s.80

⁴⁶ Heywood, **a.g.e.**, s.5

⁴⁷ Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.40

⁴⁸ Şirin Tekeli, "**David Easton'un Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme**" Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, 1976

⁴⁹ Barry, **a.g.e.**, s.95

⁵⁰ Vernon Bogdanor(hzl.), **Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi II**, Çev: Erhan Yükselci, Sema Yükselci, Bülent Peker, Ankara: Ümit, 2003, s.92

⁵¹ Levent Gönenç, "**Meşruiyet Kavramı ve Anayasaların Meşruiyet Problemi**", AÜHF Dergisi, (Ayrı Bası), Cilt:50, Sayı 1, 2001, S.133 Aktaran: Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.42

Otoriteyi iktidardan ayıran, meşruluğu içinde barındırmasıdır. Otoriteyi, tüm toplumca geçerli kabul edilmiş kurallar bütünüdür. Dolayısıyla vatandaş otorite ile karşı karşıya geldiğinde boyun eğmek zorundadır. Bu nedenle otoriteye karşı gelmek yasadışı sayılır. Otorite, soyut bir kavramdır; iktidarın dayatmalarının geçerliliğine dayanır. Otorite olduğu iddiasında bulunan kişinin, emir vermeye ya da karar almaya hakkının bulunduğu dair toplumu oluşturan bireyler arasında bir inancın oluşmuş olması gerekir. Yani, meşruluk kriterlerinin, otorite tarafından karşılanması gerekir

Devletin, iktidar ve otorite kavramlarıyla ilişkisini kısaca şöyle şekilde ifade edebiliriz:

Tablo 1

Devlet, İktidar ve Otorite İlişkisi

Devlet= İktidar + Otorite.
İktidar= Rıza + Güç
Otorite= Meşruiyet, Kabul Edilirlik, Meşru Kabul Edilen İktidar

Kaynak: Lipson, **Siyasetin Temel Sorunları**, s. 79-80

Bu formüle göre yurttaşları tarafından meşru olarak kabul edilen devlet, otoriteye sahip olacaktır ve bu da beraberinde rızayı getirecektir. Rıza ve otorite, tek başına devleti güçlendirmeye yeterli olmayacaktır. Bunun yanında devletlerin zor kullanma gibi bir durumu vardır ki, tüm devletler zor kullanır, bu da devleti iktidar ve otorite sahibi yapacaktır.

İktidar ve Otorite konusunu şu şekilde anlatmamız da mümkündür: Devleti oluşturan vatandaşlar; liderler, liderleri destekleyenler ve muhalifler olmak üzere üç ana gruba ayrılır.⁵² İktidar, liderler ve liderleri destekleyen grupların birleşiminden oluşur. İktidarın istekleri ve uygulamaları ona rıza gösterenler tarafından kabul edilecektir. İktidara karşı olan muhalifler ise, bir direnç oluşturma yoluna gideceklerdir. Otorite ise, toplumdaki herkesin meşru saydığı kurallardır. Yani muhalif gruplar, devleti otorite sahibi olarak görebilir; ancak iktidarı tanımayabilir. İktidara direnç göstermek yasaldır, otoriteye direnç göstermek yasadışı olarak tanımlanır.

Toparlamak gerekirse; iktidar somut, otorite soyuttur; iktidar güce, otorite haklılığa dayanır; iktidara karşı çıkılabilir, otoriteye ise boyun eğilir.

Tüm bu açıklamaların ve yapılan tanımların ışığında diyebiliriz ki, devlet, sınırları belirlenmiş toprak parçası üzerinde yaşayan topluma yön veren, toplumu yöneten, toplumda bağlayıcı kararları alma yetkisine sahip olan ve tüm bunları yaparken gerektiğinde şiddet uygulama yetkisi olan bir kurumdur. Devlet, insanları sınırlandırılması gereken varlıklar olarak görür ve amacı toplumsal sınıfları kontrol altında tutmaktır. Devlet, bir toplumsal sınıfın diğer toplumsal sınıf üzerindeki egemenliğidir. Devlet ve dolayısıyla yönetilmek, her topluluk için gereklidir. Görüldüğü gibi devlet kavramı her yönüyle çok tartışılmış, tartışmaya açık ve hala üzerinde tartışmalar yapılan bir kavramdır.

3. DEVLET VE MEŞRUIYET İLİŞKİSİ

3.1. Devletin Temel Taşlarından Biri: Meşruiyet

Modern devletin doğuşu ile birlikte yönetim düzenlerinin tümünde bir yöneten bir de yönetilen sınıf olduğunu gördük. Yöneten kesimin azınlık olmasına rağmen, çoğunluk halinde olan yönetilen kesime söz geçirebilmesinin sebebi nedir? Yönetenin, yani iktidar sahibinin, buyruğunu geçerli kılan nedir?

⁵² Lipson, a.g.e, s.80

Tarih boyunca, bu sorunun cevabı, her yönetimde aranmış ve meşruluk sorunu ortaya çıkmıştır. Devletler, yönettikleri halk tarafından kabul görmezlerse, bir zorunluluk hali doğacağından, devlet, bir zorba gibi görülür. Bu yüzden hangi ideolojiye sahip olursa olsun, her devlet, toplumla ilişkisinde rıza arayışındadır. Toplumun rızasını almamış bir devlet meşruiyet sorunuyla er ya da geç yüz yüze gelecektir. Ancak bir düzeni meşrulaştırma ölçütünü belirlemek zor bir iştir ve tıpkı devlet tanımında olduğu gibi meşru kavramının da pek çok tanımı yapılmıştır. Bu bağlamda *meşru* ve *meşruiyet* kavramlarını açıklamak da yerinde olacaktır.

Meşru kavramı kökenbilimsel olarak, çoğunlukla onaylanan, tanrı buyruğuna uygun olan, yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu eylem, tavır ve norm anlamına gelir.⁵³ Etimolojik olarak meşruluk, şeriat kelimesiyle aynı kökten gelen "şer"den türemiştir. Büyük Türkçe Sözlükte de meşru kelimesinin "şeriata uygun, şer'an caiz, şeriatın müsaade ettiği şey" anlamına geldiği görülür.⁵⁴ Meşru kelimesinin muadili, İngilizcede "*legitimate*", Almancada "*legitim*", Fransızcada "*legitimate*", İtalyancada ise "*legittimo*"dur. Bu kelimeler, Latince "yasal ilan etmek" anlamındaki "*legitimare*"den türetilmiş olup, Türkçedeki anlamına benzer bir anlamda kullanılmaktadırlar.⁵⁵

Hukuk kaynaklarındaysa, meşru kavramı, "hukuksal düzene uygun, yasal"⁵⁶ olarak açıklanır. Buraya kadar yapılan tanımlar, *meşru devleti* "yasal devlet" olarak tanımlamanın yolunu açsa da, hukuki anlamda meşru (yasal) ile siyasi anlamda kullanılan meşru kavramlarının ayırdına varmak gerekir. Hukuki manada yasallık; bir pozitif hukuk normuna uygun olmayı açıklar; meşruluk ise bundan farklıdır.⁵⁷ Bunun için birkaç tanımlama daha yapmakta fayda vardır.

⁵³Orhan Hançerlioğlu, **Türkçe Sözlük**, TDK, s. 255-256 Aktaran: Doç. Dr. Ahmet Gürbüz, **Hukuk ve Meşruluk**, 2. Basım, İstanbul: Beta, 2004, s.3

⁵⁴Mehmet Doğan (hzl.), **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara: Rehber, 1990, s. 1300

⁵⁵Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.43

⁵⁶Yılmaz, **a.g.e.**, s.812

⁵⁷Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.133

Habermas'a göre meşruluk; “bir siyasi düzenin tanınma ve kabul görme ehliyetidir.”⁵⁸ *Poggi'ye* göre ise; “otoriteye sorgusuz sualsiz bir sıradanlıkla ya da kişisel hesap çıkarlarıyla değil, doğru olduğuna inanıldığı için boyun eğmektir.”⁵⁹ *Andrew Heywood'a* göre, meşruiyet kavramı genel itibariyle yasallık anlamına gelir. Bu nedenle, meşruiyet, bir düzen tesis eder ve otoriter ya da zorlayıcı bir özelliğe sahiptir; dolayısıyla iktidarı otoriteye dönüştürür. Meşruiyet, yasallıktan farklıdır; öyle ki yasallık, bir hükümetin saygı gördüğünü veya vatandaşlarının hükümete itaat etme görevini kabul ettiğini garanti altına almak zorunda değildir. Meşruiyet iddiası, itaat gerçeğinden daha önemlidir.⁶⁰ Blackwell'e göre meşruiyetin, bir rejimin temsilcilerinin ve bunların emirlerinin kanuni bazı boyutları ile ilgili olmakla beraber resmi yasa ya da kararnamelerle değil; toplumsal kabul ve uygunlukla ilgili bir kavram olduğunu vurgular.⁶¹ *Selçuk* ise meşruluğu “bir kurum, yasa ya da iktidarın arkasında, bilinen ve benimsenen kurallara göre oluşmuş ve özgür rızaya dayalı bir çoğunluğun varlığı”⁶² şeklinde tanımlar. Genel olarak siyasal meşruiyet, hukuki meşruiyetten farklı olarak; yönetilen kesimin, yönetimin temel dayanağını sorgulamasını, iktidar sahiplerinin yönetme hakkının varlığını ve yönetilenlerin bu hakka itaatini simgeler. Siyasal anlamda meşruiyet, iktidarın meydana getirdiği düzeni kurarkenki hakkı nereden aldığını sorgulamasıdır, diyebiliriz.

Meşru ve meşruluk kavramına ilişkin bu tanımlardan iki sonuç elde edilebilir. Bunlardan birincisi tanımlarda bir “uygunluğun” var olmasıdır; ikincisi ise, hukuk biliminin sınırları içine giren bu sözcüğün devlet yönetiminde de anılıyor olmasıdır. Buna göre her devlet, iktidarına güç katmak için kendini meşrulaştırmak zorundadır. Meşrulaştırma, iktidar sahiplerinin yaptığı eylemlerin doğruluğunu kanıtlama çabasıdır. İktidar, yönetme noktasında bir hak iddiasıdır; meşrulaştırma ise bu hak

⁵⁸ Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.44

⁵⁹ Gianfranco Poggi, **Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Çev: Şule Kut, Binnaz Toprak, İstanbul: İBÜ, 2005, s.122

⁶⁰ Heywood, **a.g.e.**, s.306

⁶¹ Bognador (hızl.), **a.g.e.**, s.50

⁶² Sami Selçuk, “**Türkiye İçin Yeni ve Meşru Bir Anayasa Zorunludur**”, Demokrasi Platformu, Sayı 1, Kış 2005, s.10-20

iddiasının toplumsal kabulünü yerleştirmeye yöneliktir.⁶³ Yöneten ve yönetilen ilişkisinin sürekliliği ve sağlamlığı için, toplumun devletin meşru olduğuna inancının tam olması gerekir.

Meşruiyet, devleti ayakta tutmanın en önemli unsurudur. Bir yönetimde, yönetilenlerin meşruluğa itikadı ne kadar sağlam olursa, itaat de o kadar sağlam ve sarsılmaz olacaktır; hatta bu itaat bir zorunluluk değil, gereklilik olacaktır. Böylece iktidar sahipleri, zora başvurmaya gerek kalmadan itaati sağlar. Aksi bir durumdaysa, yani meşruluğun zayıf olduğu bir yönetimde, itaat de zayıf olacağından iktidar şiddete başvurmak zorunda kalacaktır. Diyebiliriz ki, meşruluk yönetimi sarsılmaz hale getiren bir olgudur. Yöneten-yönetilen ilişkisinin sağlam bir temele oturması için meşruluk şarttır. Ancak meşru olmanın, yani meşruiyetin, ölçütleri dönemsel farklılıklar gösterir. Modernite öncesi dönemde siyasal iktidarın meşruiyeti daha çok metafizik öğelere dayandırılırken, modernite sonrasında siyasal iktidarların meşruluğu ulusal iradeye dayandırılmıştır.⁶⁴ Bu noktada meşruiyet kaynaklarını sınıflandırmak da yararlı olacaktır.

3.2. Meşruiyet Teorileri

3.2.1. Teokratik Teoriler

Modern devletin doğuşundan önce, devletin meşruluğu, insanların büyük bir çoğunluğu bağlayan dine, mitolojiye ve geleneklere dayandırılmıştır. Çünkü din, mitoloji ve gelenek, meşruluğun sorgulanmasına engel olabilecek nitelikteki üç önemli kaynaktır.

3.2.1.1. Din

Her siyasal iktidar, sahip olduğu gücün geçerliliğini sağlayacak bir dayanak ihtiyacı hissetmiştir. Bu kaynak öyle bir kaynak olmalıdır ki, yönetenin koyduğu kurallar ve verdiği emirler sorgulanmadan kabul edilmeli ve bağlayıcı olmalıdır. Din de böyle bir

⁶³ Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.49

⁶⁴ Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.139

bağlayıcı kaynaktır ve tarihin büyük bölümünde din meşruiyet kaynağı olarak gösterilmiştir. Siyasal iktidarın dinsel temellere dayandırılması, iktidarın hem sahiplerine, hem de buyruklarına kutsal bir anlam yükler.⁶⁵ Böylece Tanrı iradesiyle birlikte sağlamlaşan iktidarın devamlılığı sağlanır. Dine dayandırılan meşruiyette, yöneticiler Tanrı'nın temsilcisi konumunda olduklarından dolayı, hem konumları hem de emirleri yüce sayılır. Yine aynı sebepten dolayı da suç ile günah aynı anlama gelir ve iktidarın yasakladığını yapmak hem suç hem de günah sayılır. İbadetle de itaat eşlenir, iktidarın emrine uymak en büyük dinsel gereklilik olarak algılanır.⁶⁶

Siyasal iktidarın meşruluğu, modern çağ öncesinde yahut modern devlet kurulmadan önce, dini kaynaklarda aranmıştır. Meşruluk; ya göklere, ya Tanrı'ya ya da kutsal sayılan kaynaklara yaslanmıştır. Dinin bu denli güçlü bir meşruiyet kaynağı olmasının nedeni, onun siyasal iktidarı kutsallaştırıcı özelliğinde saklıdır.⁶⁷ Dine dayandırılan meşruluğun en ilkel türünü eski çağların Tanrı-Kral'larında görmek mümkündür. Mısır firavunları bunun bir örneğidir: Firavun, Osiris Tanrısının oğludur ve kendisi de Horus Tanrısıdır. Her yeni Firavun'un tahta geçişinde Horus'un yeniden doğduğuna inanılır. Böylece hükümdar bir yeryüzü Tanrısı haline gelir ve ona itaat etmek dinsel bir görev halini alırdı. Daha sonraları, orta çağın sonlarında ise, kiliseler dine dayalı meşruluğun yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Kiliselerin yaydığı inanca göre, iktidarlara gücünü doğrudan Tanrı'dan alır ve dolayısıyla kaynak ilahi bir kaynaktır; bu yüzden de itaat kaçınılmazdır. İslam devletlerinde de hükümdarların yetkisini ilahi bir kaynaktan aldığı inancı yayılmaya çalışılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahların "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" sıfatıyla taçlandırıldığı görülür.⁶⁸

Siyasal iktidara ve emirlerine kutsi bir anlam yüklemesi sebebiyle din, güçlü bir meşruiyet kaynağı olarak görülmüş ve kullanılmıştır.

⁶⁵ Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.51

⁶⁶ Vahap Coşkun, **a.g.e.**, s.52

⁶⁷ Mümtaz'er Türköne, **Siyaset**, İstanbul: Opus, 2009, s.50

⁶⁸ Kapani, **a.g.e.**, s.68-69

3.2.1.2. Mitoloji

Mitoloji de tıpkı din gibi eski ve güçlü bir meşruiyet kaynağıdır. Mitolojiler, aslında siyasal iktidarların, ideolojik metinleridir. mitolojilerin, masal, destan ve Tanrıların hikayeleri ile yapılan çeşitli törenler, (özellikle cenaze ve kurban törenleri) doğuştan itibaren insanlara geçmiş ve geleceğe yönelik ortak bir duygu ve düşünce birliği oluşturmak konusunda önemli bir araçtır.⁶⁹ Mitoloji ile birlikte, toplumda bir güç ve erk yaratılır; böylece topluma ortak bir geçmiş ve gelecek duygusu aşılanmış olur. Mitolojik meşruiyette, topluma, ritüeller aracılığıyla bir toplumsal yapının, bir düzen veya bir kahramanın etrafında kenetlenmesini, siyasal iktidarın gücünü kullanmasının meşru bir hak olduğu anlatılır. Mitoloji, bir toplumda kültürün yapmış olduğu tüm görevleri üstlenir ve insanlara ne için yaşayıp, ne için ölmesi gerektiğini öğretir. Böylece siyasal iktidar, mitoloji aracılığıyla, insanları kendine bağlayan gerekçelerini güçlendirmiş ve sürekli hale getirmiş olur.

3.2.1.3. Gelenek

Siyasal iktidarı ve emirlerini bağlayıcı kılan kaynaklardan bir diğeri geleneklerdir. Siyasal iktidar, kendisini tarihsel bir kökene/ meşruiyete dayandırma sorununu gelenekler ile çözümler.⁷⁰ Gelenek, “*bir toplumda eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup, kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar.*”⁷¹ şeklinde ifade edilmektedir. Gelenekler, tanımda da ifade edildiği gibi geniş bir insan kitlesi tarafından paylaşılır; dolayısıyla bireysel değil toplumsal bir anlam ifade eder. Siyasal iktidarların toplumsal rızayı yaratmasında, meşruiyeti sağlamasında gelenekler de önemli bir noktadadır. Gelenekler, her sosyal düzende egemenliği yürütenler ile egemenliğe bağlı olanlar arasındaki farklılaşmanın çok eski dönemlerden beri süregeldiğine ve bu yüzden gelecekte de devam edeceğine dair bir inancı içerirler.⁷² Bu da demek oluyor ki,

⁶⁹ Türköne, **a.g.e.**, s.50

⁷⁰ Türköne, **a.g.e.**, s.51

⁷¹ Türkçe Sözlük, "Gelenek", Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s.831

⁷² Coşkun, **a.g.e.**, s.56

gelenekler dün, bugün ve yarın arasında köprü vazifesindedir ve süreklilik gösterir. Geleneklere uyulur; çünkü geleneklerin atalardan gelen bir miras olduğu inancı yaygındır, bu da geleneklere bir kutsilik yükler. Bu sebeplerden dolayı da gelenekler bağlayıcı niteliktedir. Dine ve mitolojiye dayalı meşrulukta da olduğu gibi, geleneklere dayalı meşruluk da hukuka dayanmaz. Dinin dayanağı nasıl Tanrı ise, geleneğin de dayanağı toplumda süregelenmiş olan örf ve adetlerdir. Bu örf ve adetler de, toplum tarafından itaat edilen bir takım yaşayış biçimlerini içerir ve değiştirilemezler. Geleneklerin değiştirilmesi değil, sürdürülmesi önemlidir, geleneği sürdürmek bir itaat biçimidir.

Geleneksel meşruiyeti belirleyen anlayışlar, her yönetimde sıklıkla kullanılmıştır. Zira her iktidar, varlığını ve devamını, ortak kabul edilen bir mirasla doğrulamak ve haklılaştırmak mecburiyetindedir. Çünkü bir iktidar böyle bir tarihsel mirasa dayanmadığında süreklilik algısı yaratamayacağından dolayı, toplumda kabul görme oranı da düşük olur. Gelenekler, bu kabul görmemeyi ortadan kaldırır; çünkü onlar geçmişini bugüne ulaştıran bir köprü görevi görürken, bugünü de geleceğe taşıyacağı için sürekliliği de koruma altına almış olur.⁷³

3.2.2. Demokratik Teoriler

16. yüzyılın sonlarında modern devletin doğuşuyla birlikte meşruiyetin kutsal kaynağı olarak görülen din, mitoloji ve geleneğin etkisini kaybetmesiyle birlikte, yeni meşruiyet kaynakları aranmaya başlanmıştır. Devletin meşruiyetiyle alakalı Herodotos'tan bir alıntı yapmak yerinde olacaktır.

Medler arasında Phraortes'in oğlu, Deioces adında bilge bir adam vardı. Deioces'in gözü mutlak iktidardaydı ve yaptığı da bu oldu. O zamanlar Medler ayrı ayrı köylerde yaşıyorlardı ve tüm topraklara kanunsuzluk hâkimdi. Kendi köyünde zaten tanınan bir adam olan ve adaletsizliğin düşmanı olarak bilinen Deioces, adalet uygulama konusunda fazlasıyla istekliydi. Adil davranışlarını gören kendi köyündeki

⁷³ Coşkun, a.g.e, s.58

insanlar tartışmalarında onu hakem yaparlardı. İktidar arzusuyla adil ve sağduyulu kararlar verdi ve bu durum ona diğer yurttaşların hayranlığını kazandırdı. Bu nedenle daha önce adaletsiz yargılamalara tanık olmuş diğer köylerin sakinleri, Deioeces'in adil kararlar veren bir kişi olduğunu öğrendikleri zaman yargısına başvurmak için istekle evine gittiler. Taleplerin her zaman eşit karşılandığını öğrendiğinde gittikçe daha çok sayıda davacı ve davalı ortaya çıkmaya başladı. Deioeces, herkesin kucağına düşmeye başladığını biliyordu. Bunun sonucu olarak daha önce sıkça düzenlediği oturumları artık istemediğini ya da hüküm vermeye devam etmeyeceğini açıkladı. Söylediğine göre her gün komşularının tartışmalarını düzenlemek ve kendi işini ihmal etmek ona çok zarar veriyordu. Böylece köylerdeki yağma ve kanunsuzluk eskisinden de kötü bir hal aldığına, pek çoğu Deioeces'in arkadaşı olan Medler olup biteni tartıştılar. 'Şu andaki haliyle ülkede yaşayamayacağımıza göre dediler, 'gelin, bir kişiyi kral tayin edelim. Böylece ülke iyi yönetilecek ve bizler de işlerimizi kanunsuzluk sebebiyle zarar görmeden yürütebileceğiz.' Bu tartışmalarda kendilerini monarşinin yararına inandırdılar ve krallık için aday göstermeye başladıklarında, Deioeces en çok aday gösterilen ve herkesin hayranlığını kazanan kişi oldu. Sonunda kralları olarak Deioeces'i seçtiler.⁷⁴

İnsanlar, uyuşmazlığa düştüğünde, anlaşmazlıklarını çözmek için düzenli bir işleyiş ve hiç kimsenin itiraz etmeyeceği, kabul edilir bir hakemler kuruluna ihtiyaç duyarlar.⁷⁵ Bu ihtiyaç, modern meşruluk kaynaklarının temellerini atmıştır.

3.2.2.1. Machiavelli ve Meşruiyet

Meşruiyetin kaynağındaki bu değişimlerin en iyi örneğini Machiavelli'nin teorisinde bulmamız mümkündür. Machiavelli, Prens adlı kitabında, bir halkı yeni bir devlet kurma yolunda yürütmek isteyen bir prensin nasıl olması gerektiğini anlatır.⁷⁶ Ülkesi İtalya'yı diğer ülkeler karşısında zayıf düşüren bir unsur olarak gördüğü dini,

⁷⁴ Lipson, **a.g.e.**, s.69

⁷⁵ Lipson, **a.g.e.**, s.69

⁷⁶ Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri**, Çev: Adnan Cemgil, İstanbul: Belge, 2003, s.205

vatan sevgisinden daha aşağıda tutar. Dinin siyasi işlere karıştırılmaması için onu, siyasal alandan ayrı bir olgu olarak görür. O'na göre iktidar, yani prens/hükümdar, bir ve bütündür; mutlak ve kayıtsız bir gücün sahibidir. O'nu sınırlandıracak ya da O'na yetki verecek herhangi bir üst kuvvet yoktur.⁷⁷ Hükümdar zaten kurucudur, savaşı ve devleti için ne gerekiyorsa yapar. Hükümdar, Tanrı tarafından atanmış değildir; dolayısıyla O'na borçlu da değildir.⁷⁸ O'nun meşruiyeti zaten kendi sahip olduğu gücüdür. Machiavelli'de hükümdar, "principe"dir., yani o "ilk"tir, "yeni"dir, "kurucu"dur; meşruiyetini gücünden alır.⁷⁹ Bunun yanı sıra gücünden doğan şiddet yetkisi de meşruiyetini tamamlar. Çünkü Machiavelli de yönetimlerin organize şiddet aracı olduğunu düşünür.⁸⁰ Bunun için de hükümdarın sevilen biri olmaktansa, korkulan biri olmasını yeğler.⁸¹ Machiavelli'nin meşruiyetini tamamlayan son basamak ise, halk desteğidir. Machiavelli, bu konuyla ilgili Hükümdar adlı kitabında şunları söyler: *"halkın desteğiyle hükümdar olan kişi onun dostluğunu kazanmak zorundadır. Halk zulme katlanmak istemez. Ama halka karşı seçkinlerin desteğiyle hükümdar olmuş biri, her şeyin ötesinde halkın beğenisini kazanmak zorundadır. Çünkü insanlar kötülük beklediklerinden iyilik gördüklerinde o kişiye daha çok bağlanır."*⁸²

Görüldüğü üzere Machiavelli, meşruiyeti göklerden alıp yere indiren ilk teorisyendir diyebiliriz. Devletin kaynağı olarak görülen Tanrı'yı hükümdara dönüştürmüş ve Tanrı'nın emri sayılan devlet emirlerini hükümdarın sahip olduğu güce yüklemiştir. Hükümdarın sahip olduğu bu meşru güç, ona şiddet kullanma hakkını da verir, halk desteğini de arkasına alan hükümdarın başında olduğu devlet de böylece meşrulaşmış olur. Kısaca Machiavelli Meşruiyetinin üç unsuru; güç, şiddet ve halk desteğidir.

⁷⁷ Vahap Coşkun, **a.g.e**, s.64

⁷⁸ Vahap Coşkun, **a.g.e**, s.68

⁷⁹ Vahap Coşkun, **a.g.e**, s.70

⁸⁰ Vahap Coşkun, **a.g.e**, s.65

⁸¹ Niccolo Machiavelli, **Hükümdar**, Çev: Necdet Adabağ, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2013, s.64

⁸² Machiavelli, **a.g.e**, s.38-39

3.2.2.2. Sosyal Sözleşmeler

Sosyal sözleşme kuramı, toplumu oluşturan bireyler arasında ortak bir karar ile yapılan ve devleti oluşturan bir anlaşmayı ifade eder. Sosyal sözleşmenin üç ögesi vardır. Birincisi, devletsiz topluma yapılan göndermedir. İnsanlar doğa içerisinde, doğal durumdadır; yani eşit ve bağımsızdır. Bununla birlikte, insanların doğuştan eşit ve bağımsız olduğuna gönderme yapılır. İkincisi, toplum sözleşmesidir. Bireyler, doğal durum sebebiyle oluşacak tehlikelerden korunmak üzere ortak bir kararla bir devlet oluşturur ve egemen otoriteye bağlanırlar. Bu, bağımsızlıktan neden vazgeçildiğini açıklamak içindir. Üçüncüsü ise, oluşturulan devlete mecburi itaati temsil eden, meşruluktur. Bununla ise, itaati zorunlu kılan sebepler saptanmak istenir.

Sosyal sözleşme teorilerinin odak noktası, siyasal yükümlülüğün gerekçelerini incelemektir ve özü itibariyle otorite diye bir olgunun var olmadığını savunur. Sosyal sözleşmelere göre, meşru hükümet, insanların kendi isteklerine dayanan bir anlaşmanın yapay ürünüdür. Otoritenin meşruluğunu, bireylerin onayını gerektirir; çünkü insanları tek bir siyasal yapıda bir araya getirebilecek tek şey genel onaydır.⁸³ Toplum sözleşmesi teorileri, temelde üç meşruiyet ilkesine dayanır. Bunlar; güvenlik, özgürlük ve eşitlik.

3.2.2.2.1. Thomas Hobbes: Güvenliğin Meşruiyeti

Hobbes, insanların doğuştan eşit olduğunu vurgular. Ancak bu eşitlik, güvensizliğe; güvensizlik de savaşa neden olur. Çünkü herhangi bir kimsenin başkalarına olan güvensizliğinden kurtulması için tehlikeli olabilecek kadar büyük başka bir kuvvet kalmadığını görünceye kadar, cebren ve hileyle, olabildiği kadar çok insanı hakimiyeti altına almasından başka akla yatkın yol yoktur.⁸⁴ İnsanları bu saldırgan ve güvensiz halden kurtaracak tek şey, bir devletin varlığıdır. İnsanlar, doğal durumda ellerinde olan haklarını bir egemene devrederek, kaos durumundan kurtulurlar. Bu egemen, bir devlettir.

⁸³ Coşkun, a.g.e, s.72-73

⁸⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev: Semih Lim, İstanbul: YKY, 1992, s.93

Hobbes'a göre devletin varoluş amacı, bireysel güvenliği sağlamaktır. O'na göre, bu güvenlik doğal hukukla sağlanamaz; çünkü adalet, hakkaniyet, tevazu, merhamet gibi doğa yasaları, bunlara uyulmasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın, bizi taraf tutmaya, kibre, öç almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırıdır. Doğa yasalarına rağmen, kurulu bir iktidar yoksa ve bu iktidar güvenliğimiz için yeterince büyük değilse; herkes, diğer insanlara karşı korunmak için, kendi gücüne ve kurnazlığına dayanacak ve bunu meşru olarak yapabilecektir. O'na göre tek bir karar verici sürekli olarak olmalıdır.⁸⁵ Dolayısıyla, Hobbes'un sözleşmesi güven unsuruna dayanır ve güven duygusunun meşruiyete katkısını üç adımda açıklar:

Birinci adım, barıştır; çünkü her insanda ölüm korkusu vardır. Bu korku ve huzurlu bir yaşam sürme arzusu insanları barışa yönlendirir. Varlığı korumanın yolu barıştan geçer. İkinci adım, haklardan vazgeçmektir. Gerçekleştiği takdirde barış ortamı, insanların haklarından vazgeçmesini sağlayacaktır. Üçüncü adım ise, sözleşmedir. İnsanlar varlıklarını sürdürmek için diğerleriyle anlaşmaya gidecektir. Doğal halden, sivil hale geçmek için de bir sözleşme yapacaklardır.

Sözleşmeyle birlikte, herkes kendi iradesinden vazgeçme ve kendi gücünü ötekine değil, egemen güç olarak ortaya çıkmış *üçüncüye* aktarma konusunda anlaşmış olur. Bunun yapılması sivil toplumun ve devletin meydana gelmesini sağlar.⁸⁶

Sözleşmeden sonra devlet, tıpkı teokratik teorilerde olduğu gibi, otoritesine sınır konulamayan, gücü elinde tutan, mutlak hak sahibi olur. Gücün mutlak ve tek sahibi olarak devlet, halkın barış ve savunulması için neyin gerekli olduğunu belirler. O; yargılama ve anlaşmazlıkları çözme, uygun gördüğü şekilde savaş ve barış yapma, bütün bakan ve danışmanları seçme, dilediği gibi ödül ve ceza verme gibi hakların tek sahibidir.⁸⁷ Egemene karşı gelinmez, eleştirilmez ve cezalandırılmaz.

⁸⁵ Hobbes, **a.g.e.**, s.127

⁸⁶ Hobbes, **a.g.e.**, s.130

⁸⁷ Hobbes, **a.g.e.**, s.131- 138

Toparlamak gerekirse, ölüm korkusuyla temelleri atılan Hobbes'un sözleşmesiyle, devlet, bir yeryüzü tanrısı haline gelir. Bu Tanrı'nın yeryüzüne getiriliş sebebiyse, insanların güvenlik isteğidir. Devletin yegane amacı, yurttaşların güvenliğini sağlamaktır. Denilebilir ki, itaat de güvenlikle doğru orantılıdır. Devlet, güvenliği sağladığı ve koruduğu takdirde meşrudur ve itaat görür. Güvenlik yoksa itaat de olmaz. Hobbes'a göre devletin meşruiyeti güvenlikten geçer.

3.2.2.2.2. John Locke'un Meşruiyeti: Özgürlük

Locke'un devleti, bireyin doğduğu an kazandığı haklardan biri olan özgürlük hakkını koruyan devlettir. Locke'a göre insanlar bu özgürlük hakkını koruması için sözleşme yapar ve devleti oluşturur. Herkes eşit ve bağımsız olduğundan, hiç kimse bir diğerrinin yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mal varlığına zarar vermemelidir. Çünkü bütün insanlar her şeye gücü yeten kudret sahibinin zanaatkarlığının ve sınırsız bilge yaratıcının eserleridir. Hepimizin benzer yeteneklerle donatılmış olarak bir doğa toplumuna katılmış olmasından dolayı, aramızda daha alt düzeydeki yaratıkların kullanımımıza sunulmasındaki gibi, sanki birimiz diğerrimize hizmet etmek için yaratılmışız gibi birbirimizi yok etme yetkisi verecek bir tabiiyet ilişkisinin olduğunu varsayamayız.⁸⁸

Görüldüğü üzere, Locke'a göre insanlar, Hobbes'un tanımladığı insanlara göre daha iyimserdir ve yarış halinde değillerdir. Çünkü Tanrı'nın bahşettiği akli melekeleriyle bu duyguları kontrol altına alabilir. Locke doğal durumu, karşılıklı güven ve haklara saygı göstermesinden dolayı, aynı zamanda ahlaki bir durum olarak tarif eder.⁸⁹ Kısacası, diyebiliriz ki Locke insanları ve toplumu iyiliksever olarak tanımlar. Peki böylesine düzgün bir toplumun, bir devlet oluşturup siyasal yaşantıya geçmesine sebep olan nedir?

Eşit ve bağımsız bir ortamda yaşayan insanlardan herhangi biri, bu ilkelere karşı gelirse, bu toplum için bir tehlike arz eder. Böyle bir ortamda, insanlar temel

⁸⁸ John Locke, **Hükümet Üzerine İkinci İnceleme**, Çev: Fahri Bakırcı, Ankara: Babil, 2004, s.7

⁸⁹ Locke, **a.g.e.**, s.5

haklarında zarar verildiği için kin ve intikam duygularını bastırmakta zorlanır ve bir kaos ortamı oluşur. İşte tam da bu sebeple insanlar, kendi haklarını koruyacak ve bu hakları ihlal edenleri cezalandıracak bir devlet yaratmak üzere ortak kararlar bir sözleşme yapar.

Locke, siyasal iktidarı, “mülkiyeti düzenlemek ve korumak için ölüm cezası dahil diğer tüm hafif cezaları da içeren yasa yapma hakkı ve toplumun gücünü, bu yasaların uygulanması ve devletin dışarıdan gelecek zararlara karşı savunulması yönünde kullanılma hakkı” olarak tanımlar.⁹⁰

Bu tanımdan iki sonuca ulaşabiliriz. Locke, mülkiyete ve kamu yararına önem veren bir sözleşmecidir. Ancak burada dikkat etmemiz gereken nokta, mülkiyet ile mülk sahibi olmanın değil; bireye ait olup onun elinden alınmayacak her şeyin kastedildiğidir. Kamu yararı ise, bireyin vücut bütünlüğünü koruyarak; halkın iyiliğini gerçekleştirme adına otorite kullanılmasını açıklar.

Özetle, Locke devletin meşruiyetini bireyin özgürlüğü ile eşdeğer tutar. Eğer devlet, tüm otoritesini bireyin özgürlüğünü korumak için kullanıyorsa, meşrudur; itaati ve sürekliliği ancak bu ilkeyle sağlar.

3.2.2.2.3. Rousseau'nun Meşruiyet Anlayışı: Eşitlik

Rousseau'nun toplumsal sözleşmesinin temeli, insanlar arasında ortaya çıkan eşitsizliğin sebeplerini aramaya dayanır. Rousseau'nun sözleşmesinin amacı, ne güvenlik ne de özgürlük isteğidir. Öyleyse Rousseau'nun devleti oluşturma ve meşrulaştırma amacı nedir?

Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi, dört bölümden oluşur. İlk bölümde, sözleşmenin niteliği, sözleşmeyle kazanılacak haklar belirlenir. İkinci bölümde, egemenlik ve

⁹⁰ Locke, **a.g.e.**, s.3

yasalar üzerine düşünceler ortaya konur. Üçüncü bölümde, hükümetler irdelenir. Dördüncü bölümde ise, genel istencin önemi vurgulanır.⁹¹

İlkel toplumların nefes aldığı son dönemlere doğru, insanlar mülk edinme isteğine kapılmıştır. Buna göre tarım devrimiyle beraber, mülkiyet istenci zengin-fakir ayrımını yaratmıştır. Bu ayrımı dengelemek, toplumda düzen yaratmak, çatışmaları engellemek ve tekrar eşitliği sağlamak adına bir “siyasal otorite” gerekli görülmüştür. Rousseau bu siyasal yapıyı “halk ile egemen güç arasında haberleşme sağlamak için kurulmuş; yasaları uygulamak, hem yurttaş özgürlüğünü hem de siyasal özgürlüğü korumakla görevli, aracı bir gövde.” olarak tanımlar.⁹²

Rousseau’nun sözleşmesiyle, bireyin ve toplumun yitirmiş olduğu düzen yeniden kurulur. Çünkü bireyler tüm haklarını bir sözleşmeyle otoriteye devreder. Sözleşmeye katılan bireylerin, kişisel varlıkları ortadan kalkar ve yerini ortaklaşa bir bütün alır. Bu sözleşmeye giren bireyler, genel bir kararlar bir bütünü “genel irade”yi oluşturur. Genel irade, eşitliğin tek meşru standardıdır. Genel irade, katılan tüm bireylerin akıllarının üzerinde olan ve insanlar arasında bir uyum yakalayan ortak karardır. Genel irade, yok olmaz, hiçbir zaman değişmez, bozulmaz ve saflığını yitirmez, asla yanlışlaşmaz. Her daim doğruyu göstermesi mutlak akıl ile donatıldığına işaret eder, eşit ve özgür olarak betimlediği bütün bireylerin iyiliğini gözetmesi ve bunu yaparken de asla yanılma düşmemesi ise ahlaki bir kesinlik taşıdığına delildir.⁹³

Rousseau’nun sözleşmesiyle, “devlet benim” anlayışı yerine “devlet biziz” anlayışı egemen hale gelir. Özetle Rousseau’nun meşruiyeti, eşitlik temelinde yükselen ve genel iradeyle oluşan bir meşruiyet anlayışıdır. Devlet, toplumda eşitliği sağladığı ölçüde meşrudur.

⁹¹ Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Alpagut Erenulu, Ankara: Öteki, 1996, s.15-16

⁹² Rousseau, **a.g.e**, s.58

⁹³ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği**, Ankara: İmge, 2006, s. 35-36 Aktaran: Vahap Coşkun, **a.g.e**, s.98

Sonuç olarak, teokratik meşruiyet teorilerine göre, krallar yönetim hakkını doğrudan Tanrı'dan alıyordu; dolayısıyla kralların otoritesi ilahi bir hak anlamı taşıyordu. Klasik meşruiyet teorilerinin ortaya atılmasıyla ise, bireylerin ve toplumun hakları ile bu haklarını korumak için bir siyasal irade oluşturulmuştur. Öncelikle güvenlik, korunma ve düzen olarak başlayan işlev giderek genişleyerek gündelik ilişkileri yönetecek, korunma (güvene ve düzene) ve adalete (özgürlüğe ve eşitliğe) dayalı bir güce ihtiyaç duymuştur. Böylece modern meşruluğun temelleri atılmaya başlanmıştır.

3.2.3. Modern Devletin Meşruluk Temelleri

3.2.3.1. Max Weber'in Meşruluk Tipolojisi

Devlet, insanın insana egemen olduğu bir ilişkidir. Demek ki, devletin var olduğu yerde boyun eğen insanlar da vardır. Peki egemenlik altında bulunan kişiler niçin devlet emirlerine boyun eğler? Max Weber'e göre meşruluğun üç temeli olabilir: geleneksel iktidar, yasallık ilkesi ve karizma.⁹⁴

3.2.3.1.1. Geleneksel İktidar

Bu iktidar tipi, daha öncelerde de bahsettiğimiz din ve geleneklerle vücut bulan iktidardır. Bu iktidar tipinde, siyasal iktidar meşruluğunu geleneklerden ve kutsal sayılan değerlerden alır. Geleneklere ve kutsal sayılan değerlere itaat edilir; çünkü bu itaat, atalardan devralınmış mirası sürdürme işidir.⁹⁵ Geleneksel iktidarda, kanunlara ve makama değil; makamdan dolayı yöneticinin şahsına itaat söz konusudur. Yönetilenler, iktidarı geleneklere uygun bir şekilde elinde bulunduran ve kullanan yöneticilerin olduğu inancındadırlar. Bu sebeple de karar ve emirlere itaat etmek onlar için bir görevdir. Bu iktidar tipinde, yetki sınırları belli değildir; yöneticiler için geniş bir karar verme yetkisi vardır. Feodal ve monarşik yönetimler geleneksel iktidar tipine örnek verilebilir. Günümüzde ise geleneksel iktidar tipine rastlamak pek mümkün olmadığından dolayı, bu meşruluk temeli çağdışıdır diyebiliriz.

⁹⁴ Weber, **a.g.e.**, s.28-29

⁹⁵ Cemil Oktay, **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, İstanbul: Alfa, 2003, s.11

3.2.3.1.2. Yasallık

Siyasal iktidarı elinde bulunduran yöneticiler, yönetme güçlerini akılcı ve toplumdaki herkesi bağlayıcı kurallardan alıyorsa, bu durumda yasal bir otoritenin varlığından söz edilebilir. Yasallık ilkesinin temelinde, içinde yaşanan durumun gerekleri önemlidir. Kurallar, kutsal kaynaklı değil; dünyevi kaynaklıdır.⁹⁶ Böyle bir yönetim sisteminde meşruluğun kaynağı, hukuktur. İktidara itaat edilmesinin sebebi, gücün hukuka uygun kullanıldığı inancıdır. Yöneticilerin iktidara nasıl geleceği ve kullanabileceği yetkiler sınırlandırılmıştır, anayasa ve kanunlarla belirlenmiştir. Yönetilenler, bir nevi hukuk düzenine ve kurallarına itaat ederler. İktidar sahipleri, hukuk kurallarına uygun davrandığı sürece, yönetilenler tarafından meşru sayılır.

3.2.3.1.3. Karizma

Karizma, eski yunan dilinde tanrı vergisi anlamına gelen,⁹⁷ büyüleyici ve etkileyici⁹⁸ anlamlarını da taşıyan bir kelimedir. Karizmatik meşruiyetin en belirleyici özelliği, onun istisnai; yani, sıra dışı, alışılmamış ve kural dışı olmasıdır.⁹⁹ Karizmayı meşruluk ilesi olarak kabul eden yönetimlerde, liderin olağanüstü sayılan nitelikleri itaat sebebidir. Halk, liderin örnek alınacak üstün kişilik özelliklerinin var olduğuna inandığı için ona bağlanır ve gerek emirlerine gerekse yarattığı düzene boyun eğer. Bu meşruluk temeli, geleneksel iktidara ve yasallık ilkesine göre daha kısa ömürlüdür; lider hayatta kaldığı müddetçe geçerlidir. Karizmatik liderler, kitleleri etkileme ve peşinden sürüklemeye gücüne sahiptir. Atatürk, Lenin, Hitler, Castro gibi liderler, karizmatik liderler olarak tarihe isimlerini yazmıştır.

3.2.3.2. David Easton'un Meşruluk Tipolojisi

⁹⁶ Oktay, **a.g.e.**, s.43

⁹⁷ Kapani, **a.g.e.**, s.90

⁹⁸ Türkçe Sözlük, "Karizma", Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s.1221

⁹⁹ Oktay, **a.g.e.**, s.50

Siyasal bilimci David Easton da meşruluk kavramı üzerinde durmuş ve onun çeşitli kaynaklarını açıklamaya çalışmıştır. Weber gibi o da meşruluğu üç kaynağa yaslamıştır: ideolojik kaynak, yapısal kaynak ve liderlerin kişisel nitelikleri.¹⁰⁰

3.2.3.2.1. İdeolojik Kaynak

David Easton'un ideolojik meşruiyetinde, araç ideolojilerdir. Bu anlamda ideoloji, sistem üyelerinin geçmişi yorumlamalarına, hali açıklamalarına ve geleceği şekillendirmelerine imkan veren bir seri idealler, hedefler, amaçlardır.¹⁰¹ Her rejimin değerleri ve hedefleri vardır. Bu değer ve hedeflerin dayandığı ideoloji ise, devletin meşruluk kaynağıdır. Şayet, yönetilenler rejimin temelinde yatan ilkeleri, değerleri, amaçları benimsiyor ve inanıyorsa, rejim bu yoldan meşruluk kazanır.¹⁰² Siyasal iktidarın ideolojisi ile toplumun rızasının bu örtüşmesi sonucunda toplum, siyasal iktidardan çeşitli taleplerde bulunuyor ve siyasal sistem de bu taleplere adil ve başarılı bir şekilde karşılık veriyorsa, ideolojik destek, meşruluk desteğine dönüşür.¹⁰³ İdeolojiye bağlılık, toplumu oluşturan bireylerin eğilim, arzu ve beklentilerine uyması ve rejimin yaslandığı ideolojinin de bunlara yanıt vermesiyle doğru orantılıdır. Bu meşruluk kaynağını esas alan iktidar sahipleri de propaganda yöntemini kullanarak toplumun isteklerini etkileme ya da değiştirme çabasıdadır. Bu kategori; komünizm, faşizm, sosyalizm ve anarşizm gibi sistemlerin meşruluk temelini anlama açısından yararlıdır.

3.2.3.2.2. Yapısal Kaynak

Yapısal kaynak, siyasal sistemi düzenleyen hukuki, ekonomik, bürokratik ve siyasal sistemi düzenleyen normların toplum tarafından kabul edilmesini ifade eder.¹⁰⁴ Easton'un yapısal meşruiyet kaynakları ile, doğrudan doğruya bir rejimin işlediği sürece, bağımsız bir kaynak şeklinde kendi meşruiyetini besleyeceğini ifade etmek

¹⁰⁰ Kapani, **a.g.e.**, s.93-94

¹⁰¹ Tekeli, **a.g.e.**, s.233-234

¹⁰² Kapani, **a.g.e.**, s.93-94

¹⁰³ Halis Çetin (Ed.), **Siyaset Bilimi**, Ankara: Orion, 2012, s.66

¹⁰⁴ Çetin (Ed.), **a.g.e.**, s.66

istemektedir. Yani bir rejimin meşruiyet kaynağı ne olursa olsun, bir kez meşruiyeti kabul edildikten sonra, kendi kendisine bu meşruiyeti arttıracak ve rejim ile otoritelere yaygın destek sağlayacaktır.¹⁰⁵ Weber'in yasallık ilkesine benzetebileceğimiz bu kaynağa göre, devletin en önemli meşruluk temeli hukuk kurallarının toplum tarafından kabul edilmesi ve benimsenmesine dayanır. Dolayısıyla hukuki yollarla yönetime gelenlerin otoritelerini de geçerli kılar.

3.2.3.2.3. Liderlerin Kişisel Nitelikleri

Toplumu oluşturan bireylerin, otorite sahiplerini davranış açısından ahlaken üstün bulmaları, yaygın desteği, yani meşruiyeti sağlama konusunda önemlidir. Easton'a göre hangi yoldan olursa olsun, destek kazanmak için etkili ve başarılı olmak esastır.¹⁰⁶ Toplum tarafından yöneticiye verilen destek, meşrulaştırıcı bir etki yaratır. Weber, karizma ilkesinde tek lider üzerinde dururken; Easton, "liderler kadrosunun önemini" vurgular.¹⁰⁷ Liderler kadrosu ne kadar yetenekli, kaliteli ve iyi ise, yönetim de o kadar iyi olacak ve hem rejime bağlılık artacak hem de bireyler arasında devletin meşru olduğu duygusu yayılacaktır. Görüldüğü gibi, Easton sınıflandırmasını yaparken Weber'in sınıflandırmasından büyük ölçüde etkilenmiştir. Tek farkı Weber'den daha geniş bir perspektiften bakması ve modern meşruluk temellerinin açıklanmasına daha çok olanak sağlamasıdır.

¹⁰⁵ Tekeli, **a.g.e**,

¹⁰⁶ Kapani, **a.g.e**, s.94

¹⁰⁷ Kapani, **a.g.e**, s.94-95

Tablo 2

David Easton'un Meşruluk Tipolojisi

Meşruiyet Kaynakları	Meşruiyet Objeleri	
	Rejim	Otoriteler
İdeoloji	İdeolojik Meşruiyet	
	Rejim Hakkındaki Ahlaki Yargılar	Otoriteler Hakkındaki Ahlaki Yargılar
Yapı	Yapısal Meşruiyet	
	Yapı ve Normların Haklılığı Hakkında Bağımsız Yargılar	Yapıdan Otoritelere Yayılan Haklılık İnancı
Kişisel Nitelikler	Kişisel Meşruiyet	
	Otoritelerin Şahıslarından Otorite Rollerine Yayılan İnanç	Otoritelerin Kişiliklerinden Dolayı Bağımsız Haklılık İnancı

Kaynak: Tekeli, David Easton'un Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme, s.232

4.MEŞRULUKTA YENİ ÖLÇÜTLER

4.1. Yurttaşlık

Yurttaşlık, meşruiyetin bir ilkesidir. Bir toplumu oluşturan bireyler arasında her zaman azınlık ve çoğunluk ayrımı vardır ve devlet kaçınılmaz olarak hep bir tarafa daha çok destek olur. Bu yurttaşlık anlayışı ise devleti ciddi sıkıntılara sokar ve

isyanlarla baş başa bırakır. Hemen hemen her toplumda farklı dil, din ve ırktan insanların yaşaması devletin bütünleştiriciliğini köreltmıştır.

Böyle bir durumda devletin iki alternatifi vardır: ya farklı kültürel özelliklere sahip grupların varlığını yadsıyacak ya da birden çok kültürü içinde barındırdığının bilincinde olan bir yurttaşlık bilinci geliştirecektir.¹⁰⁸ Devletin görevi, değişik kültürlerle sıcak yaklaşılarak toplum içindeki tüm bireylere eşit uzaklıkta olan bir yurttaşlık bilincini oturtmaktır.

Yurttaşlık bilincinin temel amacı, farklılıkların bir dezavantaj olmadan; herkesle aynı muameleyi görmenin sağlanmasıdır. Vatandaşların her biri kendi kültürünü rahatlıkla yaşayabilmesi, bundan dolayı da bir ayrımcılığa maruz kalmamalıdır.

Tarafsızlık, devletin meşruluğun bir faktörüdür.¹⁰⁹ Bir devletin toplumda sürekli “öteki” yaratması, toplumsal barışı engeller. Taraflı bir devlet, toplumda dışlanan ve ötekileştirilen kesimin güvenini kaybederek, meşruluğunu yitirebilir.

4.2. Sosyal Devlet

Sosyal devlet, bir devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak gayesiyle sosyal ve ekonomik yaşama “aktif mücadeleyi meşru ve gerekli gören bir anlayışı” ifade eder.¹¹⁰ Sosyal devletin üç unsuru vardır: sosyal adalet, sosyal refah ve sosyal güvenlik.¹¹¹

Sosyal adalet, adil ücret ve paylaşımını; sosyal refah milli gelirin arttırılmasını ve bunun adil paylaşımını; sosyal güvenlik ise emeklilikte ve çalışamaz durumda güvenliği ifade eder.¹¹²

¹⁰⁸ Vahap Coşkun, **a.g.e**, s.476

¹⁰⁹ Vahap Coşkun, **a.g.e**, s.479

¹¹⁰ Memiş, **a.g.e**, s.197

¹¹¹ Memiş, **a.g.e**, s.196

¹¹² Memiş, **a.g.e**, s.196

Sosyal devlet, sanayi devrimi ile baş gösteren, toplumsal sorunları ortadan kaldırmayı amaç edinmiş, kapitalizmden bağımsız bir devlet sistemidir. Sosyal devlet gerçeğinde ekonomik ve sosyal alanda devlet kendini sorumlu hisseder. Bu bağlamda; ekonomik ve toplumsal yaşamda uyulması gereken genel kuralları koyar; uyulmasını sağlar ve başta eğitim ile sağlık olmak üzere toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayacak faaliyette bulunur.¹¹³ Toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması, bireylerde devletin meşru olduğu inancını arttıracaktır.

4.3. İdeoloji

İdeoloji, idea (düşünce) ve logy (bilim) sözcüklerinden oluşan, düşüncenin bilimi anlamına gelen Latince bir sözcüktür. Zamanla düşüncenin kendisi anlamında kullanılan ideoloji kavramı, günümüzde de düşünce kelimesinin yerine kullanılmaktadır.¹¹⁴

İnsanlar, daima bir ideolojiye gereksinim duyarlar. Çünkü insanlığı doğduğu çevreye uyum sağlamak zorundadır, bu zorundallığı yerine getiren de ideolojidir. Kişi, kendi ahlaki değerlerine uygun bir ideolojik tercihte bulunur. Dolayısıyla ideolojik tercih altında ahlak yatan bir olgudur. İdeolojisi olmayan bir birey düşünilemeyeceği gibi, siyaset de düşünilemez. Meşruiyetin amacı da ideolojiyi kullanarak, yani kişilerin ahlaki duygularına seslenerek, iktidarın yapısına itaat etmelerine ikna etmektir.

Devletler, bunu yaparken bir takım aygıtlardan yararlanır. Louis Althusser bu aygıtlara devletin ideolojik aygıtları” adını verir ve şu şekilde tanımlar: *devletin ideolojik aygıtları, devlet zorunu uygulayan, yönetici sınıfın örgütüdürler. Ancak devletin zorlayıcı bir örgütü değildir.*¹¹⁵ Buna göre; aile, siyasi partiler, ibadethaneler, hukuk (yargıç, mahkeme, hapishane), haberleşme araçları, kültürel aktivite içine

¹¹³ Milton Friedman, **Kapitalizm ve Özgürlük**, Çev: Doğan Erberk, Nilgün Himmetoğlu, İstanbul:Altın, 1988, s.140-141

¹¹⁴ Karl Mannheim, **İdeoloji ve Ütopya**, Çev: Mehmet Okyavuz, Ankara: Epos, 2002, s.82-83

¹¹⁵ Louis Althusser, **Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev: Alp Tümertekin, İstanbul:İthaki, 2003, s.15

girebilecek her şey (sanat, spor vb) birer ideolojik aygıttır ve devletin ideolojik aygıtının ideolojisi, egemen ideolojidir. Egemen sınıfı, devleti temsil eder.¹¹⁶

Yöneticiler, baskı aygıtları ile doğrudan; devletin ideolojik aygıtları ile de dolaylı bir şekilde kendi düşüncelerini halka empoze ederek, yönetimi meşrulaştırma yoluna giderler.

¹¹⁶ Althusser, **a.g.e**, s.57

2. BÖLÜM

DEVLETİN FİİLİ ŞİDDET TEKELİ ve SEMBOLİK ŞİDDET

1.ŞİDDET KAVRAMI

Şiddet, pek çok anlamı içinde barındıran sözcüklerden biridir. TDK'ya göre şiddetin; güç derecesi, aşırılık, hız ve kaba kuvvet gibi anlamları vardır.¹¹⁷ Konumuzla ilgili olan şiddet tanımı ise, kaba kuvvetin kapsamına girmektedir. Kaba kuvveti biraz daha açacak olursak; zorbalık, güç kullanma, cinayet, işkence, darbe, savaş, baskı, suç, terör gibi anlamları içereceğini tahmin etmemiz zor değildir. Peki tüm bu kavramlardan belli bir tanıma nasıl ulaşacağız? Şiddet kavramı, pek çok bilim dalı tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak, yapılan tanımlara geçmeden önce, şiddet kelimesinin etimolojik yapısına bakmakta fayda vardır.

Şiddet, Latince violentina'dan gelmektedir. Violentina; şiddet, sert ya da acımasız kişilik, güç demektir. Violare fiili ise, şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, kurallara karşı gelmek anlamını taşır. Bu sözcükler vis ile bağlantılıdır. Vis ise; güç, erk, yetke, şiddet, bedensel güç kullanımı anlamlarına gelir. daha derine inecek olursak, vis sözcüğünün; etken güç, bir cismin gücünü kullanma olanağı, yani etkinlik, değer, yaşam gücü anlamlarını da kapsadığını görürüz.

Latineden Yunancaya geçecek olursak, yukarıda açıklanan anlamları pekiştirmeye olanak bulmuş oluruz. Latinedeki vise sözcüğüne karşılık Homeros'un dilinde is kullanılır ki o da kas veya güç, bedensel güç, güç kullanımı, şiddet kullanımı, yaptırım uygulayan, şiddet kullanan anlamlarına gelir.¹¹⁸

Latince ve Yunan dillerinde incelediğimiz şiddet kelimesinin etimolojik anlamlarından da çıkaracağımız üzere, şiddetin çekirdeğini güç unsuru oluşturmaktadır.

¹¹⁷ Türkçe Sözlük, "Şiddet", Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s.2093

¹¹⁸ Yves Michaud, **Şiddet**, Çev: Cem Muhtaroğlu, İstanbul: İletişim, s. 7-8

Bu güç; var olan düzene karşı olup, düzeni bozduğunda da şiddet adını almaktadır. şiddet, her anlamından önce, kötü kullanma ve davranma eylemidir diyebiliriz.

Bu bilgiler ışığında en basit anlamıyla şiddeti, *güç kullanma ya da baskı kurma yoluyla karşıdaki kişiye zarar verme* olarak tanımlamamız mümkündür.

Şiddet kavramıyla ilgili olarak sosyolog *H.L. Nieburg*, "kişileri veya malları yaralamaya ya da yok etmeye yönelik doğrudan veya dolaylı eylem" tanımını yapmıştır.¹¹⁹ *H. D. Graham* ve *T. R. Gurr* ise, "insanı yaralamaya, mala zarar vermeye yönelik bir davranış" olarak tanımlar.¹²⁰ *David Riches'e* göre şiddet ise, "fiziksel zor yoluyla sınırlama ve tahribin hukuk ötesi olarak değerlendirilmesi" anlamını içerir.¹²¹ Konuyla ilgili pek çok çalışma yapmış *Hannah Arendt* ise, "şiddetin; iktidar, kuvvet, güç ve otorite ile doğrudan bağlantılı olduğunu, en çok da kuvvete yakın olduğunu" vurgular.¹²² Prof Dr. Ruhi Yavuz ise şiddete "beden gücünün kötüye kullanılması, silahlı etkinlikler ve aşırı bir saldırganlık özelliği taşıyan ilişkilerle belirginleşen edinimlerin tümü, kaba kuvvet" tanımını getirir. Prof. Dr. Zuhal Baltaş'a göre şiddet, insanların psikolojik ya da fizyolojik düzeyde zarar görmesinden, yaralanmasına ve giderek sakat kalmalarına hatta hayatlarını kaybetmelerine sebep olan bireysel ve toplu hareketlerdir.¹²³ Nihal İldeş'e göre şiddet, "sertlik, sert ve kaba davranış, azarlamada ve cezalandırmada aşırı gitme; inandırma ve anlaşılmaya varma yerine kaba kuvvet kullanma; insanın psikolojik, ahlaksal ve fiziksel bütününe zarar veren eylem ve eylemler" olarak tanımlar.¹²⁴ Prof. Dr. Özer Ozankaya, şiddeti "davranış bozukluğu ya da davranış sapması" olarak tanımlar.¹²⁵ *Machiavelli'ye* göre şiddet, "girişimin başarısını

¹¹⁹ H.L. Nieburg, **Uses of Violence**, Journal of Conflict Resolution, March 1963, cilt VII-1, S.43 Aktaran: Yves Michaud, **a.g.e.**, s.10-11

¹²⁰ H.D. Graham ve T.R.Gurr, *The History of Violence in America*, New York, Bantam Books, 1969, Sunuş s. xxx Aktaran Yves Michaud, **a.g.e.**, s.11

¹²¹ David Riches, **Antropolojik Açından Şiddet**, Çev: Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Ayrıntı, 1989

¹²² Hannah Arendt, **Şiddet Üzerine**, Çev: Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim, 1994, s. 50-52

¹²³ Zuhal Baltaş, "Şiddetin Sebepleri ve Risk Faktörleri", **Televizyonda Şiddet ve Çözüm Önerileri Paneli**, İstanbul, 6 Ocak 1997, s.5

¹²⁴ Nihal İldeş, "Aile ve Şiddet" **Radyo ve Televizyonlarda Şiddet ve İntihar Haberleri Sempozyumu**, Ankara, 23 Mart 2012, s.64

¹²⁵ Özer Ozankaya, "Toplumsal Gelişme Açısından Yığın İletişim Araçlarında Şiddet Olayları" **Kitle İletişim Araçları ve Şiddet Semineri**, İstanbul, 25-27 Kasım 1985, s.50

sağlayan temel erdemdir." *Engels* ise şiddet için, "tarihte devrimci bir rol oynar, bağrında yeni bir toplum olan her eski toplumun ebesidir" der.

Yapılan tanımlarda görüldüğü gibi, şiddet denince akla gelen iki olgu bir güç kullanımı ile başlaması ve zararlar sonuçlanmasıdır. Ancak şiddetin fiziksel/ bedensel olmasının yanı sıra bir de duygusal boyutu vardır ki bunu da "beden gücü kullanmadan; küfür, ceza, korkutma, bağırma, utandırma vb. öğelerle kişinin duygularına yönelerek onu sindirmeye çalışmak" olarak tanımlayabiliriz.

Verilen tanımlardan yola çıkarak genel ve toparlayıcı bir tanım yapmamız gerekirse, şiddet için, "karşılıklı ilişkilerde taraflardan birinin, diğerinin bedensel ya da duygusal bütünlüğüne zarar vermesidir." diyebiliriz.

Etimolojik yapısını, sözlük anlamını ve tanımlarını incelediğimiz şiddet kavramı, daha önce de belirttiğimiz gibi çeşitli bilim dallarınca tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Şimdi, şiddetin biyoloji, sosyoloji ve psikoloji disiplinlerinde ifade ettiği olguları incelememizde fayda vardır.

1.1. Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açıdan Şiddet

Saldırgan davranışların ve dolayısıyla şiddetin kaynağına ilişkin görüşler, düşünceler ve varsayımlar üretilmiş ve bunlar genel hatlarıyla iki ana grupta toplanmıştır.

Birinci gruptaki görüşler, saldırganlığın içgüdüsel ve dürtüsel; ikinci gruptaki görüşler ise, toplumsal kaynaklı olduğunu kabul etmiştir. Başka bir deyişle, saldırganlık doğuştan gelen ya da sonradan kazanılan bir güdü olarak iki farklı açıdan yorumlanmıştır.¹²⁶ Bu bölümde, bu iki görüşün yanına, şiddetin bir de psikolojik boyutunu ekleyerek onun kaynaklarını bulmaya çalışacak ve şiddet sorununu irdelleyeceğiz.

Biyolojik açıdan şiddet kavramını ele aldığımızda, şiddetin insanın doğasında, yani genlerinde, var olan, içgüdüsel bir olgu olduğunu görürüz. Biyolojik alanda çalışma

¹²⁶ Özcan Köknel, **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, İstanbul: Altın, 2000, s.20

yapanlar, bunu Habil ile Kabil'e, Remus ve Romulus'a kadar dayandırır ve "şiddet başlangıçta vardı." cümlesini savunurlar. Buna göre, şiddet, insanın doğumuyla beraber kazandığı, içgüdüsel bir olgudur. Her insan davranışında psikolojik, biyolojik, sosyal ve kültürel faktörler rol oynar. Ancak çoğu davranış biyolojik temelde şekillenir.

Şiddet, bir sonun başlangıcıdır. Yani şiddet bir nevi, onu başlatacak bir uyaran ve bu uyarıya gösterilen tepkidir. İnsanın biyolojik olarak iki temel amacı vardır; hayatta kalmak ve türünün devamını sağlamak. İnsan, tehlikeyle karşılaştığı zaman iki şekilde tehlikeye cevap verir; ya kaçar ya da savaşır. Savaşmak zorunda kaldığında, doğal olarak saldırır; yani şiddete başvurur. Yani şiddetin kökeninde yer alan saldırganlık davranışının, insanın hayatta kalmasına yarayan kesin bir fonksiyonu vardır.¹²⁷ İnsanda şiddetin doğumdan itibaren var olduğunu savunanların başında Sigmund Freud, Lorenz ve Otto Kernberg gelir.

Sigmund Freud'a göre, cinsellik ve kendini koruma insana egemen olan iki temel güçtür.¹²⁸ Buna göre, ölüm içgüdüğü tüm canlılarda ortak olarak var olan ve saldırganlığın temelini oluşturan biyolojik bir içgüdüdür. Ölüm içgüdüğü, organizmanın kendisine yöneltilmiş ise kendini yıkıcı bir dürtüdür; ama dışa yönelmişse, bu durumda kendinden çok başkalarını yıkıma uğratma eğilimindedir. İnsan, kendini ya da başkalarını yıkıma uğratmaya yönelik bir dürtünün hükmü altındadır. Ölüm içgüdüğü, saldırganlığın ve şiddetin esas olarak gösterilen bir tepki olmadığını, insan organizmasının yapısından kaynaklanan bir uyarım olduğunu açıklar.¹²⁹

K. Lorenz ise "Saldırganlık Üzerine" adlı kitabında şiddetin esas olarak dış uyaranlara karşı bir tepki değil, insanın içinde gömülü ve serbest kalmaya çabalayan bir durum olduğunu söylemiştir. Lorenz, Freud ile aynı tezi savunmaktadır. "Savaşta, suçta, kişisel tartışmalarda ve her türlü yıkıcı, sadistçe harekette açığa çıkan şiddet, boşalma yolları arayan ve kendini açığa çıkarmak için uygun bir ortam arayan, kalıtsal olarak

¹²⁷ İbrahim Balcıoğlu (Ed.), **Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açılardan Şiddet**; İstanbul: Yüce, 2000, s.1

¹²⁸ Sigmund Freud, **Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd**, Çev: Ali Babaoğlu, İstanbul: Metis, 2001, s.99

¹²⁹ Erich Fromm, **İnsanda Yıkıcılığın Kökenleri**, Çev: Şükrü Alpagut, İstanbul: Payel, 1984, s.42

programlanmış, doğuştan bir içgüdüden kaynaklanır." ¹³⁰ Lorenz'e göre, insan saldırganlığın ve şiddetin açığa çıkması için herhangi bir tepki gerekmez, diyebiliriz.

Otto Kernberge'e göre ise, duygular içgüdüsel yapılardır ve biyolojik olarak belirlenmiştir. ¹³¹ Bu biyolojik yapı, saldırgan davranışların önünü açar.

Saldırganlığın ve şiddetin kaynağının içgüdüler olduğunu savunan yaklaşımlara göre, insanlarda daha doğuştan saldırganlık dürtüleri vardır. İnsanlar kendilerini aç, susuz, yorgun vb. hissettikleri gibi, saldırgan da hissedebilmektedir. ¹³² Saldırganlığı ve şiddeti, içgüdüsel bir davranış olarak kabul edenler, hayvanlarda olduğu gibi, insanlarda da saldırganlığı doğal bir olgu olarak kabul ederler: şiddete olana eğilimimiz kontrolümüz dışında biyolojik bir özelliktir. ¹³³

Günümüzde yararı olmasa da, ilkel toplumları düşünürsek, ilkel toplumlarda hayatta kalma konusunda saldırganlık lüks bir davranış olamaz. İlkel toplumda yaşayan insanlar, bilgi yoksunu olduklarından dolayı davranışlarını içgüdülerini yönetiyordu. Görüldüğü üzere, şiddet ve saldırganlık kavramlarını biyolojik temele dayandıran görüşlere göre, şiddet insanın doğuştan sahip olduğu, çoğu zaman dizginlediği, ancak herhangi bir tehlikeyle karşılaştığında istemsiz bir şekilde ortaya çıkan bir dürtü, içgüdüdür.

Toplumbilimciler, şiddeti, bir içgüdü olmaktan ziyade, öğrenilmiş bir davranış olarak nitelendirirler. Yani şiddet, doğuştan gelen bir dürtü değil; yaşanan toplumun sosyo- kültürel durumuna göre kişiliğe eklenen bir davranış biçimidir. İnsan, toplumsal bir varlıktır; dolayısıyla ancak bir topluluk içinde yaşayabilir. Ancak insan, içine doğduğu ortamdan kopup, farklı bir toplumsal hayatın yaşandığı bir ortama girerse, topluma ayak uydurmakta zorlanır ve sorunlar başlar. Toplumsal ve kültürel etkenler, saldırgan davranışları biçimlendirir ve tetikler. Köy ve kent yaşamındaki farklılıklar,

¹³⁰ Konrad Lorenz, **Saldırganlık Üzerine**, Çev: Evrim Tefik Güney, Veysel Atayman, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2008, s. 50

¹³¹ Otto F. Kernberg, **Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık**, Çev: M. Banu Büyükkal, İstanbul: Metis, 2000, s.25

¹³² Balcıoğlu (Ed.), **a.g.e.**, s. 33

¹³³ Serdar Kaypakoğlu, **Toplumsal Yaşam ve Birey**, İstanbul: Naos, 2006, s.158

kuşaklar arası farklılık, teknoloji, gelir dağılımındaki eşitsizlik, yabancılaşma; gürültü, sıcaklık, doğadaki dengesizlikler de şiddeti tetikleyen unsurlar olarak görülür.

Şiddetin kaynağı olarak, toplumsal unsurları görenlerin başında Kohut, Erich Fromm gibi isimler gelir.

Kohut'a göre, temel saldırganlık doğumdan itibaren vardır; ancak kendine ait bir gelişim çizgisi izler, kendilik gelişiminde rol oynar, yıkıcı özellik taşımaz ve normal koşullarda kişinin belli amaçlar doğrultusunda hedefe ulaşmasını sağlar.¹³⁴

Toplumsal hayatın en önemli sorunlarından biri şiddettir. Bilindiği gibi saldırgan davranışların ve şiddet eylemlerinin çıkış noktası nefret, öfke, kaygı, korku gibi duygulardır. Bu duyguları da tetikleyen pek çok toplumsal durum vardır.

Toplumsallaşma süreci içinde, insan, ortak sosyal davranış kalıplarını, belirli ilke ve kuralları öğrenir, ortak değerleri benimser, bireysel yetenekleriyle toplumda yer edinir. İnsanın ruhsal yapısı ve hayatı toplumda gelişir, oluşur ve var olur. İnsanların yaşadığı toplumda bulunan alt-kültür grupları, toplumda saldırgan davranışların ve şiddetin temellerini atarken; insanlar arasında kin, nefret, kıskançlık, düşmanlık gibi duyguların da artmasına neden olur.¹³⁵

Bunun yanı sıra; çarpık kentleşme, bozulan ekonomik durum, gelir dağılımının eşit olmaması ve geçim sıkıntısı ile beslenme, barınma ve korunma gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması da şiddeti arttıran toplumsal sorunlar arasındadır. Tüm bu unsurlarsa, toplumbilimcilerin öğrenilmiş bir davranış olduğunu öne sürdüğü şiddetin ortaya çıkmasına sebep olan "engellenmelerdir". Saldırgan davranışın meydana gelmesi her zaman engellenmenin varlığını öngörür ve buna karşıt olarak, engellenmesinin var olması her zaman bir saldırganlık biçimine yol açar.¹³⁶ Engellenme, bir amaca ulaşmanın engellenmesi ya da yavaşlatılması olarak tanımlanabilir.¹³⁷ Bir ihtiyaç ya da istek

¹³⁴ Mahmut Öngören, **Bu Ne Şiddet!**, Ankara: Kitle, 1994, s. 108

¹³⁵ Balcıoğlu (Ed.), **a.g.e.**, s.52

¹³⁶ Erich Fromm, **a.g.e.**, 118

¹³⁷ Kaypakoglu, **a.g.e.**, s.159

engellendiği zaman insanlarda saldırgan davranışlar baş gösterir. Engellenmeye maruz kalan bireyin dayanma ve direnme gücü ne kadar azsa, saldırganlığa ve şiddete eğilimi de o kadar artar.

Tüm bunlara ek olarak, teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçları da toplumda şiddeti arttıran unsurların başında gelir. . Her geçen gün kitle iletişim araçları vasıtasıyla şahit olduğumuz şiddet olayları, bizi bu kavrama karşı ilgisiz bir hale sürüklemekte ve şiddeti meşrulaştırmaktadır. En masum spor müsabakaları, televizyon programları, gazete ve dergiler, diziler vb. görsel- işitsel medyanın içine giren her türlü iletişim aracı şiddeti üretmekte ve yaymaktadır.

Sonuç olarak, toplumda birey, toplum yapısı, kültürün maddi ve manevi öğeleri arasında sıkı bağlar vardır. Olumlu ya da olumsuz edinimlerle bu bağlar ya kuvvetlenir ya da kopar. Olumsuz edinimler kişileri bunalıma kadar sürükleyerek, toplumda şiddet eylemlerini tetikler.

Psikolojik yönüyle şiddet ise, ruh sağlığı üzerine çalışanlara göre ruhsal bozuklukların bir sonucudur.¹³⁸ Şiddet davranışının ortaya çıkmasında bireyin kişilik yapısının büyük bir rolü vardır. Dolayısıyla, şiddet davranışı incelenirken bireyin kişilik şekilleri ile hayat boyu edindiği olumsuz tecrübeler de incelenmelidir.

Psikoloji disiplininin alanına giren kişilik bozuklukları, psikolojik açıdan şiddetin temelini oluşturmaktadır. Anti-sosyal kişilik bozukluğu (yalan söyleme, kavgacılık, sorumsuzluk vb.), borderline kişilik bozukluğu (tutarsızlık, öfke, kendine zarar verme vb.), narsistik kişilik bozukluğu (üstünlük, nefret, beğenilme isteği vb.) gibi psikolojik sorunlar, bireyleri şiddete yöneltmektedir.¹³⁹

Kişilik bozuklukları ve şiddet konusunu ele alırken, "Hitler ve Narsizm"i incelemekte fayda vardır. Hitler, bilindiği üzere, insanlık tarihindeki en büyük şiddet

¹³⁸ Balcıoğlu (Ed.), **a.g.e.**, s.109

¹³⁹ Balcıoğlu, **a.g.e.**, s.110

olaylarından olan 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasında ve devamında büyük rol oynamıştır ve bunun sebebi Hitler'in narsistik kişilik bozukluğu niteliklerinden dolayıdır.

Narsistik kişilik bozukluğunun özelliklerine baktığımızda, üstünlük, beğenilme isteği, empati yapamama, abartma, eşsiz olma, kıskançlık, küstahlık, nefret gibi duygularla karşılaşmamız mümkündür.

Hitler ise, beklenenin tam aksine sevgi dolu bir çocukluk geçirmiştir. Annesi Klar, sevgi dolu, çalışkan, sorumlu, tutumlu görev bilincinde bir insandır; ancak oğluna aşırı düşkündür ve bu düşkünlük Hitler'de eşsiz olduğu duygusunu yaratmıştır. Babası ise, varlıklı, tutumlu, otoriter ve siyasetle ilgilidir, yıkıcılıktan uzaktır; ancak Yahudileri hiç sevmemiştir ve oğlunu yaptığı hiçbir şeyden dolayı takdir etmemiştir.

Hitler, öğrenim hayatında başarılı değildir. Müziğe meraklıdır, sanat akademisine başvurmuş; 2. sınavda elenmiştir. "Reddedildiğimi öğrenince yıldırım çarpmış gibi oldum." kendi ifadesidir. O'na göre, neye el attıysa, karşısına Yahudiler çıkmış ve O'ndan başarılı olmuştur.¹⁴⁰

Babasından gelen Yahudi hoşnutsuzluğu ve hayatında edindiği tecrübeler, O'nda Yahudilere karşı bir nefret uyandırmıştır. Babası ölünce, kendini onun yerine koymuş ve babasının hoşuna gideceği bir şeye karar vermiştir: İktidara gelip, yaşadıklarının faturasını masum Yahudilere kesecektir.

Kolaylıkla anlaşılacağı gibi Hitler'deki narsizmin sebebi anne ve babasından gelmektedir. Annesinden gördüğü eşsizlik duygusu ile babasından görmediği takdir edilme duygusu sebebiyle, Hitler'in kişiliğindeki temel örüntü, "önder olma ve hayranlık uyandırma" olmuştur.¹⁴¹

Psikolojik bozuklukların yanı sıra, psikolojik şiddeti etkileyen bir diğer unsur, kötü sonuçlanan tecrübelerdir. Bunlar aile içi şiddet, ölüm, işsizlik, geçim sıkıntısı vb.

¹⁴⁰ Zaman.com.tr, Hasta Adı: Adolf Hitler Teşhis: Narsist Psikopat (10.04.2005).

http://www.zaman.com.tr/pazar_hasta-adi-adolf-hitler-teshis-narsist-psikopat_161534.html (02.02.2014)

¹⁴¹ Balcıoğlu (Ed.), **a.g.e.**, s.115

sorunlar olabileceği gibi; deprem, sel, yangın vb. doğal afetler de olabilir ve bu doğal afetler sonucunda insanların ruhsal bozukluklarında artış ile şiddete yönelim görülmektedir.

Doğal afetlerden sonra kişilerde bir takım korkular/ sorunlar meydana gelir. Bunlar, ölüm korkusu, delirme korkusu ile uyuyamama, kapalı alanda bulunamama, kalp çarpıntısı, terleme, titreme, bulantı, baş dönmesi vb. sorunlardır. Tüm bu psikolojik sorunlar tedavi edilmezse, kalıcılığa ve daha sonra da yukarı da bahsettiğimiz kişilik bozukluklarına yol açabilir, şiddeti doğurabilir.

1.2. Şiddet Türleri

Şiddetin türleri de tanımı kadar çok çeşitlendirilmiştir. Bu türler arasında fiziki şiddet, cinsel şiddet, psikolojik şiddet, ekonomik şiddet, siyasi şiddet, dijital şiddet gibi kavramlara yer verilmiştir. Biz ise, konumuzla ilgili olarak fiziksel ve psikolojik şiddet ile daha ağırlıklı olarak dijital ve siyasal şiddeti irdedeceğiz.

1.2.1. Bedensel/ Fiziksel Şiddet

Şiddet denildiğinde akla ilk gelen şiddet biçimi, fiziksel şiddettir. Bedensel güç veya bedensel üstünlük, bir araç olarak kullanılıyorsa, burada fiziksel şiddetin varlığından söz edebiliriz. Fiziksel şiddet temas içerir ya da bir araç ile uygulanır. Yumruk atma, tokat atma, tekmeleme, boğma vb. temas içeren fiziksel şiddet biçimine örnektir. Araç ile uygulanan fiziksel şiddet biçimlerine ise; bıçakla yaralama, silahla vurma, iple boğma vb. örnekleri verilebilir.

Fiziksel şiddet, şiddetin en yaygın biçimidir; çünkü şiddet denince akla ilk gelen beden en uygulanmasıdır. Fiziksel şiddet, karşıdaki kişiye uygulanabileceği gibi, kişinin kendine ve mala/ eşyaya da uygulayabildiği bir şiddet türüdür. Fiziksel şiddetin mala/

eşyaya karşı uygulanan türü "vandalizm" adını alır.¹⁴² Fiziksel şiddet, başta saydığımız unsurların yanı sıra; cinayet, tecavüz ve intiharı da içinde barındırır.

1.2.2. Psikolojik/ Duygusal Şiddet

Pat Allen, şiddetin asıl anlamının aksine, insanın aklını ve ruhunu, fiziksel iz bırakarak ya da bırakmadan taciz edebilecek şiddet türlerinin de bulunduğunu ve bu tip şiddetin sözlü olarak başladığını, insan psikolojisini hedef aldığını vurgular.¹⁴³ Psikolojik/ duygusal şiddet, duygusal güç ve ihtiyaçların şiddet aracı olarak kullanıldığı şiddet biçimidir.¹⁴⁴ Bu şiddet biçimi, insan psikolojisini bozmayı hedef alır. Fiziksel şiddetin aksine duygusal şiddeti ayırt etmek daha güçtür. Korkutma, çaresiz bırakma, güvensiz hissettirme, alay etme, suçlu hissettirme, tehdit etme, duygu sömürüsü vb. araçlar, psikolojik şiddet araçlarıdır.

1.2.3. Dijital/ Teknolojik Şiddet

Bu şiddet türü, gelişen teknoloji ile birlikte, insanlar üzerinde egemen olan bir şiddet biçimidir. "Yeni kuşak şiddet" olarak da adlandırılır. Televizyon, sinema, internet, gazete gibi kitle iletişim araçları günümüz toplumlarının etkin bir şekilde kullandığı iletişim araçlarındandır. Dolayısı ile kitleleri etkisi altına alabilen bu araçların ilgisini çeken bir olgu vardır: Şiddet.

Kolayca anlaşılabileceği gibi, sakın bir günün sonunda bir gazeteyi ya da bir haber bültenini hazırlamak çok da kolay değildir. "Bugün hiçbir şey olmamış mı?" denecektir. İletişim araçları yaşamlarını sürdürebilmek için heyecan verici olaylara gereksinim duyar. Bu bakımdan şiddet, onların yaşamsal gıdaları gibidir. Olağan, kanıksanmış gündelik şiddet yerine; olağanüstü, kanlı ve iğrenç şiddet olaylarını her zaman yeğlerler.¹⁴⁵ Bunu yaparken de görüntülere ve fotoğraflara ihtiyaç duyarlar.

¹⁴² Adnan Gümüş, **Şiddet Türleri**, Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, 2006, s.13-38

¹⁴³ Pat Allen, **Dil ve Şiddet**, Çev: Özlem Koşar, İstanbul: Epsilon, 1994, s 6,

¹⁴⁴ **Mor Çatı**, "Erkeklerin Şiddetine Karşı Dur! Yaşamı Değiştir!", 1. Baskı [Broşür], 2013, s.1

¹⁴⁵ Michaud, **a.g.e**, s.54

McLuhan'ın "global köy" kuramını doğrular nitelikte bir çağda yaşamaktayız. Etrafımız müthiş bir bilgi ağı ile sarılmış durumdadır. Kitle iletişim araçları tarafından iletilen bilgilerin çoğu görüntüye dayalıdır. Görüntüler, bu dolaylı bilginin bizi doğrudan etkilemesini sağlar. Verilen görüntüler, gerçeği taşımasına rağmen aldatıcıdır; medya, gerçeği kurgular. Bunu yaparken; montaj yapabilir, haber üzerlerine yorum bindirebilir, kadrajla oynayabilir ya da görüntüdeki istenmeyen kısımlar gösterilmeyebilir.¹⁴⁶ Kısaca, gerçekliği bizlere bir tül perde ardından verir. Tüm bu biçim değiştirme öğeleri, şiddet görüntülerine de uygulanabilir ya da şiddet içermeyen görüntüler, şiddet içeriyormuşçasına gösterilebilir.

Resim 1

Medyanın Manipülasyon Gücü

How the Media can manipulate our viewpoint

Kaynak: <http://jules-klimaat.blogspot.com.tr/2010/02/how-media-can-manipulate-our-viewpoint.html> (02.03.2014)

Yukarda görülen fotoğraf, medyanın bakış açımızı görüntüler üzerinde oynayarak nasıl değiştirebileceğini gözler önüne sermektedir.

¹⁴⁶ Michaud, a.g.e, s.54

Medyanın görüntüleri kullanıp, gerçeği manipüle ederek şiddeti bir araç olarak kullanması, onu meşrulaştırmaktadır. Zaten iletişim araçlarının şiddeti kullanmasının sebebi de budur. Şiddet, görüntüler aracılığıyla büyük ölçüde olağanlaştırılır ve yumuşatılır. Şiddet görüntüleri, onun olağan, olduğundan daha zararsız olarak algılanmasına ve sonuçta kanıksanmasına katkıda bulunur.¹⁴⁷

Şiddet, içinde yaşadığımız toplumun vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Kitle iletişim araçları, şiddeti çocuklara, gençlere ve yetişkinlere bir eğlence aracı gibi sunmaktadır. Çünkü şiddet, kitle iletişim araçlarına, özellikle de televizyon ve sinemaya, çok iyi para kazandırmaktadır.

Şiddet içerikli yayınların insanlarda suç işleme ve şiddet eğilimini arttırdığı, bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Televizyon yayınlarında şiddetin ödüllendirilmesi, kınanmaması ve cezalandırılmaması şiddetin meşrulaştırılmasına yol açmaktadır.¹⁴⁸

Dijital şiddetin insanlar üzerindeki hakimiyetini 11 Aralık 1993 Cumartesi günü, günümüzde de varlığını sürdüren üç televizyon kanalının yayın akışıyla açıklamaya çalışalım:

TRT-1

Saat 09.00: Fareler- Çizgi Film. Bir araba uçuruma düştü ve infilak etti, Dört fare öldü. Yine, gangster fareler makineli tüfeklerle birbirini taradı. Ölüm saçan yarasalar canlıları yok etti. Ortalama 20 kişi öldü ve yaralandı.

Saat 12.30: Acil Çağrı- Dizi Film: Soygunda 357'lik Magnum tabancalarla insanlar vuruldu. Çıkan çatışmada kalplerinden ve ciğerlerinden yaralanan, acil yardım ekibini bekleyen insanlar... Sokak çetelerinin savaşı sonucu 12 insan kurşun, bıçak ve kafaya vurulan darbelerle ölüm derecesinde yaralandı.

Saat 14.10: Shehaweh- Dizi Film. Bir bebek öldü. Bir Kızılderili kadın kayalardan atlamaya kalkıştı.

¹⁴⁷ Michaud, a.g.e, s.77

¹⁴⁸ Faruk İşiker, "Televizyon Yayınlarından Şiddet" (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, RTÜK, 2011), s.46

Saat 18.30: Görevimiz Tehlike- Dizi Film. Yaklaşık 50 kişinin kimyasal silahlarla öldürüldüğü bir Afrika kasabası, yerlerde kıvrılmış kadın, erkek ve çocuk cesetleri. Uzun menzilli tüfeklerle öldürülen CIA ajanı, para için ölümüne dövuşen teröristler, paralı askerler. Bol bol çekilen tabancalar, "seni küçük parçalara ayıracağım" diye kafalara vurulan sopalar, kabzalar. Makineli tüfekte insan avı, yaralanan yaklaşık 100 kişi. Dürbünlü tüfeklerle 15 kişinin vurulması. İnfilak eden, yasadışı kimyasal silah fabrikası ve ölen en az 300 kişi.

Saat 22.05: Mirasçı- Mini Dizi. Bir genç kız fazla ilaçla intihara teşebbüs etti.

ATV

Saat 08.30: Batman- Çizgi Film. Bir kişi doğa üstü ışınlarla, bir kişi de kuleden atılarak öldürüldü. 5 kişiyi, muhafızlar oklarla öldürdü. 2 muhafız da yaralandı.

Saat 09.30: Flash Gordon- Çizgi Film: Işın oklarıyla çarpışan iki grup. "Hepsini yok edin" komutu. Ölen en az 5 kişi.

Saat 10.25: Uzay Bekçileri- Çizgi Film: İnsanları yok eden, uçakları düşüren dev deniz anası. Yaratığın gözlerinden çıkan ışınlarla yok edilen, yanmış kentlerin görüntüsü, kül içinde yatan cesetler. Görünen, tahmini 100 ölü.

Saat 10.50: Sevgili Oğlum- Yerli Film: Ev basıldı, yaklaşık 6 kişi öldürüldü. Bol bol bıçaklayarak, kurşunlayarak öldürme sahnesi, kafaya vurulan satır, 4 kişinin ölümüne dövuşmesi ve yaralanması.

Saat 12.50: Tren Soygunu- Yabancı Film: Atlı grupların trene saldırısı. Yaklaşık 20 kişi kurşunlanarak öldü. Mayınlar patladı. Trende çok sayıda insan yaralandı.

Saat 15.15: Kara Murat- Yerli Film: Bıçaklanarak, kılıçlarla, asılarak ve kazığa oturtularak yaklaşık 50 kişi öldürüldü. İşkence sahnelerinde, önce insanların elleri

*kesildi, vücuduna yaralar açıldı, dövüldü, kırbaçlandı sonra infaza alındı. Yaklaşık 100 yaralı.*¹⁴⁹

SHOW TV

Saat 15.05: Bebek Arizona Büyüyor- Yabancı Film: Hapisten kaçanlarla mücadele. Muşta, kesici aletlerle yaralama vakaları. 3 kişiyle kıyasıya dövüş, patlayan bomba ve ölen çete üyesi 4 kişi.

Örneklerde de gördüğümüz gibi, şiddet hayatımızın hemen her saniyesinde bulunmaktadır. Özellikle çizgi filmlere işlenen şiddet öğeleriyle, "tüm alışkanlıklar, çocukluktandır" öğretisiyle, insanların çocukluğunda şiddete alışması ve onu kanıksaması hedeflenmektedir. Bununla ilgili olarak yapılan uzun araştırmalar sonucunda da, şiddet unsuru içeren filmleri izleyen çocukların, otuzlu yaşlara geldiğinde suç işleme eğilimi taşıdığı belirtilmiştir.¹⁵⁰

Kısaca özetlemek gerekirse, başta televizyon olmak üzere, geniş kitlelere kolayca ulaşabilen iletişim araçları, varlığını sürdürmek için para kazanmaya mecburdur. Bunu yaparken de izleyiciyi etkisi altına alacak içgüdülere başvurur. Şiddet ise, doğuştan gelen içgüdüler arasındadır. Televizyon kanalları, şiddet öğesini programlarının içinde eriterek; çocuk, genç, yetişkin ya da yaşlı demeden, insanları şiddetin normal bir olgu olduğuna inandırır. Böylece şiddet içgüdüsünü uyandırır, besler ve şiddet olaylarını arttırır.

1.2.4.Siyasal Şiddet

Siyasal şiddet, en dar tanımıyla, fiziksel gücün meşru ve yasal olmayan biçimlerle kullanılmasıdır.¹⁵¹ Orhan Türkdoğan tarafından ise bu kavrama, "iktidarı ele geçirmek veya yasal olmayan gayeler için iktidara ihanet etmek ve bu maksatla güç kullanılması

¹⁴⁹ Öngören, **a.g.e**, s.57-58

¹⁵⁰ Öngören, **a.g.e**, s.59

¹⁵¹ Artun Ünsal ve Ruşen Keleş, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara: AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s.1

tanımı getirilmiştir."¹⁵² H.L. Nieburg'un geniş tanımıyla siyasal şiddet, "amacı, hedefler ve kurbanlar seçimi, çevreleyen koşulları, uygulamaya koyuluşları ve etkileri anlam taşıyan veya taşıyabilecek, yani toplumsal sistem üzerindeki sonuçlar doğurabilecek bir uzlaşma durumunda ötekilerin davranışını değiştirmeye yönelik, karıştırıcı, yıkıcı, zarar verici eylemlerdir." Blackwell'e göre siyasal şiddet ise, siyasal amaçlar için fiziksel şiddetin kullanılmasıdır.¹⁵³

Siyasal şiddetin sebepleri arasında; dinsel-etnik çatışmalar, gerilla hareketleri, iç savaş, terör, askeri müdahaleler sayılabilir. F.R von der Menden ise siyasal şiddeti doğurabilecek eylemleri 6 grupta toplamıştır. Bunlar; ülke kültüründen kaynaklanan şiddet eylemleri, devrimci- karşı devrimci şiddet eylemleri, askeri darbeden kaynaklanan şiddet eylemleri, öğrencilerin şiddet eylemleri, ayrılıkçı şiddet eylemleri, seçim döneminde patlak veren şiddet eylemleridir.¹⁵⁴

Yapılan tanımlar ve sınıflar göstermektedir ki, siyasal şiddet, halk tarafından iktidar sahiplerini yıpratmaya yönelik bir eylemdir. Ancak, bu yanlış bir değerlendirme olacaktır. Siyasal şiddet, çift yönlü bir olgudur; iktidara karşı olabileceği gibi iktidar tarafından da uygulanabilir. Bu yüzden kabul edilebilir bir sınıflandırma ile; İktidara Karşı (Aşağıdan) Şiddet ve İktidar Şiddetine ek olarak Dağınık Şiddet ve Terörizm kavramlarını da açıklamaya çalışarak, siyasal şiddet kavramını detaylı olarak irdedeceğiz.

1.2.4.1. İktidara Karşı Şiddet

İktidara karşı şiddet, iktidarı yeniden örgütlemeyi hedefler. Aşağıdan şiddet, halkın iktidara başkaldırması şeklinde kendini gösterir. Karşıt görüşlü kişiler ve grupların başvurduğu şiddet biçimidir.¹⁵⁵ Bu kavramdan ayaklanmalar, devrimler, darbeler ve ihtilaller anlaşılır. 1789 Fransız Devrimi ve 1917 Rus Devrimi iktidara karşı şiddetin

¹⁵² Orhan Türkdoğan, **Sosyal Şiddet**, İstanbul: Timaş, 1996, s. 146

¹⁵³ Bognador (hızl.), **a.g.e.**, s.329

¹⁵⁴ Ünsal ve Keleş, **a.g.e.**, s.2

¹⁵⁵ Balcioğlu (Ed.), **a.g.e.**, s.118

en önemli örneklerindendir. İktidara karşı şiddet eylemlerinde, karşıt fikirlere, tasarımlara ve çıkarlara sahip gruplar tarafından ele geçirilmesi söz konusu olan merkezi bir iktidarın bulunduğunu ve bilinçli grupların toplumun, siyasi iktidarın, devletin örgütlenmesi ile ilgili tasarımlarının olduğunu görürüz.¹⁵⁶ Aşağıdan şiddet türünde, aydınların önderliğinde şiddet eylemleri düzenlenir ve baştaki egemen güçlere karşı durumlarından hoşnut olmayan yığınlar harekete geçirilmeye çalışılır.¹⁵⁷ Temelinde yatan sebep ne olursa olsun, iktidara karşı şiddetin amacı, siyasal iktidarı işleyemez duruma getirmek ve onu halkın gözünde yıpratmak ile yığınları sindirerek iktidara el koymaktır.¹⁵⁸

1.2.4.2. İktidar Şiddeti

İktidar şiddeti, iktidarı oluşturmak, korumak ve sürekliliğini sağlamak için başvuru şiddettir diyebiliriz. Bu şiddet biçimi, halka baskı şeklinde ortaya çıkar. Devlet yönetimini ellerinde bulunduran güçler, ayrıcalıklarını ve etkinliklerini yitirmemek kaygısıyla, buyrukları altındaki resmi kuruluş ve gruplar aracılığıyla şiddete başvurarak karşıtlarını yok etmeyi ya da en azından onları sindirmeyi amaçlamaktadırlar.¹⁵⁹ İktidar şiddeti, zorba iktidar yapısını kullanabilir yahut halk üzerinde yıldırıcı/ sindirici güçleri kullanabilir.

Zorba iktidar yapısı, ilk çağlarda düşünürlerin üzerinde durduğu konulardandır. Zorba iktidar yapısında, iktidar sahipleri, yerlerini korumak için her yola başvururlar. Akıllı insanları sindirir, nitelikli insanları öldürür, toplantıları yasaklar, örgütlenme ve eğitimi kısıtlar ve özel hayatı yok eder.¹⁶⁰

Aristoteles, Siyaset adlı eserinde bu tip iktidarı "monarşi" olarak tanımlar. Aristoteles'e göre bu durum; yurttaşların aşağılanmaları ve eyleme geçebilme olanaklarından yoksun bırakılmalarıdır.

¹⁵⁶ Michaud, **a.g.e**, s.26

¹⁵⁷ Ünsal ve Keleş, **a.g.e**, s.5

¹⁵⁸ Ünsal ve Keleş, **a.g.e**, s.2

¹⁵⁹ Ünsal ve Keleş, **a.g.e**, s.4

¹⁶⁰ Michaud, **a.g.e**, s.30

İktidar sahipleri, kendilerine karşı herhangi bir olay ya da ayaklanma durumunda ise yıldırma sindirme öğelerini kullanır.¹⁶¹ Ayaklanmalar ve isyanlara karşı, iktidarın aldığı ilk önlem, güvenlik güçleri ile olaylara müdahale ederek el koymasıdır. Yıldırma ve sindirmenin şiddeti, devletin iktidara tek başına sahip olduğunu vurgulamak istemesinden çok, egemenliğini kanıtlayabilmek isteği ile doğru orantılıdır.¹⁶²

1.2.4.3. Dağınık Şiddet

Bu kavram içinde; arbede, gruplar, tarikatlar, köyler arasında karşıt görüşlülük, dernekler arası kavgalar, ekmek ve hayat pahalılığı vb. gerekçelerle girişilen eylemler vb. davranışlar anlaşılır.

Bu tür şiddet olayları ilkeldir, yereldir, iyi örgütlenmemiştir ve genellikle aniden patlak verir. Bu şiddet türünde gerçekleşen olayların kendinden söz ettirebilmesi zaman alır. Olaylar arasında eşgüdüm sağlanması ve eylemlerin yayılması çok ender gerçekleşir. Bu şiddet türündeki hareketler genelde iz bırakmazlar ve iktidarın yapısını değiştirmezler. Etkileri ve yıkımları bir anda en üst noktaya ulaşır; ama yine de sınırlı kalır.¹⁶³

1.2.4.4. Terör ve Terörizm

Terör sözcüğü, Latince terror veya terrorist sözcüğünden gelen, "altüst edici ve felce uğratan aşırı korku" anlamına gelir.¹⁶⁴

Doğu Ergil'in getirdiği tanımla terör, kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemleridir.¹⁶⁵ Mevlüt Bozdemir'e göre terör ise, insanları yıldırma, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor

¹⁶¹ Michaud, **a.g.e.**, s.31

¹⁶² Michaud, **a.g.e.**, s.32

¹⁶³ Michaud, **a.g.e.**, s.24-25

¹⁶⁴ Ünsal ve Keleş, **a.g.e.**, s.2

¹⁶⁵ Doğu Ergil, **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, Ankara: Turhan, 1980, s.1

kullanmak ya da tehdit etmektir.¹⁶⁶ Günsev Evcimen ise terörü, ulusal ya da uluslararası düzeni değiştirmek amacıyla bu düzenlerin yasal saymadığı araç ve taktiklerin kullanılmasıdır." tanımını getirir.¹⁶⁷

Terörün özelliği, oluşturduğu olağan dışı hukuk özelliğidir. Burada adalet çabuk ve karikatürseldir, tehdit unsuru yaygındır. Polis gücü abartılı boyutlardadır ve gözaltına almalar, zorla alıkoymalar, keyfi tutuklamalar, yok etmelerle devlet içinde devlet olma eğilimindedir.¹⁶⁸

Terörün başlıca amacı, siyasal iktidarı ele geçirmek isteyen güçlerin onu yıpratmak ve bu arada sindirdikleri yığınları da sahipsiz kaldıkları inancına yöneltmek için, şiddet eylemlerinden yararlanmaktır.¹⁶⁹ Bunun yanı sıra terör grupları, ayrılıkçı akımlar yaratarak tam bağımsızlık inancı ile şiddet eylemlerine başvurabilir ya da öc alma güdüsü ile şiddet ortamı yaratabilir.

Terörizm ise belli noktalarda terörden ayrılır. Edward Herman'a göre terörizm, siyasal amaçlara ulaşmak için korku sağlamak uğruna suçsuz insanları bilinçli ve düzenli biçimde katletmek, yaralamak ve onlara gözdağı vermektir.¹⁷⁰ Doç. Dr. Seraç Başeren, terörizmin, terörden farklı olarak, siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen strateji anlayışı olduğunu vurgular.¹⁷¹ Taner Tavas, terörizmin, politik, dini veya ideolojik hedeflere ulaşmak için korku salma, zorlama, tehdit gibi usullerle şiddetin planla ve birikimli kullanımı olduğunu vurgular.¹⁷² Abdurrahman Dilipak'a göre ise, terörizm, baskı uyguladıkları

¹⁶⁶ Mevlüt Bozdemir, Terör (mü) Terörizm (mi)?, **Ankara SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu**, Cilt VI, 1981, s.526

¹⁶⁷ Günsev Evcimen, "Batı'da ve Türkiye'de Terörün Yapısal Kaynakları" **Milliyet**, 22 Ekim 1979, s.2

¹⁶⁸ Michaud, **a.g.e.**, s.35

¹⁶⁹ Ünsal ve Keleş, **a.g.e.**, s.2

¹⁷⁰ Noam Chomsky, **Terörizm Efsanesi**, Çev: Bahadır Sina Şener, Ankara: Ayraç, 1989, s.71

¹⁷¹ Ümit Özdağ ve Metin Öztürk, **Terörizm İncelemeleri**, Ankara: ASAM, 2000, s.2

¹⁷² Özdağ ve Öztürk, **a.g.e.**, s. 16

düşünülen ekonomik ya da politik yönden güçlü, seçkin gruplara karşı yöneltilmiş örgütlü şiddet eylemidir.¹⁷³

Terörizmin başlıca hedefleri; halkın demokratik değerlere olan inancını sarmak ve devlet yetkilileri şiddet kullanmaya mecbur bırakmaktır¹⁷⁴ Bu nedenle teröristler; bireyi toplumdan uzaklaştırıp, yalnızlık ve sahipsizlik duygusuna sürüklemek; yerleşik düzeni gözden düşürüp, düzen karşıtlarını harekete geçirmek ve hükümetleri pazarlığa zorlamak amacındadırlar.¹⁷⁵

Özetle, terör örgütleri de aşağıdan şiddet sınıfına girmekle birlikte, halktan bağımsız hareket ettikleri için farklı bir sınıf içinde yer alırlar. Terör örgütlerinin de amacı, siyasal düzeni yıkmaktır. Bunu yaparken de, açıkladığımız gibi, devletin ve halkın moralini bozup sahipsiz kaldıklarını inancını yayar, bu şekilde birlik ve beraberliği parçalar, iktidar sahiplerinin otoritesini zedeler ve yığınları etkisiz hale getirmeye çalışır.

2. DEVLET VE ŞİDDET

Devletin şiddet tekeli elinde tutan bir kurum olmasıyla ilgili pek çok düşünce vardır. Tüm bu düşüncelerin ortak noktası ise devletin gerekli gördüğü durumlarda şiddete başvurmasının onun bir hakkı olduğudur. Konuyu daha iyi kavramak adına devletin şiddet tekeli ile ilgili yapılan açıklamaları irdelemekte fayda vardır.

2.1.Devletin Fiili Şiddet Tekeline İlişkin Düşünceler

Konuyla ilgili en çok başvurulmuş kişi ve kaynak Max Weber ve eseri Meslek Olarak Siyaset'tir. Weber, her devletin güce dayandığını savunur. Şiddet, devletin tek olağan gereci olmasa bile özgül gerekidir. Devlet şiddet kullanmazsa, kaos meydana gelir. Bir devletin şiddete dayalı olması için maddi olanakları da yerinde olmalıdır.¹⁷⁶

¹⁷³ Abdurrahman Dilipak, **Terörizm**, İstanbul: İnkılab, 1988, s.13

¹⁷⁴ Hayati Hazır, **Siyasal Şiddet ve Terörizm**, Ankara: Nobel, 2001, s.57-59

¹⁷⁵ Özdağ ve Öztürk, **a.g.e.**, s.20

¹⁷⁶ Weber, **a.g.e.**, s.26

Bertrand Russell, İktidar adlı kitabında insanların, devlet tarafından, bedeni üzerine doğrudan doğruya bir güç uygulanarak etki altına alınabileceğini vurgular. Russell'e göre yasa gücünün en son sınırı, devletin zorlayıcı gücüdür. Doğrudan doğruya fiziksel zorlama modern devletin özelliklerindendir.¹⁷⁷

Leslie Lipson ise devletin şiddet tekeliyle şöyle açıklar: "Bir kurum, işlevine uygun araçlara sahip olmak zorunda olduğundan, devletin emrinde bir güç olmalıdır. Dışarıdan gelecek saldırılara ve düzen ile yasa karşıtlarına karşı baskı uygulayabilecek birimlere ihtiyaç vardır. Güç kullanma ihtiyacını devlete dayatan, devletin varlık sebebi olan korunma ihtiyacının karşılanmasıdır. Devleti diğer örgütlerden ayıran, güç kullanma tekeline olan sahipliğidir. Koruyucu işlevini yerine getirirken, bir dirençle karşılaşmamak için devlet, baskı yöntemlerinin tek sahibi olmaya çalışır. Devlet, topluluğun gücünü kendi tekelinde toplamalıdır. Aksi takdirde karşıt güçleri bir araya toplayabilenler, devletin egemenliğini tehdit edebilirler."¹⁷⁸

Esat Çam, toplum yapısının karmaşıklaşmasına bağlı olarak iktidarın maddi ögesi fiziksel zor olmaktan çıkar ve tekniğin de yardımıyla örgütlenerek etkin bir biçim alır, der.¹⁷⁹

Anthony Giddens, Weber'den yola çıkarak, devletin tanımının içinde şiddetin de bulunduğunu alıntılar. Şiddet araçlarının denetimi üzerindeki tekel iddiasının olduğu düşüncesini destekler. Giddens'a göre tüm siyasal gruplarda ortak olan yegane özellik, kullandıkları araç, yani güç kullanımıdır. Bir devlet, hükmü bölgesel olarak düzenlenmiş olan ve bu hükmü sürdürmek için şiddet aracını harekete geçirebilen siyasal bir örgütlenmedir.¹⁸⁰

Philip Scheslinger de Weber'in devlet anlayışından yola çıkar ve şiddet araçlarının denetiminin modern devletin temel özelliğini oluşturduğunu söyler. Devlet, belli

¹⁷⁷ Russell, **a.g.e.**, s.36-38

¹⁷⁸ Lipson, **a.g.e.**, s.74-77

¹⁷⁹ Çam, **a.g.e.**, s.89

¹⁸⁰ Anthony Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet**, Çev: Cumhur Atay, İstanbul: Devir, 2005, s. 30

topraklar üzerinde fiziksel şiddetin meşru kullanım tekelini başarılı şekilde elinde tutan insan topluluğudur. Devlet, şiddetin haklı kullanımının tek kaynağı olarak görülür.¹⁸¹

İsmail Coşkun, "geçmişte çok çeşitli kurumlar, fiziksel şiddet kullanımını normal saymışlardır. Fiziksel şiddet kullanma hakkı, başka kurumlara ya da bireylere yalnızca devletin izin verdiği ölçüde tanınmaktadır; çünkü devlet, şiddet kullanma hakkının mutlak sahibidir. " diyerek devletin şiddet tekelini açıklar.¹⁸²

Hayati Hazır ise, modern devletin karakteristik vasıflarından birinin meşru güç kullanma tekelinin siyasi iktidarın elinde olduğu gerçeğini açıklar. Dolayısıyla bu tekel, siyasal iktidarın başlıca ve ayırt edici en önemli özelliğidir. Bütün siyasi iktidarlara, yoğunluğu ve şekli farklı olmak üzere kuvvete dayanırlar ve gerektiğinde kullanırlar. Devletler, iç ve dış tehditlere karşı koruma görevini yerine getirmek için meşru güç kullanabilirler.¹⁸³

Andrew Heywood, devletin bir hükmetme aracı olduğunun altını çizer. O'na göre devlet otoritesi zorla desteklenir. Devlet, kanunlarına itaati sağlama ve onu ihlal edenleri cezalandırma kapasitesine sahiptir.¹⁸⁴

2.2. Devletin Fiili Şiddet Araçları

Hiçbir rejim, salt siyasi bir kabule, yani meşruiyete, dayanarak iktidarda kalamaz. Tüm rejimler az yahut çok şiddet ile desteklenir. Bu bölümde devletin meşru şiddet araçları olarak görülen ordu, polis ve hapisaneler incelenecektir. Bu kurumların gücü fazlasıyla büyük olduğundan dolayı devletin şiddet tekelini oluşturur.

2.2.1. Ordu/ Asker

Ordu, özel türde olan bir siyasi kurumdur. Devleti sınırlayan ve devletin görev ile yetkisini belirten ordu ve asker, savunma hizmetleri kapsamına girer.¹⁸⁵ Modern devlette

¹⁸¹ Philip Schlesinger, **Medya, Devlet ve Ulus**, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı, 1994, s.36

¹⁸² İsmail Coşkun, **a.g.e.**, s. 72

¹⁸³ Hazır, **a.g.e.**, s.16

¹⁸⁴ Heywood, **a.g.e.**, s.125

meşruluğu sağlayan bir olgu olarak görülen ordunun dört özelliği vardır: bağımlılık, hiyerarşi, amaçsallık ve daimilik.¹⁸⁶

- **Bağımlılık:** Ordu, iktidar sahiplerine bağlı halde hareket eder. İktidar sahiplerinin emirlerine koşulsuz bir şekilde itaat eder.
- **Hiyerarşi:** Ordu mensupları rütbeye bağlıdır. Ordu içindeki askerlerin otoritesi hiyerarşiktir.
- **Amaçsallık:** Ordu, iktidarın amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek, ona yardımcı olmak amacı için toplanır.
- **Daimilik:** Ordu sürekliliği olan bir kurumdur.

Bu dört unsurdan yola çıkarak diyebiliriz ki, ordu iktidar sahiplerine koşulsuz itaat eder ve toplumsal düzeni sağlamak misyonunu üzerine alır.

Ordu, bir siyaset aracının üzerinde görülür. Ordular, ülke içinde ya da dışında rol oynayabilir, halk hareketlerini bastırabilir ve askeri yönetime alternatif olabilir. Orduya bu denli hak yükleyen ve onu diğer kurumlardan ayıran dört faktör söz konusudur.

Birinci faktör, bir savaş aracı olarak ordunun, gerçek bir silahlanma tekeli ve bunun neticesinde zorlayıcı bir güç elde etmesidir. Ordu bir rejimi destekleme veya devirme kapasitesine sahip olduğundan, onun sadakati devletin ayakta kalması için zorunludur.

İkinci faktör, silahlı kuvvetlerin, bir rütbe hiyerarşisi ve kesin bir itaat kültürüyle karakterize edilen, sıkı örgütlenmiş ve yüksek disiplinli bir organ olmasıdır.

Üçüncü faktör, ordu her zaman ayırt edici bir kültür ve değerler sistemi ile personelinin savaşmaya, öldürmeye ve belki de ölmeye hazır tutan bir ekip ruhu taşımasıdır.

Dördüncü faktör ise, silahlı kuvvetlerin, devletin güvenlik ve bütünlüğünü güvence altına aldıkları için ulusal çıkarın muhafaza edildiği yer olmaları anlamında, çoğunlukla siyasetin üzerinde görülmeleri ve genellikle de kendilerini öyle görmeleridir.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Halis Demir, **Devlet Gücünün Sınırlanması**, İstanbul: İz, 2004, s.189

¹⁸⁶ Coşkun, **a.g.e**, s.274

Tüm bu özellikleri ile ordu özel bir statüye sahiptir ve saygı görür. Ancak, kendi görüşüne göre hayati ve ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda, ordunun siyasete müdahale etme eğilimi de güçlüdür.

Bunun yanı sıra siyasal düzen içinde ordunun oynayabildiği farklı roller sebebiyle, ona yüklenen çeşitli misyonlar da vardır. Bunlar, ordunu savaş aracı olması, siyasi düzenin ve istikrarın güvencesi olması, çıkar grubu olması ve sivil düzenin alternatifi olmasıdır.

Ordu, gerektiğinde diğer siyasi toplumlara karşı yönetilebilen bir savaş aracıdır. Diğer devletlere karşı bir savaş sürdürmek, hem ordunun bir saldırı aracı olarak hareket etme kabiliyeti ve isteğini, hem de saldırı eylemlerinin önemli ölçüde bir kamu desteği elde etmesini gerektirir.

Devletler bazı durumlarda, polisin kontrol altına almakta güçlük çekeceği seviyede siyasi gerilim ve huzursuzluklarla karşılaşabilirler. Bu gibi durumlarda ordu siyasi düzenin bir güvencesi olarak görülür. Siyasi meşruiyetin çöktüğü durumlarda, ordu, rejimi isyandan ya da devrimden koruyan tek güç olabilmektedir.

Ordular, sevk edildikleri siyasi amaçlarda çıkarı bulunmayan tarafsız bir yapıda değildir. Tersine, ordular da siyaseti biçimlendirmeye veya etkilemeye çalışan bir çıkar grubudur. Ordular, ellerinde büyük bir teknik bilgi ve uzmanlığı bulundurdıklarından dolayı, hükümetler açısından stratejik konulardaki tavsiyelerine kulak vermemek imkansız olmasa da zordur. Ayrıca, ordular, önemli siyasi organlarda temsil edilme ve böylece kurumsal bir iktidar temeli elde etme hususunda içeriden bir gruptur.

Ordunun silahları elinde bulundurması, iktidara yakın olması ve uç hallerde bir askeri düzen tesisini kurabilmesi ona sivil düzenin alternatifi olabilme yolunu açmaktadır. Bu yönüyle ordu, siyasi hayata doğrudan müdahale edebilir, sevilmeyen bir

¹⁸⁷ Heywood, a.g.e, s.534-535

hükümet ya da rejimi ayakta tutabildiği gibi, yönetici seçkinleri görevden uzaklaştırıp değiştirebilir veya rejimin kendisini de devirebilir.¹⁸⁸

2.2.2. Polis

Polis örgütü, kamu düzeni ve sivil özgürlüğün devam ettirilmesi hususunda siyasi bir baskı mekanizmasıdır. Polis teşkilatı, devlet iktidarının ülke içindeki gözü ve ülke içine dağılmış halidir.¹⁸⁹ Polislerin temel görevi, yasalara göre davranmaktan ziyade, bazı kuralların ve yasaların uygulanmasını kolaylaştırmaktır.¹⁹⁰ Bu teşkilatın kurulmasıyla ülkelerin iç ve dış güvenliği birbirinden ayrılmıştır. Dış güçlerden gelecek tehlikelere karşı korunma orduya verilirken; yurt içini koruma ve huzuru sağlama polise verilmiştir. Bu nedenle de polis, üniformalı bir güç haline gelmiştir.

Polisin kurumsallaşıp gelişmesiyle birlikte devlet, halkı gözetim altında tutmakta ve güvenliği sağlamakta, daha önce edinemediği kadar büyük bir kudret edinmiştir. Polis teşkilatıyla birlikte iç güvenliği sağlayan bir teşkilatın kurulması, yıkıcı güçler hakkında bilgi sahibi olunmasını, devletin iktidarının ve iktidarın yandaşlarının refahını tehdit eden akımların önceden izlenmesini ve önlenmesini sağlamıştır.¹⁹¹

Aynı zamanda kapitalizmin sınıfsal eşitsizlik üreten sisteminin bir ürünü de olan polis, devletin meşru şiddetinin önemli bir elemanıdır. Düzeni korumak ve yeniden üretmek gibi görevleri olan polisler, iktidarın kendisi için tehdit oluşturduğunu düşündüğü sınıflara karşı kullandığı bir şiddet aygıtıdır. İktidarın toplumsal yaşamı gözetim altında tutması ve disipline edebilmesi için polis örgütlenmesi vazgeçilmez bir öneme sahiptir. İktidar, toplum üzerindeki şiddeti içkin olarak taşıyan iktidarını gözü ile hissettirir, polis devletin gözüdür. Toplum hiçbir şekilde devletin gözünden kaçmamalıdır; çünkü devletin gözünden kaçmak suç işlemekle eşanlamlıdır. Toplumsal öznelerin iktidarın gözetiminden kaçmak için nedenleri olmalıdır. Bu, ya basit adli

¹⁸⁸ Heywood, **a.g.e.**, 535-542

¹⁸⁹ Coşkun, **a.g.e.**, s.276

¹⁹⁰ Cihad Özsöz, "Pierre Bourdieu: Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar" ss.290-300, **Cogito Dergisi**, 2014, Sayı:76, s.291

¹⁹¹ Coşkun, **a.g.e.**, s.278

suçlar ya da daha tehlikeli siyasi suçlardır. Polis, şiddet aygıtı olarak işler, ancak bunun daha da ötesi iktidarın her yerde dolaşmakta olan gözü olmasıdır. Polisin temel mantığı toplumsal denetimi sağlamaktır ve bunu gerçekleştirmek için toplumu gözetim altında tutar, tüm toplumsal ortamlar şiddet kullanma yetkisine sahip sivil ya da resmi polislerin gözetimi altındadır. Kısacası, polis örgütlerinin oluşturulması, suçluların izlenmesi ve iadesi anlaşmaları temel olarak, muhalif hareketlerin yok edilmesini amaçlamaktadır.

Polis, iktidarın toplumsal denetim aygıtıdır ve tüm toplumsal yapıyı gözetim altında tutar. Bu gözetim, çok sayıda polise gereksinim duyan bir mekanizmadır. Ancak devletin toplumsal yaşama doğrudan müdahale etme olanağı tanıyan polis örgütü, iç savaş mantığına göre örgütlenmiş, sınıf mücadelesinde iktidardaki sınıfın koruyucusu olarak kurgulanmıştır. Şiddete dayanan yapısı, diğer sınıfsal baskı mekanizmalarıyla tamamlanmıştır. Polis aynı zamanda disiplin ve cezalandırma mekanizmasının da bir parçasıdır. Toplumun mobilize halinin engellenmesi, herkesin sabitlenmesi, kaydedilmesi, denetlenmesi ve gözetim altında tutulması işlevini yerine getirir.¹⁹²

2.2.3. Hapishaneler

İktidar sahipleri, toplumu denetim altında tutabilmek için, yaşanan döneme uygun kontrol mekanizmaları üretir. Toplum, iktidar sahipleri için disipline edilmesi gereken bir nesnedir. Bu yüzden iktidar sahipleri, sürekli olarak toplumu gözetlemektedir. Böylece toplum bir gözetim toplumu; iktidar da bir göz haline gelmektedir.

Gözetim Toplumu kavramını ortaya atan kişi Fransız bilim adamı Micheal Foucault'dur. Bu kavrama göre hapishaneler, iktidar sahipleri tarafından kurgulanmış gözetim evleridir. Egemen sınıfın egemenliği altında tuttuğu sınıfları tahakküm altında tutma biçimlerinden bir tanesidir.

Hapishaneler, devletin güvenlik ve denetim araçları arasında en önemlisidir. Çünkü hapishaneler ile birlikte, iktidar toplumu sürekli denetim altında tutar, itaati sağlar ve iktidarı devamlılaştırır.

¹⁹² Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (hızl.), **Panoptikon: Gözün İktidarı**, İstanbul: Su, 2008, s.126-132

Modern devletin bir kurumu olarak hapishanelerin ortaya çıkmasının en önemli nedeni, iktidarı ellerinde bulunduran kesimin, toplumu oluşturan bireylerin denetimini sağlayarak, kendi iktidarlarını daim kılma gayesidir.¹⁹³

Sanayi devrimiyle birlikte gelişen kapitalist ilişkiler sonucu, köyden kente göç eden insanlar devletler için bir tehlike arz eder. Kent hayatına alışamayan,, iş bulamayan ve kolay kolay topluma ayak uyduramayan bu insanlar, isyan çıkarma konusunda devletin önlem almasına neden olmuştur. Bu insanların gözetim ve denetim altında tutulması gereklidir; bu ise ancak hapishaneyle mümkün olur. Bir ceza yöntemi olarak hapis ve hapishaneler bu tip insanları korku ile disiplin altında tutan ve iktidarı meşrulaştıran araçlardan biridir.

Hapishanelerde teftiş sürekli. Halkı itaatkar kılmak, yöneticilerin otoritelerini daha çok meşrulaştırmak, her türlü düzensizliği, hırsızlığı ve yağmayı gözetim altında tutmak için görevlendirilmiş kişiler vardır. Bireylerin sabit bir yere kapatılmaları, en küçük hareketlerinin denetlendiği, her bireyin sürekli olarak incelendiği bu kapalı ve her noktası gözetim altında tutulan mekanda, bütün bu unsurlar, meşru bir iktidarın varlığını hissettirmektedir.¹⁹⁴

Michel Foucault'a göre, hapishanelerin temelini oluşturan mimari biçim, Bentham Kardeşler'in Panopticon'udur: çevrede halka halinde bir bina, merkezde bir kule; bu kulenin halkanın iç cephesine bakan geniş pencereleri vardır; çevre bina hücrelere bölünmüştür, bunlardan her biri binanın tüm kalınlığını katetmektedir; Bunların, biri içeri bakan ve kuleninkilere karşı gelen diğeri de dışarı bakan ve ışığın hücreye girmesine olanak veren ikişer pencereleri vardır. Bu durumda merkezi kuleye tek bir gözetmen ve her bir hücreye tek bir mahkum (deli, hasta,işçi veya öğrenci...) kapatmak yeterlidir.¹⁹⁵

¹⁹³ Coşkun, **a.g.e**, s.279

¹⁹⁴ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge, 1992, s.246-248

¹⁹⁵ Foucault, **a.g.e**, 251

Görülmeden gözetim altında tutmaya imkan sağlayan bu yapı, sürekli görmeye ve hemen tanımayı da olanaklı kılar. Mahkum, görülmekte; ama görememektedir. Böylece mahkumda, iktidarın meşru gücünü sürekli olarak hissettiren bir durum ortaya çıkmaktadır ve bu durum düzenin hem sağlayıcısı hem de güvencesi olmaktadır.

Mahkum; komplo, toplu kaçış girişimi ya da yeni suç işleme gibi girişimlerde bulunamayacaktır; çünkü iktidarın gözünün onda olduğunu bilir, ancak kanıtlayamadığı için tabi olma durumunda sürekli iyi davranır. Hapishaneler, aynı anda hem bedeni hakiki bir biçimde yakalar, hem de sürekli gözleme tabi tutar.

Bu nedenlerden ötürü, toplumda "kötü" olanı sınırladığı ve toplumda güveni sağladığından dolayı hapishaneler, meşruiyet kaynağı olarak kabul edilir.

Temelde sınıfsal ya da siyasal parçalanmanın zedelediği bütünlük, etnik ya da dinsel vb. farklılıklara sahip topluluklar, yani ötekiler, tarafından tehdit edilir. Bu bağlamda devlet kendisini ve bütünlüğünü tehdit eden tüm toplulukları denetim altında tutmak için tedbirler alır, tehdit oluşturan tüm gruplar gözetim altında tutulur, en çok tehdit oluşturan öznelerse, hapishane sistemi ile toplumdan uzaklaştırılarak sorun çözülür. Hapishane sistemi, gerçekte tüm topluma uygulanan baskı ve şiddetin daha da yoğunlaştırıldığı, görünebilir hale geldiği mekanlardır.¹⁹⁶

Bu yönleriyle hapishaneler, iktidarın şiddetinin saklanmadan ve doğrudan uygulandığı toplumsal alanlardır. Dolayısıyla denilebilir ki, hapishaneler iktidarın toplum üzerindeki denetimini gerçekleştirdiği en etkin aygıttır. Hapishane, devletin baskı ve şiddetini göstereceği son kapısıdır ve iktidarın maddileşmiş şiddetidir.

3. PIERRE BOURDIEU SOSYOLOJİSİ

3.1. Pierre Bourdieu

1950'li yılların ortasında Pierre Bourdieu Parisli büyük okulların en seçkini Ecole Normale Supérieure'de eğitime başlamıştır. Zeki ve çok çalışkan olan Bourdieu,

¹⁹⁶ Çoban ve Özarslan (hızl.), a.g.e, s.133-134

oldukça seçkin bir lise olan Lycee de Pau'ya ve daha sonra Paris'in en ünlü ortaöğretim kurumlarından biri olan Lycee Louis-le-Grand'a kabul edilmiştir. Oradan 1951 yılında Ecole Normale'e geçmiştir. ENS'ye kabul edilmek Fransa'nın aydın sınıfına üyeliğin bir teminatıdır. ENS'den en yüksek dereceyle mezun olan Bourdieu dünya çapında ün kazanmıştır.

Bourdieu, üniversite kariyerinde düzenli resmi atama basamaklarından geçmemiştir, asla bir doktora tezi yazmamıştır. Bourdieu, basitçe eski bilgileri edinmekle yetinmek yerine; kendini araştırmaya, yeni bilgiler kazanmaya adanmıştır.

Bourdieu'nün bakış açısını ve yaklaşımını büyük ölçüde Cezayir'deki bilimsel çalışmaları şekillendirmiştir. Bourdieu, Kabil köylü hayatını ve onların kendi hayat tarzlarını tehdit eden ve değiştiren yeni bir para ekonomisine katılımlarını araştırmıştır. O, Kabil toplumunu anlamaya çalışırken nesnel yapıların öznel anlam ve eylemle karşılıklı etkileşimi konusunda perspektif geliştirmiştir. Bourdieu, bu araştırmasını yaparken; bir başka sosyo-kültürel dünyaya girmiş, yabancı bir dili konuşmayı öğrenmiş ve araştırdığı dünyaya büyük açıda yabancı kalarak, anlamaya çalışmıştır. Cezayir'de kaldığı süre içinde yaptığı araştırmalar, Bourdieu'nün teorik arayışlarının birçok yönünü şekillendirmiştir. İlerleyen bölümlerde açıklayacağımız habitus, alan, sermaye kavramlarının üretim kökeni de Cezayir'deki araştırmalardır.

Bourdieu, Cezayir'den ayrıldıktan sonra Princeton İleri Araştırmalar Enstitüsü'nde burs kazanmıştır ve ardından Pennsylvania Üniversitesi'ne geçmiştir. ABD'deyken, soyut sistem kurmaktan kaçınarak ampirik pratiğe dayalı bir teori biçimini tercih eden Amerikalı sosyolog Erving Goffman'la tanışmıştır. Goffman, Bourdieu'yü Pennsylvania Üniversitesi'nde kalması için teşvik etmiştir; fakat Bourdieu'nün amacı ABD'den ziyade Fransız toplumunu eleştirmek olduğundan dolayı ABD'de kalmamış Fransa'ya dönmüştür.

Fransa'ya dönen Bourdieu, onu kariyerinin başlarında da destekleyen sosyolog ve gazeteci Raymond Aron'un başkanlığındaki Avrupa Tarihsel Sosyoloji Merkezi'nde

çalışmaya başlamıştır. Aron, Bourdieu'nün çalışmalarının destekçisi olduğundan dolayı O'nu araştırma merkezine müdür yardımcısı olarak atamıştır. Zamanla Bourdieu ve Aron arasındaki anlaşmazlıkla artmaya başlamıştır. Çünkü Aron ılımlı muhafazakardır, Bourdieu ise sol çizgidedir. Daha da önemlisi Aron, Fransız akademik çizgisinin savunucusuyken, Bourdieu ise akademinin sınıfsal eşitsizlik üzerindeki rolü eleştirmektedir.

Aron'dan ayrılmak için bu sebepleri bahane eden Bourdieu kendi Avrupa Sosyoloji Merkezi'ni kurmuştur ve Luc Boltanski, Jean-Claude Passeron ve Monique de Sint Martin dahil önemli bir çalışma ekibini etrafına toplamıştır.

Bu yeni grup, birlikte dikkate değer bir çok araştırma yapmış ve sürdürmüştür. Onlar, Bourdieu'nün geliştirdiği perspektiften Fransız toplumsal hayatının birçok farklı yanını çözümlemiştir. 1975'te Bourdieu ve çalışma arkadaşları Actes de la Recherche en Sciences Sociales adında yeni bir dergi kurmuştur. Onlar bu dergide sadece ampirik konuları ele almayıp, yeni fikirler ve teoriler geliştirmiş, ayrıca bunları sınamıştır.

Önemli eserleri arasında; Yeniden- Üretim: Eğitim, Toplum ve Kültür, Bir Pratik Teori Taslağı, Ayrım, Dil ve Sembolik Güç, Homo Academicus, Devlet Soyluları, Martin Heidegger'in Siyasal Ontolojisi, Sanatın Kuralları ve Dünyanın Sefaleti vardır.

Bourdieu'nün eserleri aracılığıyla iddia ettiği önemli konulardan birisi, bilimsel de olsa hiçbir metnin mutlaklaştırılmamasıdır. Bunun gerekçesi ise fikirler de dahil olmak üzere her bireysel ortaya çıkışın, belirli sosyal alanların içinde ve onun yapılandırıcılığıyla, böylece tarihsel olarak kurulmuş olduğu iddiasıdır.

Bourdieu'nün çalışmaları, sosyolojinin öznelci-nesnelci bilgi kuramlarını aşma; öznesiz bir sosyolojik bilgi kuramının bütün tehlikelerini görme ve onu reddetme; pozitivizm ve yorumsamacılık ikilemini bertaraf etme ve bilimsel mirasın kendisini sürekli olarak yeniden yapısal bir çözümlemeye tabi tutma iddialarına sahip açık uçlu bir taslaktır.

Pierre Bourdieu'nün çalışmalarını klasik sosyoloji düşüncesinin sınırları içinde kalarak anlamak zordur. Bourdieu, sosyolojik geleneğin ve onun akılcı arayışlarının sadık bir izleyicisi ve temsilcisidir. O, sosyolojik bilginin birçok arayışını şekillendirmiş ve sosyolojide yeni kavramların ortaya konmasının istisnai öncüsü olmuştur.

Bourdieu'nün geliştirdiği kavramlar, (habitus, alan, sermaye, sembolik şiddet vd.) yaşayan kültürlerin nasıl işlediği ve dönüştüğü, medyada özgür tartışmanın neden mümkün olmadığı ve sosyal dağıtım ve değişim mekanizmalarının yeniden nasıl üretildiği gibi pek çok konuda yeniden düşünülmek üzere oluşturulan hipotezleri doğurmuştur.¹⁹⁷

Özetle, kendi eğitim deneyimleri Bourdieu'ye olağanüstü kaynaklar sağlamıştır ve kendisini bir yıldız yapmaya yardımcı kurumlardan yabancılaştırmıştır. Bu yabancılaşma Bourdieu'ya eleştirel bir yaklaşımın öncüsü olma motivasyonu sağlamıştır.

3.2. Pierre Bourdieu Sosyolojisinin Temel Taşları

3.2.1. Oyun

Pierre Bourdieu, sosyal hayat anlayışını aktarmak için oyunlar metaforuna başvurur. Ancak, oyunlardan kastettiği zaman geçirici yahut eğlendirici oyunlar değildir. O'nun oyun metaforu, mücadeleyi ve rekabeti de içerir.

Pierre Bourdieu, sosyal hayatı bir oyuna benzetir. Bourdieu'ya göre sosyal hayat, mücadele ve rekabetin yanı sıra bir de doğaçlamayı gerektirir. Şöyle ki, bir oyun sadece kurallar ile kavranamaz; oyunun nasıl oynanması gerektiği bilgisi de, yani strateji de, önemlidir. Örneğin; iyi bir basketbol oyuncusu bir bütün olarak oyunun sürekli farkındadır. Takım arkadaşlarının hamlelerini önceden sezer, ne zaman pas atılacağını, ne zaman mola verilmesi gerektiğini bilir. İyi bir basketbol oyuncusu, sadece atış yapabilen biri değil, ne zaman atış yapılması gerektiğini de bilen biridir.¹⁹⁸ Bu ise

¹⁹⁷Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları" **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), İstanbul: İletişim, 2007, s. 82-92

¹⁹⁸ Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.78

kurallar dışında; sezgilerin, deneyimlerin ve çalışmanın bir sonucudur. Bourdieu bunu ilerde açıklayacağımız habitus kavramı ile açıklar.

Oyun, sosyal hayatımızda birçok şekilde karşımıza çıkabilir. İş dünyası bir oyundur ve oyuncular, yani çalışanlar, para kazanıp servet sahibi olma arzusundadır. Siyaset bir oyundur ve oyuncular, yani politikacılar, güç ve mevki kazanma arzusundadır. Pierre Bourdieu'ya göre bilim de stratejik bir oyundur. Bilim dünyasının da kazananları ve kaybedenleri vardır, bilim de oyun kurallarına tabidir ve kendine özgü ödülleri vardır. Bilimin oyun olma özelliği şu noktada ortaya çıkar; bilimsel alanın katılımcıları, gerçeği paylaşmaz, onun için mücadele ederler. Bu katılımcılar, üniversiteler ve araştırma kurumlarında kimlerin çalışabileceği, ulusal bilim kuruluşlarının hangi projeleri destekleyeceğini, en ünlü dergilerde hangi çalışmaların yayımlanacağını kontrol altına alarak gerçeği yönlendirmeye çalışırlar. Aynı zamanda rakip teoriler geliştirip, rakip kariyerler geliştirmeye çalışırlar.¹⁹⁹ Zaten Pierre Bourdieu'ya göre oyuna bağlılığımızı ve katılımımızı sağlayan onun getireceği ödüllere sahip olma arzusudur.

Pierre Bourdieu, oyunların insanların öğrenme ve kabullenme mekanizmaları üzerinde etkili olduğunu da açıklar. Yukarıda verdiğimiz basketbol örneğinden devam edersek; basketbol oynayan çocuklar kendilerini Micheal Jordan olduklarını hayal ederler, ancak O'nun gibi olmadıklarını kabul eder ve öğrenirler. O'nun gibi yükseğe sıçrayamaz, süzülemez ve isabetli atışlar yapamazlar. Dolayısıyla basketbol oynamak onun için bir eğlence aracı olarak kalır, böylece toplumdaki eşitsizliği de öğrenmiş olurlar.²⁰⁰

Özetle, Pierre Bourdieu'nun oyun kavramına göre; insanlar birer oyuncu; yaşadıkları hayatlar da birer oyundur diyebiliriz. Her oyunun kuralları ve deneyimler sonucu kazanılmış sezgileri vardır. Kurallar kısıtlayıcıdır; ancak sezgi ve edinimler kuralların önüne geçebilir. Sosyal hayattaki oyunlar öğreticidir. Sezgiler, bu yolla, kimi zaman olumlu kimi zaman olumsuz sonuçlanan deneyimler ile kazanılır.

¹⁹⁹ Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.81

²⁰⁰ Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.80

3.2.2. *Habitus*

Toplumsal hayat içindeki oyunlara katılmak, tamamen bilinçli bir seçim değildir. Bu, üzerinde düşünmeden katıldığımız bir olgudur; çünkü sürekli bir oyunun içersindeyizdir.

Çocukken yetişkin rollerine bürünür, gelecekte seçeceğimiz mesleği düşünürüz. Gelenekleri öğrenir, toplumsal kuralları özümser, iyiyi kötünden ayırt eder ve onlara uymamız gerektiğinin bilincine varırız. Tüm bu kuralları öğrenerek, onaylansın ya da onaylanmasın, kendimize özgü eylem biçimlerini, yani oyundaki karakteristik davranış biçimimizi geliştiririz.

Bourdieu'nun habitus kavramı da tam bu noktada devreye girer. Bourdieu'nun habitus kavramı, yapılaşmış doğaçlamayı mümkün kılan somut duyarlılık anlamına gelir.²⁰¹ Oyun kavramında verdiğimiz basketbol örneğinden gidecek olursak; bir basketbol takımındaki oyuncular oyun kurallarını bilinçli olarak uygulamadan da oyunu oynayabilirler. Çünkü onlar, oyunun akışına uygun tepkiler verebilme yeteneğini ve takım arkadaşlarının hamlelerini hissedebilecekleri fiziksel bir kapasite, pratik bir duygu geliştirmişlerdir.

Habitus kavramı, bireyin karakteristik eylem eğilimleri olarak da ortaya çıkar.²⁰² Kişi, toplumsal düzen içinde kendi statüsüne uygun rolleri oynamayı öğrenir. Habitus, her bireyi sosyal düzen içinde oyunları sürdürecekt biçimde hazırlayan temel formdur. Habitus, aynı zamanda kurumların yaşamasını ve aşılansarak içselleşmesini sağlayarak onları aktif konumda tutmayı mümkün kılan bir kavramdır.

Anlayacağımız üzere habitusun, yani hissediş ya da edinimin, oluşması için iki önemli faktöre ihtiyaç vardır: aşılama ve içselleştirme. Bu iki faktörü açıklamak için, Calhoun'un örneğine başvurmak yerinde olacaktır: Hristiyan Kilisesi, üyelerinin yaşattığı iki bin yıllık bir kurumdur. Kilise içinde büyümek, ritüelleri yaşamak, dini

²⁰¹Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e.**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.104

²⁰²Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e.**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.104

inançların gerektirdiklerini yapmak ve yaşamak üyeleri inanca hazırlamaya yardımcı olur; bu habitusun aşılama koludur. Ancak aşılama olayı gerçekleştikten sonra kiliseye gitme isteği üyeler tarafından aktif olarak talep edildiği takdirde içselleştirme kolu da tamamlanmış olur ve habitus tamamlanır.

Özetle, habitus ve insan arasındaki bağlantı noktası bireylerin kendi eylemlerini üretme biçimidir. İnsan davranışları, var olan sosyal yapıdan etkilenir. Dolayısıyla her davranış, sosyal yapıyı içerir ve yansıtır. Habitus, sosyal yapının insana sunduklarından seçilen ve insanın içselleştirdiği özelliklerdir. Habitus, içinde yaşadığımız sosyal düzen, yetiştirilme tarzı, kurallar, algılar, eğitim, kültür, değerler, aile ve arkadaşlar ile birlikte şekillenir. Habitus, bütün bunların içselleştirilmesinden doğan kabullenişlerimiz ve uyguladıklarımızdır. Kişiliğimiz ve buna bağlı olarak yaşam tarzımız habitusumuza bağlı olarak şekillenmektedir.

3.2.3. Doxa

Sosyal hayat, oyunlara aktif katılımı mecbur kılar. Sosyal hayat içinde tarafsız kalmak imkansızdır. Sosyal hayat içindeki katılımlarımız Pierre Bourdieu'ya göre bize bir çok pratik bilgi sağlar. Doxa, Bourdieu'nün dünya ve onun içindeki yerimizle ilgili daha bilinçli düşüncelerimizi biçimlendiren, gerçekliği sorgulanmayan, bilinç-öncesi anlayışları anlatan terimidir.²⁰³ Doxa, çoğu inançtan daha temeldir. Doxa, hissedilen gerçeklik, itiraz kabul etmediğimiz, aksine olası bir itirazdan önce gelen bir şeydir. Ancak doxa bize basitçe şeylerin olma biçimi olarak görünse de, gerçekte toplumsal olarak üretilen bir anlayıştır ve doxanın ne olduğu kültüre ve alana göre değişir. Yaşayabilmemiz ve bir şeyi kabul edebilmemiz için, doxanın sunduğu bir eylem ve farkındalık yönelimine sahip olmamız gerekir.²⁰⁴ Diyebiliriz ki, doxa, sabit kanaatlerin bütünüdür. İnsanlar, doxa olmadan yaşayamaz ve her doxa yanlış tanımayı beraberinde getirir.

²⁰³Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.101

²⁰⁴Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.),s.101

Gündelik hayata katılımlarımız ve sosyal hayat içindeki oyunlarımız bize bir çok pratik bilgi sağlar, ancak bu katılım, gerek bizim gerekse diğer insanların yaptıklarını yanlış-tanımamıza neden olur. Yanlış tanıma ise basitçe bir hata değildir; bunun sebebi, nesnel olmamamız ve farklı açılardan olaya bakmamamızdır. Nesnellikten uzaklaşmamız ve farklı pencerelerden olaylara bakmamamız edindiğimiz doxa'ların bir sonucudur. Doxa, toplumu oluşturan bireyler arasındaki ortak kabuldür.

Özetle, doxa, ortak duyuyula ilgili olanı, üzerine çok düşünülmeden kabul edilen, mantığa işlemiş inanç ve kanaatlerdir. Bu yönüyle doxa, alışkanlıklara ve pratiklere yön verir. Doxa, topluma yerleşmiş, hakim olan kanaatleri temsil eder ve toplumdaki her alanda (siyaset, ekonomi, hukuk vb.) devamlılığı sağlayarak, alana katılanların kurallara uygun davranmasını dayatır. Doxa, alan kurallarını normal ve doğal göstererek meşrulaştırır, kabul ettirir.

3.2.4. Alan

Bourdieu, toplumsal dünyayı, birbirinden özerk alanların oluşturduğunu ifade etmiştir.²⁰⁵ Felsefe alanı, din alanı, siyaset alanı gibi alanlar incelenir ve her birine ait ipuçları keşfedilir. Alanların, genel ve değişmeyen yasları vardır.²⁰⁶ Buna göre, her alanın kendine özgü işleyişi, peşinde koşulan sermayesi, hiyerarşisi vardır. Kısaca her alanın özgün özellikleri mevcuttur. Buna rağmen hepsinde ortak olan tek şey, mücadeledir. Bu mücadele, bir sonraki bölümde detaylı olarak inceleyeceğimiz sermaye içindir.

Alanda baskın ve yeni katılanlar olmak üzere iki grup bulunur. Baskın gruplar, alanda daha önceden bulundukları ve alanı tanıdıkları için daha çok sermaye biriktirmişlerdir. Alana yeni katılanlar ise, baskın grupların sabit kanaatlerini, yani

²⁰⁵ Ali Kaya "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı" **a.g.e.**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.418

²⁰⁶ Pierre Bourdieu, **Toplumbilim Sorunları**, Çev: Işık Ergüden, İstanbul: Kesit, 1997, s.103

doxalarını, sarsmak için mücadele ederler.²⁰⁷ Dolayısıyla baskın gruplar yeni gruplar ile sürekli mücadele halindedir ve bu mücadele içinde karşılıklı stratejiler geliştirirler.

Alanda koruma, takip ve altüst etme stratejileri birbirini izler. Koruma stratejisini baskın gruplar uygular. Amaçları ise, sermayelerini kaybetmemek ve alan içindeki egemenliklerini sürdürmektir. Alana yeni katılanlar ise, takip stratejisini uygular. Bu stratejideki amaç ise, sermaye kazanmak için hakim konum elde etmektir. Bourdieu'da alandaki herkesin güç alanında yer almak mücadelesi içinde olduğunu ve alana yeni katılanların da buna dahil olduğunu vurgular.²⁰⁸ Altüst etme stratejisi ise, baskın grupların elindeki sermayede göze en az görünen ve alanın meşruiyetini en esaslı sorgulayan marjinal bir gruba aittir.

Alanda mücadele ve stratejilerin yanı sıra bir de sınırlar vardır. Alana dahil olmanın bedeli vardır. Bu bedel abartılarak alana girişler kısıtlanmaya çalışılır. Örnek olarak edebiyat alanını ele alırsak, herhangi bir kişinin iyi ya da gerçek bir yazar olmadığını söyleyerek, o kişinin alan dışında kalması hedeflenir. Edebiyatın ne olduğunu, yazarın kim olduğuna, kimin gerçek ve iyi bir yazar olduğuyla ilgili kesin ve net sınırlar çizilir.

Özetle, Bourdieu'nun toplum anlayışında sosyal sistemler yerini sosyal alanlara bırakır. Bu alanların genel yasaları bulunur: siyaset alanı, din alanı, ekonomi alanı gibi farklı alanlar ve bu alanların değişmeyen işleyiş yasaları bulunur. Bu yönüyle alan, toplumsal bir uzamdır. Alan içinde oyunu, farklı sermaye tiplerine sahip oyuncular ve onların habitusu ile doxa'larını barındırır. Böylece alan bir güç alanını temsil ederken, hem de bir savaş alanı olarak ortaya çıkar.

3.2.5. Sermaye

Pierre Bourdieu sermaye kavramını açıklarken, alan kavramından yararlanır. Bourdieu'nün alan kavramında da gördüğümüz üzere, her alanın kendine özgü kuralları,

²⁰⁷ Ali Kaya "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı" **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.401

²⁰⁸ Ali Kaya "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı" **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.401

prestijleri ve ödülleri vardır. Herhangi bir alandaki kural, prestij ya da ödül, diğerinde de aynı şekilde aranamaz ve değerlendirilemez. Bourdieu bu konuyu açıklamak için sermaye kavramını kullanır. Bourdieu'nün sermaye kavramı hem alan içindeki mücadele sonucu oluşan kaynak çeşitlerini hem de bu kaynakların dönüşümünü açıklar.²⁰⁹

Bourdieu sermaye kavramını açıklarken, 3 sermaye biçiminden söz eder; bunlar ekonomik sermaye, sosyal sermaye ve kültürel sermayedir. Sermaye türlerini bir örnek üzerinden açıklamakta fayda vardır. Hukuk alanında başarılı olan herhangi bir aile, bu başarısını hem hayat standartlarını yükseltmek için, hem de çocukları için fırsat yaratmak üzere kullanırlar. Onların bunu yapabilmeleri için kendi girişim alanlarına özgü sermayeyi başka sermaye biçimlerine dönüştürmesi gerekir. Aile, maddi sahipliğin, yani ekonomik sermayenin, yanı sıra çocuklarını yetiştirme ve evliliklerini planlama biçimleriyle bağlantı ağlarını, sosyal sermayeyi, genişletebilir ve prestijlerini, kültürel sermayelerini, arttırabilirler.²¹⁰ Bu, her kuşakta sürekli olarak yeniden-üretilir ve sürekliliği sağlanır.

Bourdieu, sermayeyi, her biri farklı bir eylem alanıyla ilişki içinde farklı biçimler kazanabilen bir olgu olarak görür. İnsanların elde etmeye çalışacakları bir çok farklı kaynak olduğunu, bunların anlamlarını farklı alanları meydana getiren toplumsal ilişkilerden aldıkları için kaçınılmaz olarak toplumsal olduklarını ve sermayenin yeniden-üretimi mücadelesinin önemli ve farklı sermaye dönüştürme biçimlerine bağlı olduğunu vurgular.²¹¹

Özetle, Bourdieu'nun sermayesi salt ekonomiye endeksli değildir. Bunun yanı sıra ekonomik sermayeyi belirleyici görev üstlenen kültürel ve sosyal sermaye biçimleri de vardır. Bu üç sermaye biçimi içinde en önemli olan kültürel sermayedir (aile, mensup olunan sınıf ve eğitim) diyebiliriz. Zira, iyi eğitim almış, ekonomik gücü yerinde ve

²⁰⁹ Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.106

²¹⁰ Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.106

²¹¹ Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", **a.g.e**, Güney Çeğin ve Diğerleri (drl.), s.107

kültürlü bir ailenin çocuğu aynı kültürel sermayeden yararlanarak ekonomik sermayesini ve sosyal sermayesini (arkadaşlar ve sosyal çevre) aynı oranda geliştirecektir.

3.3. Pierre Bourdieu'nün Sembolik Şiddet Kavramı

Sembolik şiddet kavramı, Pierre Bourdieu'nün en önemli kavramlarından biridir. Bu kavram pek çok bilim adamı tarafından irdelenmiş ve tartışılmıştır. Kavramla ilgili olarak Alman İletişim Teorisyonu Harry Pross "Anlamların geçerliliğini göstergeler yoluyla, başkalarının kendilerini bu anlamla özdeşleştirmelerini sağlayacak denli etkili kılma gücüdür. Sembolik şiddet, göstergelerin maddiliğiyle bağlantılıdır." tanımını getirmiştir.²¹² Thomas Ferenczi ise sembolik şiddet, kavramı için, "Toplumsal aktörler oyununun her safhasında işleyen, yalnız hakim sınıfın hizmetinde olmayan bir şiddet türüdür." şeklinde bir tanım yapar.²¹³ Hüseyin Köse de sembolik şiddet kavramı için "toplumdaki birey üzerinde ve onun suç ortaklığıyla birlikte kendini gösteren şiddet türüdür." tanımını yapar.²¹⁴ Le Goff'a göreyse, sembolik şiddet, güç ilişkilerini dağıtarak onları meşrulaştıran anlamları dayatır.²¹⁵ Dr. Sevilay Çelenk'e göre sembolik şiddet, bireylerde şiddet etkisi uyandıran; ancak görülmeyen bir şiddet biçimidir.²¹⁶ Cihad Özsöz'e göre, sembolik şiddet kavramı, görünmeyecek şekilde uygulanan; bireyleri sınırlama, belirleme ve çeşitli kategorilere ayırıp bir düzene koyma gibi içeriklere sahiptir.²¹⁷

Kavramın sahibi Fransız Sosyolog Pierre Bourdieu ise, geliştirdiği sembolik şiddet kavramı ile ilgili çeşitli kaynaklarda şu açıklamalarda bulunur: "Sembolik şiddet, açık

²¹² Harry Pross, "**Zwänge: Essay Über Symbolische Gewalt**", Berlin, 1981, s.69 Aktaran: Philip Scheslinger, **Medya, Devlet ve Ulus**, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı, 1994, s.39

²¹³ Thomas Ferenczi, "**Pierre Bourdieu, Le Sociologue de tous les combats**", Le Monde, Dossier: Intellectuel de combat, 2002 Aktaran: Hüseyin Köse, **Bourdieu Medyaya Karşı**, İstanbul: Papirüs, 2004, s. 58

²¹⁴ Hüseyin Köse, **Bourdieu Medyaya Karşı**, İstanbul: Papirüs, 2004, s.31

²¹⁵ Hüseyin Köse, **a.g.e.**, s.57

²¹⁶ Sevilay Çelenk, "Medyada Şiddet ve Kadın" **Medyada Şiddete Duyarlılık Paneli**, İstanbul, 26 Kasım 2004, s.84

²¹⁷ Cihad Özsöz, "Pierre Bourdieu: Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar" ss.290-300, **Cogito Dergisi**, 2014, Sayı:76, s.290

şiddetin imkansız olduğu yerde, şiddetin büründüğü kibar ve gizli biçimdir."²¹⁸ Sembolik şiddet, belli koşullarda ve belli bir bedelle, siyasal ya da polisiye şiddetten çok daha etkin bir şekilde işlev görebilir. Sembolik şiddet, mümkün olan en basit ifade ile, bir toplumsal eyleyici üzerinde kendi suç ortaklığıyla uygulanan şiddet biçimidir."²¹⁹

Pierre Bourdieu, sembolik şiddet kavramını Erkek Egemenliği adlı çalışmasında ise şöyle tanımlar: "Kendi kurbanları için bile görünmez olan, bilgi ve iletişimin sadece simgesel yöntemleriyle, yani duygusal, sınırsız ya da tanıma ve tanımama yoluyla, işleyen duyarsızlaştırıcı ve yumuşak bir şiddet türüdür."²²⁰

Pierre Bourdieu'nün Televizyon Üzerine adlı eserinde yaptığı sembolik şiddet tanımı ise şu şekildedir: "Ona maruz kalanların ve aynı zamanda da çoğu kez onu uygulayanların sessiz suç ortaklığı ile her iki tarafın da onu uyguladıkları ya da ona maruz kaldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde uygulanan bir şiddettir."²²¹

Diyebiliriz ki, sembolik şiddet siyasi koşulların izin verdiği durumlarda fiili şiddetin bir alternatifidir. Hatta bazı koşullarda sembolik şiddet, fiili şiddeti tamamlayıcı bir rol de oynayabilir, yahut fiili şiddetten daha etkili olabilir.

Sembolik şiddet, fiili şiddetten farklı olarak daha ziyade ruhsal/ duygulara yönelik bir şiddet biçimidir. Sembolik şiddet, kişilere gizli bir şekilde dayatılır. Gerçek şiddet hissedilebilir, yani somut, iken sembolik şiddet, söylemin ya da davranışın içine saklanmıştır; ispatlanması güçtür ve etkisi yıkıcıdır.

Sembolik şiddet, aynı zamanda sembolik bir egemenlik biçimidir. Ancak bu egemenlik, boyun eğmeden çok kabul, minnet ve sevgi ilişkisiyle kendini gösteren bir egemenlik türüdür. Yıkıcı etkisi de burada kendini gösterir.

²¹⁸ Pierre Bourdieu, "**Outline of a Theory of Practise**", Cambridge: Cambridge University Press, 1977, s.196 Aktaran Philip Scheslinger, **Medya, Devlet ve Ulus**, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı, 1994, s.45

²¹⁹ Pierre Bourdieu ve Loic J. D. Wacquant, **Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Çev: Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim, 2003, s. 165

²²⁰ Nicolas Bocquet, "**Pierre Bourdieu, La Domination masculine**" Liberation, Supplement multimedia, 1989, s.6 Aktaran: Hüseyin Köse, **Bourdieu Medyaya Karşı**, İstanbul: Papirüs, 2004, s.57

²²¹ Pierre Bourdieu, **Televizyon Üzerine**, Çev: Turhan Ilgaz, İstanbul: YKY, 1997, s. 21

Toparlamak gerekirse, sembolik şiddet, en anlaşılır tanımla semboller yoluyla uygulanan, rıza temelinde yükselen bir şiddet biçimidir. Toplumdaki hakim sınıf tarafından uygulanan sembolik şiddet, ezilen ya da egemen olmayan sınıf üzerinde bir şiddet etkisi yaratır; fakat fiili şiddetin tam aksine görünmez.

Fiili şiddetin uygulanmasının güç olduğu durumlarda uygulanan bu şiddet biçimi, örtük bir biçimde uygulanır; semboller yoluyla bireyler üzerinde etki yaratır. Sembolik şiddetin, yaratmayı amaçladığı bu etki, doğrudan bireyin duyu ve/ya duygularına hitap ettiğinden dolayı, kişilerin rızasını üretir ve bu şekilde duyarsızlaştırır. Fiziksel şiddetin alternatifi olan bu şiddet biçimi, gizli bir dayatmayı içerir ; söylem ya da eylemin içine saklanmıştır. Bu nedenle gizemli ve muğlak anlamlar da içerebilir.

Sembolik şiddet; gizliliği, rızayı temel alması ve alternatif bir şiddet türü olmasının yanı sıra, toplumda ezilen sınıfın ezilme koşullarını nasıl meşrulaştırdığını ifade etmesi bakımından da oldukça önemli bir kavramdır. Hiçbir devlet, fiili şiddet kullanarak, kendi vatandaşını kendine karşı ayaklandırmak istemez. Bu sebeple, toplumu oluşturan bireyleri uyumlu bir vaziyete sokmak için sembolik şiddete başvurur. Toplumu oluşturan bireylerin, silah gücünden değil; sınırlanma ve engellenmelerinden doğan boyun eğişleri, sembolik şiddeti ifade eder. Bu yönüyle sembolik şiddet, iktidarı sorgusuz sualsiz kabul etmeye yarayan bir dayatma gücüdür. Buradan hareketle, sembolik şiddet, toplumsal eşitsizliği de üretir. Çünkü, bu şiddet türü, hakim grupları birleştirir; ezilen grupları ayırıştırır. Dolayısıyla toplumsal tabakalaşma meşru hale gelir. Denilebilir ki, sembolik şiddet, tahakkümü kuran ile tahakküme uğrayan arasındaki rıza üretimi ilişkisidir. Sembolik şiddet ile rızanın üretimi arasındaki ilişki, devam eden bölümlerde detaylandırılacaktır.

4. RIZANIN ÜRETİMİ

4.1. Rıza Nedir ve Nasıl Üretilir?

*"Medya, insanlara neyi düşünmeleri gerektiğini anlatma konusunda çoğu kez başarılı olmayabilir; ancak ne hakkında düşünmeleri gerektiği konusunda son derece başarılıdır."*²²²

Devlet, sermaye (şirket) ve medya üçgeninde, medya, kamunun çıkarlarına değil; devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet eder.²²³ Medya, haberlerin ve çözümlemelerin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak, birbiriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet etmektedir.²²⁴ Bunun sebebi, medya kuruluşlarının, büyük şirketlerin elinde olduğu ve bu yüzden de onlara bağımlı olduğudur.

Medyanın teknik yapısı, fiiliyatta geleneksel düşüncelere sadık kalma konusunda güçlü bir baskı oluşturur.²²⁵ Hükümet ve şirket kaynakları, konumları ve saygınlıkları dolayısıyla tanınmış ve inandırıcı olma gibi üstünlüklere de sahiptir. Bu, medya için de önemli bir sahiptir. Bu bağlamda medya toplumsal bir amaca hizmet etmektedir: insanların zihinlerini; toplumsal, ekonomik ve politik düzenin düzenlemelerine erdemli bir bağlılık gösterecek şekilde eğitmek.²²⁶

Medya; toplumsal, ekonomik ve politik olaylar hakkında haber vermenin yanı sıra, insanların bu konulardan etkilenmelerini sağlar ve kanaat oluşturmaları için de bir işlevi üstlenir.²²⁷ Kısacası, medya, dünyayı kişiler için inşa edebilme yeteneğine sahiptir ve bu yönde çalışır. Güç, sermaye ve iktidar ilişkileri, toplumsal ve siyasi yaşamın biçimlenmesinde etkilidir. Medyanın devlet ve şirketler için sağladığı, bu hizmet, kamu düşüncesinin denetim altında tutulmasını ve rızanın imalatını beraberinde getirir.

²²²Michael A. Milburn, **Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset**, Çev: Ali Dönmez ve Veli Duyan, Ankara: İmge, 1998, s.249

²²³Noam Chomsky, **İmmidiast Bildirgesi: Medya Denetimi**, Çev: Şen Süer, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993, s.8

²²⁴Noam Chomsky, **Medya Gerçeği**, Çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993, s. 23

²²⁵Edward S. Herman ve Noam Chomsky, **Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası**, Çev: Ender Abadoğlu, İstanbul: bgst, 2012, s.369

²²⁶Chomsky, **Medya Gerçeği**, s.27

²²⁷Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, İstanbul: Bağlam, 1996, s.117-121

4.1.1. Walter Lippman

"Rızanın Üretimi" kavramı ilk olarak Walter Lippman, 1922 yılında Public Opinion adlı kitabında kullanılmıştır. Bu kavram, devletlerin ya da şirketlerin normalde halk tarafından karşı çıkılabilecek davranışlarına olumlu bakmalarını, tepkisiz kalmalarını, istemedikleri şeyleri istiyormuş gibi hissetmelerini, ihtiyaç duymadıkları şeye ihtiyaç duyduklarını sanmaları ve kabul etmeyecekleri şeylere rıza göstermelerini açıklar.²²⁸ Lippman'a göre, rızanın üretimi demokrasi sanatında devrim yaratan bir propaganda tekniğidir. Bu teknik kullanılarak aptal kitleler, kendi çıkarlarını anlayamayacak kadar aptal olacakları bir dünyaya itilebilir.

Lippman, "ortak çıkarların çoğunlukla kamuoyunun gözünden kaçtığını ve ortak çıkarları dikkate alan bir yönetimin yalnızca uzman bir sınıf tarafından yürütülebileceğini" ²²⁹ düşünür ve bu yüzden Lippman'ın rıza üretiminde, iki temel yurttaş sınıfı vardır. İlk sınıf, genel sorunların çözümünde etkin bir rol alan, analiz edebilen, yürütme işlerini yapan, karar alan ve siyasal, ekonomik ve ideolojik sistemlerdeki işleri yürüten uzmanlaşmış bir sınıftır ve Lippman bu sınıfa seçilmiş sınıf adını verir. İkinci sınıf ise, ilk sınıfın dışında kalan, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan, Lippman'a göre, etkin katılımcı değil seyirci olmakla yetinmesi gereken, şaşkın sürü olarak adlandırılan sınıftır. Buna göre, seçilmiş sınıf, şaşkın sürünün ne yapması ve yapmaması gerektiğine karar verir. Seçilmiş sınıfın görevi, şaşkın sürüyü farklı bir yana yöneltmek, dikkatlerini farklı bir yöne çekmek, sorunların dışında tutmak, eylemin seyircisi haline getirmek ve belli zamanlarda seçilmiş sınıftan bir lidere ağırlık vermelerini sağlamaktır. Lippman, şaşkın sürü üzerinde uygulanan bu propagandaya rızayı üretmek adını verir.²³⁰

4.1.2. Edward Bernays

²²⁸ Bianet. org, Medya Denetimi ve Propaganda Modeli (26.01.2013).

<http://www.bianet.org/biamag/medya/143865-medya-denetimi-ve-propaganda-modeli> (23.06.2014)

²²⁹ Noam Chomsky ve Diğerleri, **Medyanın Kamuoyu İmalatı**, Çev: Hale Alpman, Özge İnciler, Adnan Köymen Ebru Kalak ve Işıl Esendir, İstanbul: Chiviyazıları, 2004, s.26

²³⁰ Chomsky, **Immediat Bildirgesi: Medya Denetimi**, s.33-35

Edward Bernays, ikna etme, öneride bulunma özgürlüğünü, yani rıza üretimini demokrasinin özü olarak tanımlar. Bernays'a göre, rızayı yönetebilen sınıf, bunu yapacak kaynağı ve gücü olan insanlardır.²³¹ Buna göre, Lippman'ın seçkin sınıf kavramı, Bernays'da da kendini göstermektedir. Bernays'a göre, demokratik liderler, insanların fikirleri ve programları desteklemesini sağlarken, bilimsel ilkeleri ve sınanmış pratikleri uygulayarak, toplumsal düzeyde temel öneme sahip hedeflere ve değerlere rıza gösterilmesinin üretilmesinde rol oynamalıdır. Yine liderler, kaynakların denetimini ellerinde bulunduranların medya aracılığıyla rızanın üretilmesini ve buna uygun politikanın devlet mekanizmalarıyla uygulamaya geçirilmesini sağlamak amacıyla neyin toplumsal açıdan önem taşıdığını değerlendirebilecek konumdadır.²³²

4.1.3. Edward Herman ve Noam Chomsky

Walter Lippman tarafından ortaya atılan, Edward Bernays tarafından geliştirilen rıza üretimi kavramına Edward Herman ve Noam Chomsky medya çerçevesinden bakmıştır.

Herman ve Chomsky'ye göre, medya, halka mesajlar ve simgeler iletirken, aynı zamanda halkı toplumsal yapıyla bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini de empoze eder. Sermayenin belli kesimlerin elinde toplandığı toplumlarda bu işlevleri yerine getirmek, sistemli bir propagandayı gerektirir.²³³ Bu da ancak medyanın rızayı üretmesiyle gerçekleşebilir. Herman ve Chomsky'nin geliştirdiği propaganda modeline göre, medyanın rıza üretimindeki görevi beş süzgeçten geçerek gerçekleşir.²³⁴

- **Egemen Medya Şirketlerinin Serveti:** Medya kuruluşlarının büyük bir çoğunluğu, çeşitli şirketlerin mülkiyetinde olduğundan dolayı; medya, iktidar, güç ve sermaye sahiplerine hizmet eden bir araçtır.

²³¹ Chomsky, **Immediat Bildirgesi: Medya Denetimi**, s.42

²³² Chomsky, **Medya Gerçeği**, s.31

²³³ Chomsky ve Diğerleri, **a.g.e**, s.35

²³⁴ Chomsky ve Diğerleri, **a.g.e**, s.36

- **Reklamcılık:** Medya kuruluşları iş yapmak için reklama muhtaçtır. Reklamın kazandırdığı gelirler ile daha büyük kitlelere ulaşan medya kuruluşlarının, rızayı üretmesi de kolaylaşmaktadır.
- **Medyanın, Hükümet ve İş Çevrelerinden Sağladığı Bilgileri Temel Alması:** Medya kuruluşları, haber değeri taşıyan tüm yerlerde aynı anda bulunamazlar. Bu nedenle resmi kaynaklar, halkla ilişkiler ajansları, çeşitli iş çevreleri ve haber ajanslarının objektifliğinden kuşku duyulmaz ve rıza üretimi sağlanır.
- **Medyaya Yönelik Tepki Üretimi:** Medyada yapılan açıklamalar veya programlara karşı e-mail, telefon ya da mesajlar ile gösterilen olumsuz tepkiler, medya kuruluşlarının "objektifliğine" gölge düşürür. Bu nedenle, medya kuruluşları gerçeği kurgulayarak rızayı üretir.
- **Anti- Komünizm:** Kapitalizme hizmet eden holdinglerin sahipleri, sınıfsal konumlarının ve statülerinin temellerini tehdit eden komünizmden korkarlar. Bu nedenle toplumdaki liberal ve demokratları anti- komünizm ile kontrol altında tutmaya çalışırlar.

Bu beş süzgeç, Herman ve Chomsky'nin propaganda modelinin işlemlerini, rızanın üretilmesini ve devamlılığını sağlar. Herman ve Chomsky'nin Propaganda Modeli'nden hareketle medya ve rıza üretimi arasındaki ilişki için diyebiliriz ki;

- **Medya, Fikir Dönüştürür:** Medya, gündemde olan olayları tam tersi şekilde yansıtarak toplumun fikrini dönüştürür, yeni fikirleri inşa eder.
- **Medya, Değer Yaratır:** Medyanın değer yaratması, reklamlar aracılığıyla gerçekleşir. Reklamlar ile toplumsal değerler ve inançlar kitlelere iletilir ve değerlendirilir.
- **Medya, Karar Vericidir:** Medyada hangi haberlerin nasıl sunulacağına karar veren editörler aracılığıyla toplumun ne ile ilgilenmesi gerektiği ya da neyin önemli olduğu belirlenir.

5. SEMBOLİK ŞİDDET, RIZANIN ÜRETİMİ VE TELEVİZYON İLİŞKİSİ

Rızanın üretimi kavramı, bireyin kabul etmeyeceği herhangi bir olayı ya da düşünceyi koşulsuzca benimsemesini ifade eder. Tahakküm eden gruplar, rızanın üretimini sağlamak için medyayı (en çok da televizyonu) kullanır. Medya aracılığı ile halka sunulan haberler/ simgeler yoluyla istenen inanç, davranış ya da düşünce empoze edilir. Bu durum, bilinçli bir çaba olan rızanın üretimini açıklar.

Sembolik şiddet, önceki bölümde de vurgulandığı gibi, rızanın üretimini içinde barındırır; ikna ve kabul ilişkisi ile kendini gösterir. Sembolik şiddet, ikna temelinde yükseldiğinden dolayı, etkisi fiili şiddetten daha yıkıcı olabilir. Sembolik şiddet, toplumda domine edilenlerin, tahakküm eden sınıf tarafından uygulanan dominasyonu nasıl rıza gösterip meşrulaştırdığı ile ilgilidir. Dolayısıyla sembolik şiddet, rızanın üretimi ile vücut bulan, rıza ile iç içe geçmiş bir kavramdır.

Rızanın üretimi, önceki bölümlerde de belirtildiği üzere medya ile şekillenen bir süreçtir. Medya, toplumsal olaylar hakkında halkı bilgilendirmekten ziyade, bu olaylar hakkında halkın "ne düşünmesi gerektiğini" belirleyerek, toplumda belli bir kanaatin oluşmasını ve rızanın üretilmesini sağlar. Rızanın üretimi, toplum düşüncesinin denetim altında tutulmasını sağlar.

"Tüm bilimler gibi sosyolojinin de işlevi gizli şeyleri ortaya çıkarmaktır." diyen Bourdieu'nün sembolik şiddet kavramı, medyanın hakimiyetine olan bir eleştiri sonucunda ortaya konulan bir kavramdır diyebiliriz. Bunun nedeni, televizyon alanı tarafından üretilen sansürün sembolik şiddet yoluyla düzenlenişidir.²³⁵

Bourdieu'ya göre televizyonda zaman kısıtlılığından dolayı görünmez bir sansür ve özerklik yitimi bulunur. Bu yüzden de konuşma, konum ve iletişim koşulları dayatılmıştır. Yani özgünlük yoktur; aracın hakimiyeti söz konusudur. Sembolik şiddetin korunmasında ve uygulanmasında televizyonu hakim araç konumuna getiren, sansürlerin

²³⁵ Köse, a.g.e, s.32

işlemesine imkan veren görünmez ve kimliksiz mekanizmalar mevcuttur.²³⁶ Dolayısıyla televizyon, sembolik şiddetin özellikle zararlı bir biçiminin uygulanmasına neden olan bir dizi mekanizmayı da açığa çıkarır.²³⁷

Önceki bölümlerde de incelediğimiz gibi günümüz medyası kan, cinsellik, dram ve şiddet gibi unsurlardan yararlanarak gelir elde eder. Televizyon için her zaman çok basit bir ilke vardır ki, o da, seyircinin dikkatini başka yöne çekerek, omnibüs olaylar yaratmaktır. Bourdieu bu olayları şöyle açıklar: "Zaman, televizyonda alabildiğine az bulunur. Ve eğer bunca değerli dakikalar, bunca önemsiz şeyler için kullanılıyorsa, bunun nedeni, bunca önemsiz şeylerin, değerli şeyleri gizledikleri ölçüde, aslında çok önemli olduğudur."²³⁸ Yani televizyon, bilgilendirme işini yapması gerekirken, daha başka şeyler göstererek ya da bilgilendirirken bunu anlamsızlaştırarak, gerçekliğinden koparır ve kurgulayarak gizler; kısaca gerçeği kurgular.

Televizyonda sembolik şiddeti uygulayan dört önemli faktör bulunmaktadır: gazeteciler, sunucu faktörü, setin oluşumu ve konunun seçimi.

"Bunu yapan televizyon gazetecilerinin özel gözlükleri vardır. Bu gözlüklerle bazı şeyleri görürken bazılarını görmezler ve gördükleri şeyleri de belli bir tarzda görürler. Bir ayıklama yapar ve ayıklanmış olan şeyi belli bir tarzda kurarlar." der Bourdieu.²³⁹ Gazeteciler, sıra dışı olanla ve güncel olmayanla ilgilenir. Sansasyonel olanı ve gösteri niteliği taşıyanı arar. Buna göre, televizyon, kurgulanmış gerçekliklerle sansür uygulayan ve bunu kitlelere ulaştırırken de sembolik şiddete başvuran bir araçtır. Böylece televizyon görünmez bir sansür uygular ve göstererek gizler.

Sunucular, izleyiciyi etkileme hakkına ve gücüne sahiptir. Baskıcı müdahalelerde bulunabilir, konuyu/ sorunsalı ve oyunun kurallarına uyulmasını dayatır. Önem sırasını

²³⁶ Köse, **a.g.e.**, s.33

²³⁷ Bourdieu, **Televizyon Üzerine**, s.21

²³⁸ Bourdieu, **Televizyon Üzerine**, s.22

²³⁹ Bourdieu, **Televizyon Üzerine**, s.24

da belirleyen sunucular, bilinçsiz bir dille soruş tarzıyla ve ses tonuyla tavrını belli eder.²⁴⁰

Set ortamı ise, tamamen kurgulanmış bir alandır ve belirleyicidir. Düzenlenişi önemlidir, demokratik dengeyi temsil eder. Sunucu burada kendini hakem gibi sunar.²⁴¹

Tüm bu senaryo içinde doğaçlamaya, özgür, engelsiz, fazla riskli, hatta sunucu ve program için tehlikeli olabilecek konuşmaya hemen hemen hiç yer yoktur.²⁴²

Bir basın organı ne kadar geniş bir kitleye ulaşmak istiyorsa, insanları şaşkınlık içerisine sokmamaya, problem yaratacak olaylardan kaçınmaya ya da önemsiz görünebilecek problemler yaratmaya mecburdur. Televizyondaki haber, program ya da dizilerin konuları da buna göre belirlenir. Konu, alıcının beklentilerine uygun olmak zorundadır. Konu, alıcının algılama kategorilerine uygun olarak inşa edilir.²⁴³

Televizyonun kurgulanmış gerçekliği inşa ettiğini gösteren önemli bir film vardır: The Truman Show. The Truman Show filmi medya, televizyon ve kurgulama üzerine düşünmemize olanak sağlayan bir filmidir. Hikâyenin orta yerindeki ‘Truman Burbank’ aslında haberi olmasa da tam bir medya kahramanı, kurgulanmış hayatını yaşayan bir oyuncu da denebilir. Yaşadığı kasaba, çevresindeki insanlar, evindeki eşi, hepsi, Truman’ın içinde bulunduğu yapay, kurmacadan ibaret dünyanın parçalarıdır. Bu dünyanın adı “The Truman Show”. Daha ana rahmindeyken seçilmiş, ne yaşayacağı planlanmış, doğduktan sonra da, yetişkin olduktan sonra da aslında hâlâ farkında olmadan uyumaya programlanmış bir kişidir Truman. İsim seçiminden de anlaşılacağı üzere o şovun içindeki tek gerçek insandır; yani “Tru-Man”. Yani başındakilerse oynayanlar, oynaması gerekenlerdir. Truman, prodüktör ve yönetmen Christ’in televizyon dünyasındaki reality şovundaki kişiden başkası değildir.

²⁴⁰ Bourdieu, **Televizyon Üzerine**, s.37

²⁴¹ Bourdieu, **Televizyon Üzerine**, s.39

²⁴² Bourdieu, **Televizyon Üzerine**, s.40

²⁴³ Bourdieu, **Televizyon Üzerine**, s.50

Truman herkesin gözünün önünde doğmuştur ve hayatı kurgulanmış bir şovdan ibarettir. Yayın sahibi, Truman için dev bir gezegen yaratmıştır ve Truman'ın evinde, yurdunda kalması için her şey ayarlanmıştır. Truman'ın mevcut şovlardaki kişilerden tek farkı, uzun yıllar izlendiğinin ve oynatıldığının farkında olmaması; yürürken, koşarken, yemek yerken, gülerken aslında bir nevi uykuda tutuluyor olmasıdır. Bu hâliyle de aslında medyadan gelen mesajları tüketen, tüketip mutlu olduğunu farz eden, sistemi sorgulamaya gerek duymayan yığınların, uyku hâlinin bir simgesidir.

Filmdeki en çarpıcı sahnelerden biri, Truman'ın kendi dünyasının sınırlarını aşacağından korkan Christ'in, (Truman Show'un yayın sahibinin adının Christ olması da manidardır.) Truman'ın teknesini dev bir fırtınayla batırmak istemesinden sonra yaşananlardır. “Tüm dünya O’nu izliyor, O’nu herkesin gözünün önünde ölüme terk edemezsin” tepkisine, Christ "Tüm dünyanın önünde doğdu." cevabını verir. Truman, Christ için bir kuldur aslında ve kendisi de Truman'ın Tanrısıdır. Truman, Christ için sadece ama sadece şovunu sürdürmesini istediği bir piyondur.

Bizler de Truman gibi, farkında olarak ya da olmayarak, medyanın ve televizyonun sembolik şiddeti kullanmak amacıyla dayattığı kurgulanmış gerçeklere inanmakta ve sorgulamadan kabul etmekteyiz.²⁴⁴

Özetle, sembolik şiddeti ve rıza üretiminin ilk adımı medya araçlarıdır. Medya vasıtasıyla, toplumu oluşturan bireyleri kontrol altında tutmak amacıyla onların rızası üretilir. Rıza üretimi ise, sembolik şiddeti doğurur ve onun işleyişini kolaylaştırır. Bu nedenle Sembolik Şiddet, Rızanın Üretimi ve Medya (özellikle televizyon) arasında kopmaz bağlar vardır.

²⁴⁴ Ali Nihat Eken, Dünyalılar.org, Medya ve Gerçeklik: The Truman Show (10.06.2013), <http://dunyalilar.org/medya-ve-gerceklik-uzerine-dusunmemize-olanak-saglayan-bir-film-the-truman-show.html> (10.04.2014)

3. BÖLÜM

GEZİ PARKI EYLEMLERİ ÖRNEĞİNDE SEMBOLİK ŞİDDETE İLİŞKİN MEDYATİK TEMSİL

1. GEZİ PARKI EYLEMLERİ

Gezi Parkı Eylemi olarak Türkiye ve dünya gündemini yaklaşık bir buçuk ay (27 Mayıs- 14 Temmuz 2013) süreyle meşgul eden eylemler, belirgin olarak 31 Mayıs günü patlak vermiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Taksim'deki Gezi Parkı'nı yıkararak, yayalaştırma projesi kapsamında yerine AVM ve Topçu Kışlası yapmak istemesi üzerine, halk bu olay karşıtı tepkisini göstermek amacıyla Gezi Parkı'nda toplanmıştır. Halkın, belediye görevlilerinin önünde durması ve parka giriş yapmalarını engellemesi üzerine polis de devreye girmiştir. Tarafların her birinin fiili şiddet kullanması ve geri adım atmaması nedeniyle gerginlik meydana gelmiş ve "tepki" gösterisi birkaç gün içerisinde eyleme dönüşmüştür. Eylemcilerin sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanması ile birlikte kalabalık giderek artmış, gergin ortamı ve kalabalığı fırsat bilen provokatörler de Taksim'e akın etmiştir. Buna karşıt olarak da polis şiddet derecesini arttırarak, TOMA, biber gazı ve plastik mermilerle olaya müdahale etmiştir. Gezi Parkı Eylemleri Taksim'den; Ankara, İzmir, Adana, Eskişehir ve diğer pek çok ile sıçrayarak Türkiye geneline yayılmıştır. Taksim Gezi Parkı eylemleri dahilinde pek çok vatandaş ve polis yaralanmış; Eskişehir'de Ali İsmail Korkmaz, Ankara'da Ethem Sarısülük, Hatay'da Abdullah Can Cömert, İstanbul'da Mehmet Ayvalıtaş, Hatay'da Ahmet Atakan, Lice'de Medeni Yıldırım, Adana'da polis memuru Mustafa Sarı ve son olarak da İstanbul'da Berkin Elvan hayatını kaybetmiştir.

2. OLAY ÖRGÜSÜ

27 Mayıs 2013: Gezi Parkı'nda ağaçların sökülmesi için Belediye ekiplerince yapılan çalışmalar başlamıştır.

28 Mayıs 2013: Sosyal medya aracılığıyla durumdan haberdar olan pek çok kişi, ağaçların sökülmesini ve Park'ın yıkımını engellemek için sabah saatlerinde Park'a gelmiştir.

29 Mayıs 2013: Yıkım çalışmalarının tekrar başlaması üzerine Sırrı Süreyya Önder iş makinesinin önüne geçerek yıkımı durdurmuştur.

30 Mayıs 2013: Polisin Park'ta kalanlara müdahalesi ve biber gazı kullanımı başlamıştır.

31 Mayıs 2013: Polisin müdahalesi, biber gazı ve TOMA ile devam etmiştir. Yaralanmalar olmuş ve eylem başka şehirlere de yayılmaya başlamıştır.

1 Haziran 2013: Eylemler dahilinde Ethem Sarısülük başından vurularak hastaneye kaldırılmıştır.

2 Haziran 2013: Mehmet Ayvalıtış bir aracın çarpması sonucu hayatını kaybetmiştir. Ali İsmail Korkmaz bir grup tarafından darp edilmiştir.

3 Haziran 2013: Antakya'da başına biber gazı fişegi isabet eden Abdullah Can Cömert hastaneye kaldırılmış ve hayatını kaybetmiştir.

4 Haziran 2013: Gezi Parkı bir yaşam alanı haline getirilmiş; kütüphane kurulmuş ve yemekler servis edilmiştir.

5 Haziran 2013: Gezi Parkı Eylemleri ile ilgili olarak Taksim Dayanışması temsilcileri Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç ile görüşmüştür.

6 Haziran 2013: İstanbul 1. İdare Mahkemesi Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi'nin ve Taksim Kışlası inşaatının önünü açan nazım imar planı değişikliklerini iptal etmiştir.

7 Haziran 2013: Gösterilerde inşaatı devam eden köprüden düşen polis memuru Mustafa Sarı hayatını kaybetmiştir.

8 Haziran 2013: İBB Başkanı Kadir Topbaş, Gezi Parkı'nın yerine alışveriş merkezi, otel ve rezidans yapılmayacağını, oranın kent müzesi olabileceğini söylemiştir.

9 Haziran 2013: Taksim Dayanışması tarafından Taksim Meydanı'nda binlerce kişinin katıldığı bir miting düzenlenmiştir.

10 Haziran 2013: Bülent Arınç, Recep Tayyip Erdoğan'ın hükümetten talebi olanlar ile görüşeceğini açıklamıştır.

11 Haziran 2013: İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu, annelere gelip çocuklarını Park'tan alma çağrısında bulunmuştur.

12 Haziran 2013: Başbakan, Gezi Parkı'ndaki gösterilerde yer alan grupların bazılarının temsilcileri ile bir araya gelmiştir.

13 Haziran 2013: Vali Mutu'nun çağrısı üzerine anneler Park'a gelip gösterilere destek vermiştir. Tencere- Tava protestosu başlamıştır.

14 Haziran 2013: Ethem Sarısülük hayatını kaybetmiştir.

15 Haziran 2013: Polis müdahalesi tekrar başlamış ve Gezi Parkı polis tarafından girişe kapatılmıştır.

16 Haziran 2013: Berkin Elvan, başına gelen gaz fişegiyle yaralanmış ve yoğun bakıma alınmıştır.

17 Haziran 2013: DİSK ve KESK genel greve gitmiştir. "Duran Adam" eylemi başlamıştır.

18 Haziran 2013: "Duran Adam" eylemi pek çok şehre yayılmıştır.

19 Haziran 2013: Polis müdahaleleri Ankara, Adana, Mersin gibi şehirlerde devam etmiştir.

20 Haziran 2013: İBB Başkanı Kadir Topbaş, bir durağın bile yerini değiştirirken halka danışacaklarını söylemiştir.

21 Haziran 2013: Emniyet Genel Müdürlüğü, 100.000 göz yaşartıcı gaz kartuşu ve 60 yeni TOMA alacağını duyurmuştur.

22 Haziran 2013: Gezi Parkı Eylemleri'nde hayatını kaybedenler karanfiller ile anılmıştır.

23 Haziran 2013: İstanbul Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi'nde Trans Onur Yürüyüşü yapılmış ve Gezi Parkı gösterilerine destek ifade edilmiştir.

24 Haziran 2013: ABD Başkanı Barack Obama ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Gezi Parkı Olayları'na ilişkin bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir.

25 Haziran 2013: Protestolar devam etmiştir.

26 Haziran 2013: İnsan Hakları Örgütleri, polislere karşı oturma eylemi yapmıştır.

27 Haziran 2013: Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım Twitter'ın Türkiye makamlarıyla işbirliğini reddettiğini açıklamıştır.

28 Haziran 2013: Diyarbakır'da Medeni Yıldırım, Lice'de karakola ek bina yapılmasını protesto edenlere jandarmanın müdahalesi sonucu hayatını kaybetmiştir.

29 Haziran 2013: Lice'de yaşananlara karşı Taksim'de düzenlenen gösterilere polis müdahalede bulunmuştur.

30 Haziran 2013: LGBT Onur Yürüyüşü İstiklal Caddesi'nde yapılmış ve Gezi Parkı Eylemleri'ne destek verilmiştir.

1 Temmuz 2013: 200 kişi, "Gezi Parkı Eylemleri'nin tüm sorumluluğunu üstleniyoruz" yazılı dilekçelerini savcılığa sunmuştur.

2 Temmuz 2013: Sivas Katliamı, 20. yılında Sivas'ta ve çeşitli şehirlerde anılmış ve anmalarda, Gezi Parkı Eylemleri'ne destek verilmiştir.

3 Temmuz 2013: Eylemler sırasında hayatını kaybeden Ethem Sarısülük ve Mehmet Ayvalıtaş'ın anneleri bir araya gelmiştir.

4 Temmuz 2013: Emniyet birimleri, gösterilere destek amacıyla birçok devlet kurumunun internet sitesini hackleyen Redhack'le ilgili "sanal terör örgütü" olduğu iddiasıyla fezleke hazırlayarak Savcılığa sunmuştur.

5 Temmuz 2013: Polis, bazı illerde Gezi Parkı ile ilgili gösterilere katılanları gözaltına almak üzere baskınlar düzenlemiştir.

6 Temmuz 2013: Taksim Dayanışmanı'nın çağrısı üzerine Gezi Parkı'na gelenlere polis müdahale etmiştir. Bazı siviller de pala ile göstericilere saldırıda bulunmuştur.

7 Temmuz 2013: Göstericilere pala ile saldırıda bulunan kişiler gözaltına alınmış ve serbest bırakılmıştır.

8 Temmuz 2013: Gezi Parkı, 15 Haziran'da kapatılmasının ardından ilk kez açılmıştır.

9 Temmuz 2013: Antikapitalist Müslümanlar ve Devrimci Müslümanlar gruplarının çağrısıyla Ramazan Ayının ilk gününde iftar için Galatasaray'dan Taksim Meydanı'na kadar "yeryüzü sofrası" adı verilen iftar sofrası kurulmuştur.

10 Temmuz 2013: Ali İsmail Korkmaz hayatını kaybetmiş; Ankara ve Antakya'da, Korkmaz için anma gerçekleştirilmiştir.

11 Temmuz 2013- 14 Temmuz: Gösterilere verilen destek ve polis müdahaleleri devam etmiş fakat günden güne şiddeti azalmıştır.²⁴⁵

Toparlayacak olursak, Gezi Parkı Eylemleri hakkında verilebilecek en kısa ve öz bilgi budur. Gezi parkı Eylemleri ülke ve dünya gündemini uzunca bir süre meşgul etmiş; akademisyen, yazar ve aydınların pek çok makale ve kitapla farklı açılardan eylemleri irdelemesine sebep olmuştur.

²⁴⁵ İdil Işıl Gül, Gezi Parkı Olayları: İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s.

3. GEZİ PARKI EYLEMLERİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

3.1. Akademisyenler

Gezi Parkı Eylemleri, pek çok akademisyenin eylemlere bilimsel bakış açısı ile yaklaşmasını sağlamıştır. Şimdi, akademik alanda gezi parkı eylemleri ile ilgili kaleme alınan makaleleri incelemekte fayda vardır.

Alparslan Nas *"Devrimle Karnaval Arasında Bir Gezi: Görsel Kültür ve Siyaset"* başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Olaylarının başlaması sebebinin, Gezi Parkı'nın Divan Otel'e bakan köşesindeki ağaçların yaya kaldırımı genişletme çalışması amacıyla sökülmesini engellemek olarak gösterir. Ağaca yönelik duyarlılığın, belediye işleri kapsamına giren bir olayın devletin baskıcı aygıtlarından olan polis tarafından şiddetle sonlandırılmasının vicdani bir ret olduğunu da vurgulayan Nas, Gezi Parkı Eylemlerini, dillendirilenin aksine bir olay, toplumsal bir muhalefet ve giderek otoriterleşen, muhafazakar/ dindar kesimi ötekileştiren iktidarın tavrına bir tepki olarak yorumlar.²⁴⁶

Doç. Dr. Ahmet Uysal *"Teori ve Pratik Arasında Gezi Protestoları, Bir Toplumsal Hareket midir?"* başlıklı makalesinde gezi parkı eylemlerini toplumsal bir hareket, değişim isteyen bir oluşum olarak tanımlar. Uysal, Gezi Parkı Eylemlerini insanların neden toplu hareket ettiğini ve davranışlarının neden etkilendiği penceresinden açıklamıştır. Gezi Parkı Eylemleri'ne bu pencereden bakan Uysal, eylemleri Kalabalık Psikolojisi Teorisi, Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi ve Söylem Teorisi üzerinden açıklar. Kalabalık Psikolojisi Teorisi'ne göre, kalabalıklar bireyleri normalde olduğundan daha duygusal ve irrasyonel yapar. Davranışları kestirilemeyen kalabalıklar genelde olumsuz ve tehlikeli bir oluşum olarak görülür. Uysal, Gezi olaylarının masum isteklerle başlayıp, kontrol dışı davranışlara dönüşmesini bu teoriye dayandırır. Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi, çevre ve savaş karşıtlığı gibi öncelikle maddi çıkar içermeyip daha çok belirli bir yaşam tarzının yaygınlaşmasını ifade eder. Bu açıdan Gezi Parkı Eylemleri, maddi çıkardan daha çok yaşam tarzının sürdürülmesi üzerine yoğunlaştığından dolayı Yeni Toplumsal Hareketler

²⁴⁶ Ekrem Saltık (Ed.), **Diren Sosyoloji**, İstanbul: Kaldırım, 2013, s.13-26

Teorisi'ne benzemektedir. Söylem Teorisi ise, durumlarının iyi veya kötü olmasından daha çok toplumda bir sorun bulunduğu konusunda sosyal grupların ikna edilmesi gerektiğine işaret eder. Gezi Parkı eylemleri de bir yandan ağaçların kesilmesi bir yandan da laik yaşam tarzına müdahale olduğu yönünde problem tanımlamasını yaptığından dolayı Söylem Teorisi'ne dayandırılmıştır.²⁴⁷

Doç. Dr. Hamit Emrah Beriş "*Gezi Parkı Eylemleri Yeni Bir Muhalefet Tarzı mı?*" adlı makalesinde Gezi Parkı eylemlerini, başta, yayalaştırma projesine karşı masum bir oturma eylemi olarak tanımlar. Eylemcilere yapılan müdahaleler sonucunda sosyal ağların kullanılması ve provakatif mesajlarla artan kalabalıkla birlikte eylem, kitleselleşerek büyümüş ve yayılmıştır. Eylemcilerin arasına göstericilerin de karışmasıyla karşılıklı şiddet eylemleri başlamıştır. Beriş'e göre, eylemlerin ilk aşaması politik söylem ve dilden arınmış, dar ve çevreci bir grubun eylemiyken, ilerleyen günlerde şeffaflığını kaybederek hükümet odaklı bir söylem şekline dönüşmüştür.²⁴⁸

Prof. Dr. Cengiz Güleç "*1968 Paris Mayısından 2013 İstanbul Mayısına; Benzerlikler ve Farklılıklar*" başlıklı makalesinde Gezi parkı Eylemlerini bir başkaldırı olarak tanımlar ve sosyo-psikolojik açıdan 68 yılında Paris'te yaşanan olaylara benzetir. 68 yılında yaşanan olay, Nanterre Üniversitesi'nde erkeklerin kız yatakhanelerine girmesinin yasaklanmasıyla, okulun baskıcı ahlak anlayışına karşı bir direniş hareketinin başlamasıdır. Bu direnişi, işçiler ve bazı bölgelerdeki çiftçilerin ayaklanması takip etmiştir. Direniş, ayaklanma ve protestoların yapıldığı bu dönemde kimi zaman polisle kanlı çatışmalara da girilmiştir. 1968 Mayıs ayı boyunca Paris sokaklarında açılan pankart ve duvar yazılarında "yasaklama yasaktır. düş gerçekliktir. tüketim toplumuna son. hepimiz sakıncalıyız. gerçekçi ol imkansız iste." gibi şiirsel sloganlar yazılmıştır. Güleç, Gezi Parkı Eylemlerinin esin kaynağını "68 Ruhu" olarak tanımlar ve bu eylemlerin bir devrim değil, ancak bir başkaldırı olduğunu vurgular. Başta şenlik havasında yürütülen eylemlerin, kısa bir süre içinde çatışmaya dönüştüğünü ve ölümlere yol açtığını belirten Güleç, Gezi parkı

²⁴⁷ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s. 29-32

²⁴⁸ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s. 35- 40

Eylemlerinin başlama sebeplerini de Özal İktidarından bugüne dek yaşanan siyasal olaylar olarak gösterir.²⁴⁹

Doç. Dr. Fahrettin Altun "*Başkaldırı Romantizmi*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemlerinin bir başkaldırı ve talep olduğunu vurgular. Altun'a göre, başkaldırı, bir hal, ses ve tepkidir; dönemseldir. Başkaldırı bir çatışma dilidir ve toplumun olduğu yerde çatışma da vardır. başkaldırı bastırılır ya da bastırılmaya çalışılır. Şiddet üretir ya da şiddet görür, kabadır, kanlıdır ve acı verir. Başkaldırı bir iktidar talebi olsa da, amacı salt kaos yaratmak, düzen bozmak ya da iktidardan pay elde etmek değildir, yeni düzen talebi olduğu için de yapılır. Altun, bu noktada Gezi Parkı Eylemlerini başkaldırı hazzını yaşatan bir "başkaldırı romantizmi" olarak tanımlar. O'na göre Gezi Parkı Eylemleri, başkaldırıyı popüler siyasal değere dönüştürerek, bir başkaldırı romantizmi yaratmıştır. Başlangıçta bir protesto gösterisi olarak ortaya çıkan Gezi Parkı Eylemlerinin, polisin müdahalesiyle birlikte eylemciler tarafından bir toplumsal başkaldırı olarak takdim edilmeye başladığını da vurgulayan Altun, eylemin karşısına "başkaldırı" kavramının karşısına "biat etmek, el öpmek" gibi kavramlar konarak iktidarı destekleyen, susan halkın "koyun sürüsü" olarak nitelendiğinin de altını çizer.²⁵⁰

Mehmet Ali İlkaya "*Devrimcilik Düşüncesi Romantik Değil, Nevrotiktir*" adlı makalesinde devrimciliğin nevrotik olduğunu ve romantik olarak görüldüğünü vurgular. İlkaya'ya göre Gezi Parkı Eylemlerinde sıkça söz edilen devrim olgusu, nevrotik bir durumdur. Nevrotizm, aşırı endişe hali olarak tanımlanır. Nevrotik halin gözlendiği örgütlerde; gerçek tersle yüz edilmiştir, insanlara güvenilmez, toplum mühendisliği en makbul yöntemdir, hep korku ve endişe duyguları kaşınır, fikirler ile mücadele yerine şiddet ve çatışma uygun yol olarak görülür. İlkaya, bu noktada Gezi Parkı Eylemleri'ne şu şekilde bir açıklama getirir: Gerçekler ters yüz edilmiştir; parkı işgal eylemi, barışçı bir gösteri olarak sunulmuştur. Halk kavramı azınlığın lehine olacak şekilde dönüştürülmüştür. Somut verilere dayanmayan "yaşam tarzı korkusu" tüm topluma yayılmaya çalışılmıştır.

²⁴⁹ Saltık (Ed.), **a.g.e.**, s.43-53

²⁵⁰ Saltık (Ed.), **a.g.e.**, s.55-60

Taksim Dayanışması ve Taksim Platformu hükümetten gayri meşru taleplerini kabul etmesini beklemiştir. Direniş çağrısı ile şiddet süreci oluşturulmuştur. AKM'ye asılan bildirilerde açıkça; özel mülkiyete, bireylerin değer ve inanışlarına saldırıların olacağı ilan edilmiştir. Bu nedenle Akkaya, Taksim'den başlayarak diğer kentlere de yayılan eylemlerin nevrotik bir hal olduğuna dikkat çeker.²⁵¹

Dr . Semiha Topal "*Gezi Parkı İşgali: Kesintiye Uğramış Bir Geçiş Ritüeli*" adlı makalesinde Gezi Parkı Eylemleri'ni iktidar karşıtlarını bir araya getiren bir cephe olarak tanımlar ve insanlar arasındaki kutuplaşmayı arttırdığına dikkat çeker. Gezi Parkı Eylemleri'nin Vivtor Turner'ın komünitas kavramı üzerinden açıklayan Topal konuyu şu şekilde kaleme alır: Komünitas, eşit bireylerin birliğidir, açık bir toplumdur ve ideal olarak bütün insanlığı kapsayacak şekilde genişletilebilir. Yani herkese açıktır. Ancak ne kadar istenirse istensin, komünitas hali çok uzun sürmez ve hiyerarşik yapıya geri döner. Topal'a göre Gezi Parkı Eylemleri motivasyonunu çok çabuk bir şekilde tüketen ve başa dönen bir komünitas örneğidir. Şayet eylemin başlangıç motivasyonu koruyabilseydi, toplumsal yapıda meydana gelen o sıkışma, hiyerarşik katılık ve kişiler arası mesafeyi artıran soğuk kurumsallık, komünitasın dengeleyiciliği ile yumuşatılabilir ve böylece mevcut krizin bu şekilde aşılabileceğini vurgulayan Topal, Gezi Parkı Eylemlerinin toplumsal değişim ögesi olarak değil, var olan kutuplu yapılanmayı daha çok arttıran bir olgu olarak kaydeder.²⁵²

Dr. Hatem Ete, "*Gezi Parkı Sakinlerinin Ruh Hali*" adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemlerinin iktidar sahiplerine karşı bir itiraz, hoşnutsuzluk ve kızgınlık olduğunu açıklar ve eylemcileri harekete geçiren seçkincilik, yenilgi-mağlubiyet, umutsuzluk-çaresizlik ve korku-paranoya duygularıyla eylemleri analiz eder. Buna göre seçkincilik; kimileri içim kaybedilen imtiyazlara bir ağıt iken, kimileri için de ötekileştirilen tabanın başarılarını kabullenememe formunda tezahür etmiştir. Bu sebeple seçkincilik duygusu, ulusalcı ve sol kesimi birleştiren ve besleyen ana damar durumundadır. Seçkinci duygu, mağlubiyet duygusunu doğurur ve şiddetini artırır. Mağlubiyet duygusu, eylemcilerde, çoğunluk

²⁵¹ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.63-66

²⁵² Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.69-80

oldukları halde kamusal varlıklarına müsaade edilmeyen kesimlerin demokratik haklarına kavuşması olarak ortaya çıkar. Çaresizlik duygusu ise, mağlubiyet duygusunun geçici değil, kalıcı bir durum olduğuna olan inançtan beslenir; bu da korku-paranoya duygusunu açığa çıkarır. Her şey elimizden gidecek duygusu, sürekli olarak tekrarlandığında zaten hazır olan psikoloji sebebiyle de paranoyaya dönüşür. Buradan hareketle, Ete, Gezi Parkı eylemlerini; seçkinci duygulara sahip bir kitlenin son 12 yılda yaşananlar dolayısıyla savrulduğu yenilgi, çaresizlik ve paranoya duygularıyla biriktirdiği negatif enerjinin bir boşaltımı olarak tanımlar.²⁵³

Prof. Dr. Medaim Yanık "*Hangimizin Y Kuşağı?*" başlıklı makalesinde Gezi Parkı Eylemlerini, eylemlerin sahibi olarak gösterilen Y kuşağı üzerinden açıklar. Yanık'a göre, eylemlerin sahiplerini Y Kuşağı olarak göstermek yanlıştır; çünkü eylemlere Y kuşağına dahil olan muhafazakar, dindar, ülkücü ve Kürtler bu eyleme hep birlikte katılmamıştır. Y kuşağı, 1980-2000 yılları arasında doğan, iletişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanan, uluslararası etkileşim içinde olan, kişisel gelişimci, markaları bilen, cinsel uyararla çok fazla karşılaşan, alkolle erken tanışan, otoriteden hoşlanmayan, hızlı ve yaratıcı olan, çevreci hareketlere duyarlılığı ile bilinen bir kuşaktır. Y Kuşağı, hep birlikte bu eylemlere katılmadığını; sadece çevreci, sol, liberal ve ulusalcı kesimin katıldığını vurgulayan Yanık, eylemi Y Kuşağına yüklemek için ülkücü, Kürt ve İslam kesiminden insanların burada olması gerekliliğini açıklar.²⁵⁴

Prof. Dr. Süleyman Seyfi Ögün "*Paternalizm Krizi ve Eğreti Stavrogincilik*" adlı makalesinde Gezi Parkı Eylemlerinin barışçıl olduğu ve şiddeti reddettiği için meşruiyeti pekiştirdiğini vurgular. Gezi Parkı Eylemleri'nin siyasal bir gösteri olmaktan çıkıp, salt bir gösteriye evrildiğinin altını çizen Ögün, Eylemleri bir katharsis, bir füzyon (nafile buluşma deneyimi) olarak tanımlar.²⁵⁵

²⁵³ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.83-88

²⁵⁴ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.91-96

²⁵⁵ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.99-103

Buğra Kalkan "*Gezi Parkı Eylemleri ve Kendiliğindenlik*" başlıklı makalesinde Gezi Parkı Eylemlerinin "tehlike altındaki hayat tarzı ve özgürlükleri korumak" olarak açıklandığını vurgular. Kalkan'a göre bu eylemler aracılığıyla hükümeti yıkma hedefi olanların bunu başaramayacağı açıktır, hayat tarzlarına müdahale edilmemesi için eylem yapanların da istediklerine hemen kavuşamayacağı açıktır, provokatörlerin vandalizme dönüşen saldırganlıkları sebebiyle, taleplerini göz ardı edileceği de açıktır. Gezi Eylemleri'nin bir muhalefet arayışı olduğunu belirten Kalkan, eylemcilerin sosyal medyayı kullanarak kendi kendilerini organize edebilmesini de siyasal sistem içinde hayati önem taşıyan bir unsur olarak görür. Kalkan'a göre, bu organize hal çabuk kaybolmuştur; çünkü hem talepler farklıdır, hem de tepkinin nasıl ortaya konulacağı bilinmemektedir. Bu sebeple, Gezi Parkı Eylemleri'ne katılan farklı beklentideki gruplar arasındaki kategorileşme, diğer demokratik eylemlerde de kendini belirgin hale getirecektir. Farklılıklarla yaşamayı mümkün kılmak için demokratik alışkanlıkların kazanılmasının şart olduğunu vurgulayan Kalkan, bunun için çok merkezli bir demokratik siyasal hayata muhtaç olunduğunun da altını çizerek.²⁵⁶

Ömer Aslan, "*Seküler Dünya'nın Hayali Müzakere 'Cenneti': Müzakereci/Katılımcı Demokrasi*" adlı makalesinde Gezi Parkı Eylemleri sırasında, eylemcilerin, müzakereci/katılımcı demokrasi arayışı içinde olduğunu vurgular iken; eylemler sırasında ima edildiğinin aksine, müzakereci veya katılımcı demokrasinin tüm vatandaşlara "ne olursan ol, gel demediğinin, aksine semavi dinlere ve dindarlara karşı önyargılı olunduğunun, dindarların olduğu gibi kabul edilmediğinin, karar alma süreçlerinde de yok sayıldığının altını çizmektedir.²⁵⁷

Prof. Dr. Ali Yaşar Sarıbay "*Demokrasinin Yalnız Kalabalıkları*" adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri sayesinde toplumu oluşturan bireylerin aslında beraber olmadığının bir kez daha görüldüğüne dikkat çeker. Çünkü Sarıbay'ın dayandığı esas nokta, istençler arasındaki uzlaşmasının biraradalık sayesinde değil, beraberlik sayesinde olduğudur.

²⁵⁶ Saltık (Ed.), **a.g.e.**, s.105-113

²⁵⁷ Saltık (Ed.), **a.g.e.**, s.115-121

Sarıbay'a göre bunun esas sebebi, iktidarın beraber yaşamanın demokratik formlarını gösterme iradesinin gayri meşrulaştırılmak istenmesidir.²⁵⁸

Doç.Dr.Uğur Kömeçoğlu "*Diyalogun Peşinde: Kutuplaşma Yerine Melezleşme*" adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemlerinin seküler ve dindar gençlik arasında diyalog imkanı oluşturduğuna, zıt kutuplar arasında birliği sağladığına dikkat çekerken, örnek olarak eylemcilerin Ramazan Ayı'ndaki "Yeryüzü Sofrası" adlı iftar etkinliğini verir. Yeryüzü Sofrası'nı kutuplaştırıcılığı azaltıp melezliği arttıran bir etkinlik; ateisti, aleviyi, kürdü, inançlıyı bir araya getirdiği için önemli bulan Kömeçoğlu'na göre, Gezi Parkı Eylemleri, farklı kesimler arasında iletişim ve etkileşim potansiyelini açığa çıkaran önemli bir dönüm noktasıdır.²⁵⁹

Doç. Dr. Ahmet Uysal, "*Gezi Protestoları Bir Moral Panik mi?*" adını verdiği makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin toplumsal sorunların yol açtığı abartılı bir korku durumu (moral panik) ve hükümete karşı bir direnç gösterisi olduğunu açıklar. Uysal'a göre, ağaç kesimi, çevre ve park konusunda gerçek bir tehdit değildir; çünkü Türkiye'de ne ilk kez ağaç kesilmektedir ne de polis ilk kez şiddet kullanmaktadır. Ancak, eylemler, medya ve geziye destek veren en örgütler tarafından abartılı bir tehdide dönüştürülmüştür. Ağaç kesilmesi konusu, Erdoğan'ın "dindar gençlik" söylemi, milli içkinin ayran olduğunu vurgulaması, içki satışlarının sınırlandırılması ile birleşince "yaşam tarzım elden gidiyor" düşüncesiyle halk arasında bir moral panik durumu yaratmıştır ve eylemlerinin uzamasına neden olmuştur.²⁶⁰

Ali Murat Yel "*Gezi ve Posthegemonya*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin tek sesli olmadığını, farklılıkları içinde barındıran geniş bir yelpazeye sahip olduğunun altını çizer. Yel'e göre bu durum, Türkiye'nin demokrasi serüveninde iyiye gidişin işaretidir; çünkü demokrasi, ancak ve ancak farklılıklarımızla dayanışarak, bir empati ilişkisi dahilinde deneyim edebileceğimiz türden birlikte yaşama işaret etmektedir.

²⁵⁸ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.123-127

²⁵⁹ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.129-133

²⁶⁰ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.135-141

Yel, Gezi Parkı Eylemleri'nin salt özgürlükçü olmadığına totaliter olduğuna da dikkat çeker. Çünkü toplumu "direnişçi" ve "yandaş" olarak ayırmak, çoğulcu kesişim noktalarını görmezden gelen anti-demokrat bir tavidir.²⁶¹

Prof. Dr. Halil İbrahim Bahar *"Net Vatandaşlarının Ay Işığında Direnişi ve Gezi Parkına Sosyolojik Bakmak"* adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin başta çevreci bir yaklaşımla başladığını; fakat sonrasında hükümet karşıtlığına dönüştüğünü, dolayısıyla eylemcilerin apolitik durumdan çıkıp politikleştiğini kaleme alır. Bahar'a göre, eylemler sırasında insanlar sınıflandırılmış, provokatörler sebebiyle barışçıl başlayan gösteriler vandalizme kadar uzanmış ve iktidar sahiplerinden gelen farklı açıklamalarla (Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve AK Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik'ten Gezi Parkı'nın akıbetiyle ilgili gelen farklı yorumlar) kriz başarısız bir şekilde yönetilmiştir.²⁶²

Polat S. Alpman'ın *"Gezi Parkı: 'Şehir Hakkı' Tartışmaları ve Sosyolojinin Savunulması"* başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin başlama sebebi olarak, 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanmasının engellenmesini gösterirken, eylemlerin, bir itiraz, isyan ve direniş olduğunu söyler. Alpman, Gezi Parkı Eylemleri'nin ilk aşamasının bir ağaç kesimine karşı itiraz süreci olduğunu, itiraz sürecinin bastırılmaya çalışıldığı için bir isyana dönüştüğünü ve son olarak da şiddete başvurulduğu için direniş halini aldığını vurgular. Alpman'a göre bu üç süreç ile vücut bulan Gezi Parkı Eylemleri, Türkiye'deki demokrasinin kurumsallaşmaya geçmesinin gerekliliğini vurgulayan en etkili toplumsal harekettir. Ancak bu harekete yeni bir toplum hayalini yüklemek de anlamsızdır.²⁶³

Cemal Tunçdemir *"Twitter Yalanlarına Niçin İnanıyoruz?"* adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri sırasında sosyal medyada paylaşılan, doğru olmayan "yalan" içerikli bilgilerin, asılsız olduğunun ortaya çıkmasına rağmen neden inanıldığını irdeler.

²⁶¹ Saltık (Ed.), **a.g.e.**, s.143-149

²⁶² Saltık (Ed.), **a.g.e.**, s.161-174

²⁶³ Saltık (Ed.), **a.g.e.**, s.177-195

Tunçdemir'in çeşitli araştırmalar sonucu ulaştığı verilere göre bu durum 'geri tepme' adı verilen, psikolojik savunma mekanizması sebebiyle ortaya çıkıyor. Buna göre, insanlar gerçek bilgilerle yüzleştiklerinde bile fikirlerinde bir değişiklik olmuyor, hatta fikirlerine olan fanatiklikleri artıyor. Tunçdemir, Gezi Parkı Eylemleri sırasında da sahte bir fotoğraf ya da uydurma bir açıklamaya dayanarak iddia edilen haberlerin, hakikati ortaya çıktıktan sonra da, eylemcilerin fanatikleşerek iddialarına sarıldığını ve bu durumun keskin kutuplaşmayı açıkladığını vurgulamaktadır.²⁶⁴

Doç. Dr. Tarık Arıcı "*Bir 'Salgın'ın Anatomisi: Gezi Parkı Olayları*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemlerini kıvılcım anı teorisi açısından incelemiştir. Kıvılcım anı teorisine göre; bir fikrin, mesajın, yeni bir davranış biçiminin ortaya çıktıktan sonra hızla yayılması ve şartlardaki ufak bir değişikliğin büyük değişikliklere sebep olması, literatürde bulaşıcı salgınların yayılmasına benzetilmiştir. Salgının yayılması için de üç ana unsur bulunmaktadır: salgına uygun insan tiplerinin var olması, yayılan mesajın yer edici bir mesaj olması ve içinde bulunulan durumun salgına uygunluğu. Buna göre, Gezi Parkı eylemleri için uygun insan tipleri, 10 yıllık AK Parti iktidarı boyunca yapılan icraatlardan, izlenen politikalardan bir şekilde rahatsız olan kesimdir. Mesajın ortaya çıkıp yayılmasında etkin olan bu insanlar, çevre ve yeşili koruma konusuyla yola çıkmış; bağlantıları ile yaymış ve kabul edilmesini sağlamıştır. Mesajın kabulü ve yer edici olmasındaki en önemli etken ise, mesajlarda mizahın kullanılmasıdır. Gezi Parkı Eylemleri'nde de bu sıklıkla başvurulan bir yöntem olmuştur; espriler ve karikatürler sıklıkla kullanılmıştır. Ortamın uygunluğu ise, mesajın yayılması için en önemli unsurdur. Gezi Parkı Eylemleri'nde de ortam, mesajın yayılması için uygun bir durumdadır: Tel Aviv, Arap Baharı ve Wall Street gibi geniş çaplı olaylar olmuş ve bunlar Gezi Parkı'nı da etkilemiştir. Arıcı'ya göre, kıvılcım anı teorisi çerçevesinde Gezi Parkı Eylemleri'nin ortaya çıkışı incelendiğinde uygun insanların olması, mesajın yer edici bir şekilde dönüşerek değişmesi ve yerel-

²⁶⁴ Saltık (Ed.), a.g.e, 205-211

küresel ortamın salgının yayılmasına uygun olması, eylemlerin bu kadar büyük ölçekte olmasına neden olmuştur.²⁶⁵

Doç.Dr. Tamer Çetin, *"Sosyolojinin Vasatı Vasatın Sosyolojisi: Yeni Bir Absürt ve Korku Biçimi Olarak Gezi"* adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin ağaç, avm, üslup, yaşam hakkına müdahale, hak ve hürriyet ihlalleri, demokrasi gaspı gibi sebepler altında Müslüman toplum içinde yaşamak istemeyenlerin, bu toplumun temsilcisi ve güç kaynağı olarak gördükleri AK Partiyi devirmek olduğuna dikkat çekerken; başarılı bir yönetim performansı gösteren başbakan Erdoğan'ın vakarla kibir arasında gidip gelen demeç ve tavırlarının da bu olayları körüklediğinin altını çizerek. Çetin, Gezi Eylemleri'nde eylemcilerin de iktidarın da yaptığı hataların olduğunu; ancak buna rağmen eylemler sonucunda Türkiye'nin demokrasi sınavından başarıyla geçtiğini vurgular.²⁶⁶

Dr. Timur F. Oğuz, *"Kafası Kıyak Beyaz Ekmekler: Katı Muhafazakar Bir Benliğin Yeniden Bütünlenişi"* başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'ni başlatan sebep olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın belirgin muhafazakar özellikler taşıyan benliğinin saldırgan ve aşağılayıcı bir biçimde ortaya çıkmasını gösterir. Oğuz'a göre, Erdoğan'ın benliğinin görünümüne hale gelmesi, kitleleri büyük bir heyecan ve kararlılık ile eylemlere katılmasını sağlamıştır.²⁶⁷

Prof. Dr. Cengiz Anık *"Gezi'ye Üflenemeyen İdeolojik Ruh"* adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin "ya tutarsa" umuduyla mayalandığına dikkat çeker. Anık'a göre, Gezi'ye katılanların ideolojileri yoktur, eylem organize değildir, eylemlerin amacı ve sonucu yoktur ve eylemler herhangi bir misyon içermemektedir. Anık' a göre, toplum, ideolojilerin yarıştığı bir mekandır. Gezi Parkı Eylemleri'nin de ideoloji kurgulama çabası ile ilişkisi vardır; ancak eylemcilerin herhangi bir ideolojilerinin olmaması ve çoğunun eğlence amaçlı katılımı bu çabayı başarısız kılmıştır. Gezi'nin en önemli özelliği ise yeni medya aracılığı ile oluşması, yeni medya üzerinden sevk ve idare edilmesidir. Bu

²⁶⁵ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.213-222

²⁶⁶ Saltık (Ed.), **a.g.e**, s.225-234

²⁶⁷ Özay Göztepe (Ed.), **Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler**, Ankara: Notabene, 2013, s.236-238

özelliğiyle Eylem, sanal ve simülatiftir. Böyle bir oluşuma umut bağlamak ve ideolojik format yüklemek, Anık'a göre, ironiktir. Bu özellikleri ile Gezi Parkı Eylemleri, her ne kadar iktidar karşıtı söylemler ve umutlar içerse de, en çok AK Parti ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın işine yaramış ve oyunun mutlak galibi yine Erdoğan ve ekibi olmuştur.²⁶⁸

3.2. Dünya Gözüyle Gezi

Gezi Parkı Eylemleri akademisyenlerin yanı sıra dünyadaki araştırmacı ve yazarların da çeşitli yazılar kaleme almasına ve eylemleri irdelemesine neden olmuştur.

Adam Hanieh, *"Ortadoğu'ya Dair Asıl Mesele, 'Hiçbir Sosyal Demokrat' Seçeneğinin Olmamasıdır"* başlıklı söyleşisinde, Gezi Parkı Eylemlerini kapitaliz çerçevesinden değerlendirmiştir. O'na göre, Gezi Parkı Eylemleri, AK Parti'nin neoliberal yönünü açığa çıkarmıştır ve eylemin sebebi, AK Parti'nin kapitalist sınıf iktidarının yeniden tesis edilmesine sebep olan uygulamalardır.²⁶⁹

James Petras, *"Devrim, Devrimci Olmayan Sınıflardan Başlar"* başlıklı söyleşisinde, Gezi Parkı Eylemleri ile Arap Baharı arasındaki farklara değinmiştir. O'na göre, Mısır'daki hareket hem sağ hem de sol kanadı içeren bir hareket iken; Gezi Parkı Eylemleri, solcu, demokrat, ilerici ve çevreci kesimleri kapsayan seküler bir harekettir.²⁷⁰

Prabhat Patnaik, *"Modern İslam Projesi, İslamcılığı Emperyalizmin İttifakı Olarak Evcilleştirme Girişimidir"* başlıklı söyleşisinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin doğanın talanına karşı mücadele ile toplumsal değişim için mücadeleyi birleştiren bir isyan olduğunu belirtir.²⁷¹

²⁶⁸ Cengiz Anık, "Geziye Üflenemeyen İdeolojik Ruh" ss.22-33, Dernekler Dergisi, 2013, Sayı: 25, s.22-33

²⁶⁹ Göztepe (Ed.), a.g.e, s.131

²⁷⁰ Göztepe (Ed.), a.g.e, s.141

²⁷¹ Göztepe (Ed.), a.g.e, s.151

Micheal Löwy, "*Sürekli Birikime Karşı Yanıt; Sürekli Devrimdir!*" başlıklı söyleşisinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin, otoriteye, baskıcı iktidara, vahşi neoliberal politikalara, çevre kısımlarına karşı bir dışavurum olduğunu vurgular.²⁷²

Alain Badiou, "*Ayaklanmadan Yeni Bir Politikaya: Türk Halkı Ayağa Kalkıyor*" adlı makalesinde, eylemlerin sebebi olarak, hükümetin baskıcı ve gerici uygulamalarını gösterir. O'na göre, Gezi Parkı Eylemleri, özgürlüğü, gerçek demokrasiyi ve yeni hayat talebini içeren bir direniştir.²⁷³

Slavoj Zizek, "*Cennette Sorun*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin Müslüman çoğunluk tarafından desteklenen İslamcı otoriter düzene karşı seküler sivil toplumun ayaklanması olarak sınırlandırılmaması gerektiğinin altını çizerek, O'na göre, eylemlerin temel eksenini, otoriter İslamcılık ile kamusal alanın serbest piyasacı özelleştirilmesi arasındaki bağdır.²⁷⁴

3.3. Yazarların Gezi Parkı Yorumu

Türkiye'de çeşitli dergilerde makaleler kaleme alan yazarlar da Gezi Parkı Eylemleri'ni değerlendirme yoluna gitmişlerdir.

Korkut Boratav "*Olgunlaşmış Bir Sınıfsal Başkaldırı: Gezi Direnişi*" başlıklı söyleşisinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin, kapitalizme karşı sınıfsal bir başkaldırı niteliğinde olduğunu vurgular. O'na göre, eylemler, burjuvaziye ve onun devletine karşıdır ve direnenler; geçmiş kuşak halklarının bugüne devrettiği ortak varlıkların burjuva mülkiyetine dönüşmesine karşı çıkmaktadır.²⁷⁵

²⁷² Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.155

²⁷³ Volkan Çelebi ve Ahmet Soysal (Ed.), **Direnişi Düşünmek**, İstanbul: Monokl, 2013, s.49

²⁷⁴ Çelebi ve Soysal (Ed.), **a.g.e.**, s.69

²⁷⁵ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.19

E. Ahmet Tonak, "*İsyanın Sınıfları*" başlıklı yazısında, Gezi Parkı Eylemleri'nin sınıfsal ayrımı yok ettiğinin altını çizer. Gezi Parkı Eylemleri, kol ve kafa emekçileri ile aktif ve yedek emek ordusunu birleştirerek, sokağa döken bir direniştir.²⁷⁶

Yalçın Bürkev "*Haziran İsyanı*" başlıklı söyleşisinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin Türkiye'de ezberleri bozan bir gelişme niteliğinde olduğunu vurgular. O'na göre, farkı sınıftan insanların katılımıyla Gezi Parkı Eylemleri, özgürlükçü, birleştirici ve savunmacı bir hal almıştır. Bu mücadele, kendisini gerek siyasal gerek toplumsal, gerekse de ekonomik baskı altında hisseden çok geniş, çok farklı kesimlerin desteğini alarak anında toplumsal isyan dalgasına dönüşmüştür.²⁷⁷

Metin Özügürlü "*Gezi Parkı Olayı'nın Politik Bağlamı*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin, çok boyutlu etkilere sahip önemli bir olay olduğunu vurgular. Özügürlü'ya göre gezi parkı eylemlerinin önemi Farklı yaşam tarzına sahip insanları bir araya getirmesinden kaynaklanır.²⁷⁸

Ergin Yıldızoğlu "*Gezi Olayı'nın Sınıfı*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin sebepleri arasında, AKP hükümetinin gittikçe otoriterleşen, toplum yaşamını dinci kurallara göre düzenlemeye çalışan baskıcı uygulamalarını, insanların yaşam alanlarını tehdit altında görmesini ve medyanın yanlış haber yapmasını gösterir.²⁷⁹

Ertuğrul Kürkçü, "*Gezi'den Sonra*" başlıklı makalesinde Gezi Parkı Eylemleri'nin, içinde büyük bir toplumsal, politik, kültürel, demografik çeşitlilik barındırdığını ve isyana özgül karakterini verenin ise kadınların, gençlerin, yeni işçi sınıfının ve öğrencilerin kendiliğinden hareketi olduğunun altını çizer²⁸⁰.

Mustafa Sönmez, "*Tahrir de Taksim de Özgürlük İstiyor*" başlıklı söyleşisinde, eylemin doğru ve meşru bir eylem olduğunu vurgular. Sönmez, bu meşruluğun ve

²⁷⁶ Göztepe (Ed.), a.g.e, s.21-28

²⁷⁷ Göztepe (Ed.), a.g.e, s.29-32

²⁷⁸ Göztepe (Ed.), a.g.e, s.45-49

²⁷⁹ Göztepe (Ed.), a.g.e, s.64

²⁸⁰ Göztepe (Ed.), a.g.e, s.68

doğruluğun sebebini ise, insanların birlik olarak hareket etmesi ve farklılıklara karşı gösterdiği tolerans olarak açıklar.²⁸¹

Fuat Ercan, "*Cami ve AVM'nin İttifakından Kışlaya*" adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin, üç-beş ağaç için başladığını, ilerleyen günlerde ise, AVM- Cami- Kışla ittifakına ve iktidarına karşı olan, yaşam direnişi haline geldiğini vurgular.²⁸²

Yasemin Özdek, "*Haziran Direnişi ve Doğrudan Demokrasi*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin diktatörlüğe karşı bir başkaldırı olduğunun altını çizer. Özdek'e göre, eylemleri büyüten sebep, başbakanın ve partisinin hukuk tanımayan, keyfî, mutlakçı yönetme tarzının yanı sıra, kapitalist sistemin neoliberal dönüşümünde gelen demokraside son geri dalgadır.²⁸³

Kansu Yıldırım ve Ebubekir Aykut, "*İhvan'dan AKP'ye Siyasal İslam Projesi ve Kapitalist Mantık*" başlıklı makalelerinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin özünde siyasal sınıf mücadelesinin bir tezahürü olduğunu vurgular. Yıldırım ve Aykut'a göre, Gezi Parkı Eylemleri, 20-30 yaş arasındaki, ücretli emek kategorisinde yer alan, beyaz ve mavi yakalı bireyleri "özne" haline getiren, siyasal kimlik inşasını başlatan bir süreci kapsar.²⁸⁴

Önder Özdemir, "*Haziran Direnişi ve Muhalif Gazeteler: Bir Medya Analizi Denemesi*" başlıklı çalışmasında, Gezi Parkı Eylemleri'nin öncesi ve sonrasında çeşitli gazetelerin tirajlarını incelemiş ve ana akım gazetelerin eylemler sırasında, yeterli haber yapmadıklarından dolayı tirajlarının düştüğü, muhalif gazetelerin ise, eylemler sırasında tirajlarının arttığı sonucuna varmıştır.²⁸⁵

Doğan Emrah Zıraman, "*Gezi Direnişleri ve Sosyal Medya Üzerine Notlar*" başlıklı makalesinde, sosyal medyanın eylemler sırasındaki gücüne değinmiştir. Zıraman'a göre, eylemler sırasında ana akım medyanın üç maymunu oynaması ve az sayıda yazar dışında

²⁸¹ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.86

²⁸² Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.110

²⁸³ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.117

²⁸⁴ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.186

²⁸⁵ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.241- 253

sürece dair habercilik yapılmaması Sosyal medyanın gücünü arttırmış; vatandaş gazeteciliğini ve alternatif yayıncılığını daha da arttırmıştır.²⁸⁶

Barış Yıldırım, *"Gezi'nerek Sanat: Bir Elim Sanatta Bir Elim Gazda"* başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri ile birlikte sanat alanında oluşan yeni vadilere değinmiştir. Yıldırım, Eylemlerin, müzikal ve görsel alanda bir çok sanatsal ürün doğurduğunun altını çizer. Yıldırım'a göre, Gezi Parkı Eylemleri ile birlikte, "sanat, toplum içindir." düşüncesi yayılmıştır. Müzik Grupları, yorumcular ve sanatçılar Gezi Parkı Eylemleri dolayısıyla şarkılar yazmış ve bestelemiş, eski şarkılardan uyarlamalar yapılmış, bir çok slogan ve ikon üretilmiş, çizimler, posterler ve rozetlerden yararlanılmıştır.²⁸⁷

Av. Ayhan Erdoğan ise, *"Gezi Parkı, Uygulanan Hukuk ve Polis Şiddeti"* başlıklı yazısında, Gezi Parkı Eylemleri'nin sebebi olarak, İktidarın politik tutumu ve dayatmacı tavırlarını, işkenceye varan polis şiddetini ve çevre duyarlılığını göstermiştir.²⁸⁸

Emekli Cumhuriyet Savcısı Nuh Mete Yüksel *"Balyoz, Gizli Tanık ve Gezi Parkı"* adını verdiği kitabında, Gezi Parkı Eylemleri haklı ve meşru bir eylem olarak görürken, eylemlerin ortaya çıkış sebeplerini şöyle sıralar: ağır sanayi ve enerji tesislerinin satılması, eğitim sisteminde yapılan değişiklikler, milli bayramların kutlanmaması, TC simgesinin yok edilmeye çalışılması, PKK ile yapılan anlaşmalar ve son olarak Başbakan'ın "iki ayyaş" göndermesi. Yüksel'e göre tüm bu sebepler, 31 Mayıs günü, İstanbul Belediyesi'nin AVM ve Topçu Kışlası yapmak üzere yıkmak istediği Gezi Parkı için eylemleri başlatmıştır. Yüksel, iktidarın Topçu Kışlası yapma ısrarını ise, 31 Mart Olayı'na dayandırır. 31 Mart Olayı, 2.Meşrutiyet'e karşı olanların "din elden gidiyor, ülke şeriatan ayrılıyor" propagandası ile askerleri kışkırtması, bunun üzerine 31 Mart'ta Ayasofya Meydanı'nda askerlerin toplanması ve olayın Mustafa Kemal'in kumanda ettiği Hareket Ordusu tarafından bastırılması ve Topçu Kışlası'nın yıktırılmasıdır. Yüksel'e göre, AKP İktidarının

²⁸⁶ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.258-260

²⁸⁷ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.265 275

²⁸⁸ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.287

Taksim Gezi Parkı'nda Topçu Kışlası'nı yeniden yapmak istemesinin nedeni 31 Mart'a ahde vefadır.²⁸⁹

Ahmet Soysal, "*Bir Ayaklanmanın Ardından*" başlıklı yazısında, Gezi Parkı Eylemleri'nin başlama sebebi olarak, insanların yaşam koşullarının zorla ve İslami bir yönde dönüştürülmeye çalışılmasını gösterir. Eylemcilerin, bu noktadan hareketle, istediği, yaşam tarzının korunmasıdır. Soysal'a göre, Gezi Parkı Eylemleri, bir yaşam tarzı çatışmasıdır.²⁹⁰

Volkan Çelebi "*Taksim Direnişi'nden İzlenimler*" başlıklı yazısında, Gezi Parkı Eylemleri'nde bulunan insanların a-politik olduklarını ve Eylemlerin ekolojist, LGBT, Marksist, anarşist gibi pek çok farklı görüşten insanları bir araya getirdiklerini vurgular. Çelebi'ye göre, farklı görüşten insanların bir araya gelme sebebi ise, iktidarın demokrasi yanlısı olmayan uygulama ve düzenlemeleridir.²⁹¹

Gökbörü Sarp Tanyıldız, "*Yaşanabilir Hayatlar Yaratma Mücadelesi*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'ne sebep olarak, insanların ağaçların yok edilişi gibi, kendi hayatlarının da yok edilmesine karşı çıkmalarını gösterir. Tanyıldız'a göre, Eylemlerin sebebi iktidarın uygulama ve düzenlemeleri ile birlikte gösterdiği, barışçıl ve birleştirici olmayan tutumudur.²⁹²

Volkan Çelebi "*Gezi'den İzler*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'ni yeryüzü birlikteliği ve barışı olarak nitelendirmektedir. Çelebi'ye göre öfke, hınç, şiddet üreten tüm kimlikler, yerini sevince, gülmeye ve barışa, Gezi Parkı Eylemleri sayesinde bırakmıştır.²⁹³

Gizem Çıtak "*Bir Direnişe Güzelleme*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri ağacı ve parkı sahiplenme amacıyla başlamış; ancak hükümetin kamusal alanları, kamunun

²⁸⁹ Nuh Mete Yüksel, **Balyoz, Gizli Tanık ve Gezi Parkı**, Ankara: Alter, 2013, s.165-175

²⁹⁰ Çelebi ve Soysal (Ed.), **a.g.e.**, s.35

²⁹¹ Çelebi ve Soysal (Ed.), **a.g.e.**, s.55-57

²⁹² Çelebi ve Soysal (Ed.), **a.g.e.**, s.77

²⁹³ Çelebi ve Soysal (Ed.), **a.g.e.**, s.98

isteklerini göz ardı ederek tek taraflı aldığı kararlar sebebiyle daha da etkin hale gelmiştir. Çıtak'a göre, eylemler, farklı insanları bir araya getirmiş ve tanışmalarına fırsat da vermiştir. Bu yönüyle Gezi Parkı, insanların hayatları için bir savunuya ev sahipliği yapmış ve başka bir yaşam biçiminin mümkün olduğunu göstermiştir²⁹⁴.

Gökhan Kodalak "*Gezi ve Yeni Çevre Tahayyülleri*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin çıkış noktası, kendilerini Osmanlı kültürünü canlandırmakla yükümlü varsayan muhafazakar politik iktidarın tutumudur. Kodalak'a göre, Gezi Parkı'nın yerine yapılması istenen AVM ve Topçu Kışlası, kapitalist zihniyete hizmet ederken, kontrol edilebilir bir toplumsal düzen yaratmayı da amaçlar.²⁹⁵

Ahmet Soysal "*Taksimden Başlayan Direniş Rüzgarı*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'ne pek çok farklı düşünceden insanın katıldığını ve aslında her birinin farklı bir amaçla eylemde boy gösterdiğini vurgular. Soysal'a göre, birbirinden oldukça farklı inanç ve düşüncelere sahip bu grupları bir araya getiren tek şey ise, iktidarın toplumu İslami esaslara bağlama yöneliminden duydukları rahatsızlıktır.²⁹⁶

3.4. Geziye Damga Vuranlar

Gezi Parkı Eylemleri'nde en çok konuşulan kişi ve kesimlerin Gezi'ye yaklaşımları da farklı açılardan olmuştur.

Sırrı Süreyya Önder, "*Rojava'yı Taksim'e Getirmek Şarttır!*" başlıklı söyleşisinde, Gezi Eylemlerinin kentin kendi birliği içerisinde ortak hareketi örgütleyen bir çokluğu içerdiğini, bu birlikteliğin AKP karşıtlığı içermediğini ve hükümetin üslubunu değiştirmesini isteyen bir hareket olduğunu vurgular.²⁹⁷

R. İhsan Eliaçık "*Gezi: Ütopik Parkta 19 Gün*" adlı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'ni 19 günlük bir "Gezi Cumhuriyeti" olarak tanımlar. Eliaçık'a göre, Gezi

²⁹⁴ Çelebi ve Soysal (Ed.), **a.g.e.**, s.115-117

²⁹⁵ Çelebi ve Soysal (Ed.), **a.g.e.**, s.126 127

²⁹⁶ Çelebi ve Soysal (Ed.), **a.g.e.**, s.303

²⁹⁷ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.189-190

Cumhuriyeti'ni birleştirici, bütünleştirici, rütbe ve hiyerarşinin olmadığı, imece usulü yaşamın hakim olduğu, sosyal adalet politikalarının kendini gösterdiği ve her fikre saygı duyulan bir "rüya" olarak tanımlar.²⁹⁸

Handan Koç "*Gezi Direnişi ve Kadınlar*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'ne damga vuranların, AKP'yi ve temsil ettiklerini sevmeyen kadınlar olduğunu vurgular. O'na göre, kadınlar, sırtlarına bindirilmiş her türlü zaman ve mekan yasağını delerek bir özgürleşme yaşamışlardır. Koç'a göre, eylemler Türkiye'de kadınların erkek egemen sistem karşısındaki gücünü ve özgüvenini göstermiştir.²⁹⁹

Cihan Hüroğlu, "*Gezi'de LGBT'li Direniş*" başlıklı makalesinde, Gezi Parkı Eylemleri'nin LGBT bireyler için farklı bir öneme sahip olduğunu vurgular. Hüroğlu, LGBT'ler için bütün büyük şehir meydanları aile, akraba, tanıdık ve mahalle baskısından kaçarak özgürce sosyalleşebildikleri mekanlardır ve bu alanların özelleştirilmesi, LGBT'lerin kamusal olanı, yeşili ve demokrasiyi korumanın yanında kendi yaşam ve sosyalleşme alanlarını da korumak açısından önemli olduğunu vurgular. Hüroğlu'na göre, Gezi Parkı Eylemlerine LGBT'lerin de katılması, hayata karşı sorunlarla başa çıkmaya çalışan bu insanların sahiplenilmesi açısından ayrıca bir önem de taşımaktadır.³⁰⁰

Beşiktaş ÇARŞI grubunun 4 üyesi ile yapılan "*Çarşı, Belki Bir Çimentoydu; Biber Gazı da Su Oldu*" başlıklı söyleşide, Gezi Parkı Eylemleri'nde öne çıkan ÇARŞI grubu, eylemlere katılma sebeplerinin, eyleme katılma amaçlı olmadığını; polisin şiddetine göz yummak istememeleri, arkadaşlarına, yaşamlarına ve geleceklerine sahip çıkmak istemeleri olarak açıklar. ÇARŞI Grubu'na göre Gezi Parkı Eylemleri, kitlelerin birbirlerine bağlanmasını sağlayan, herkesin kendinden bir şey bulabildiği, insanların kendilerini rahatça ifade ettikleri, özgüven sorunlarının yok olduğu bir direniştir.³⁰¹

4. GEZİ PARKI PROFİLİ

²⁹⁸ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.195-197

²⁹⁹ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.199-201

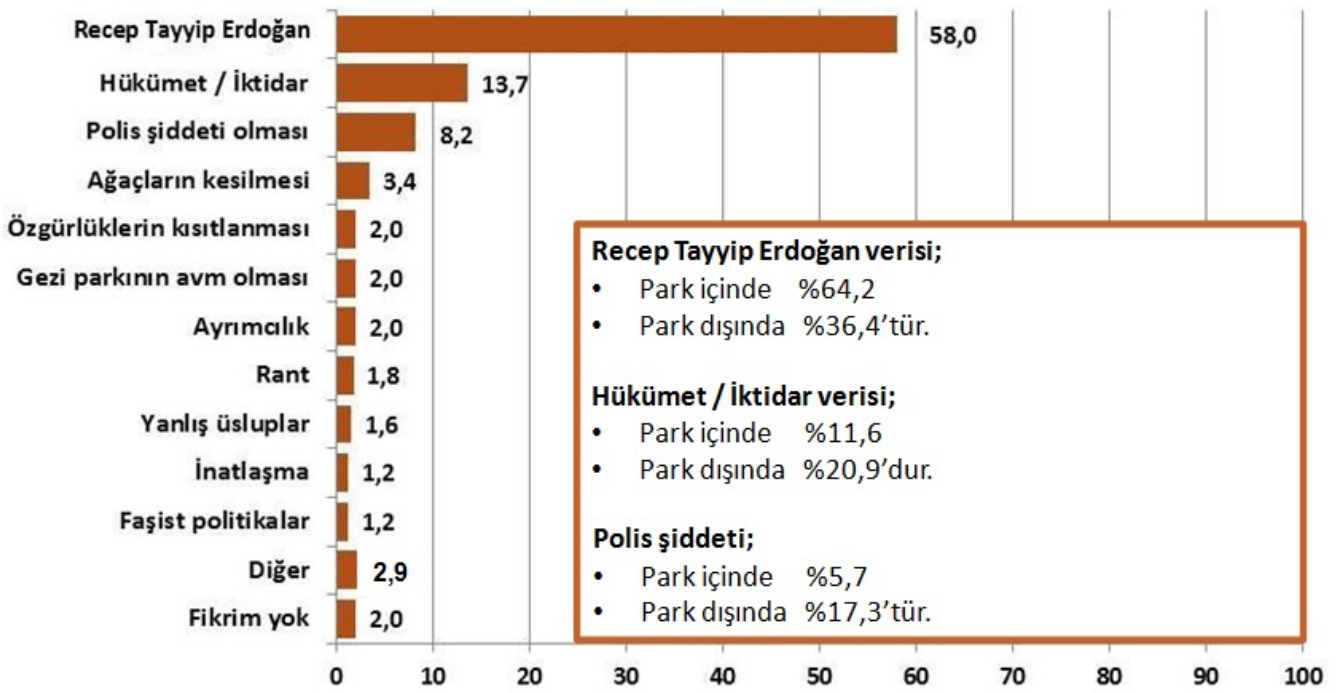
³⁰⁰ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.211-212

³⁰¹ Göztepe (Ed.), **a.g.e.**, s.215-219

Grafik 1

Eylemciler Algısında Gezi Parkı Olaylarının Asıl Sebebi

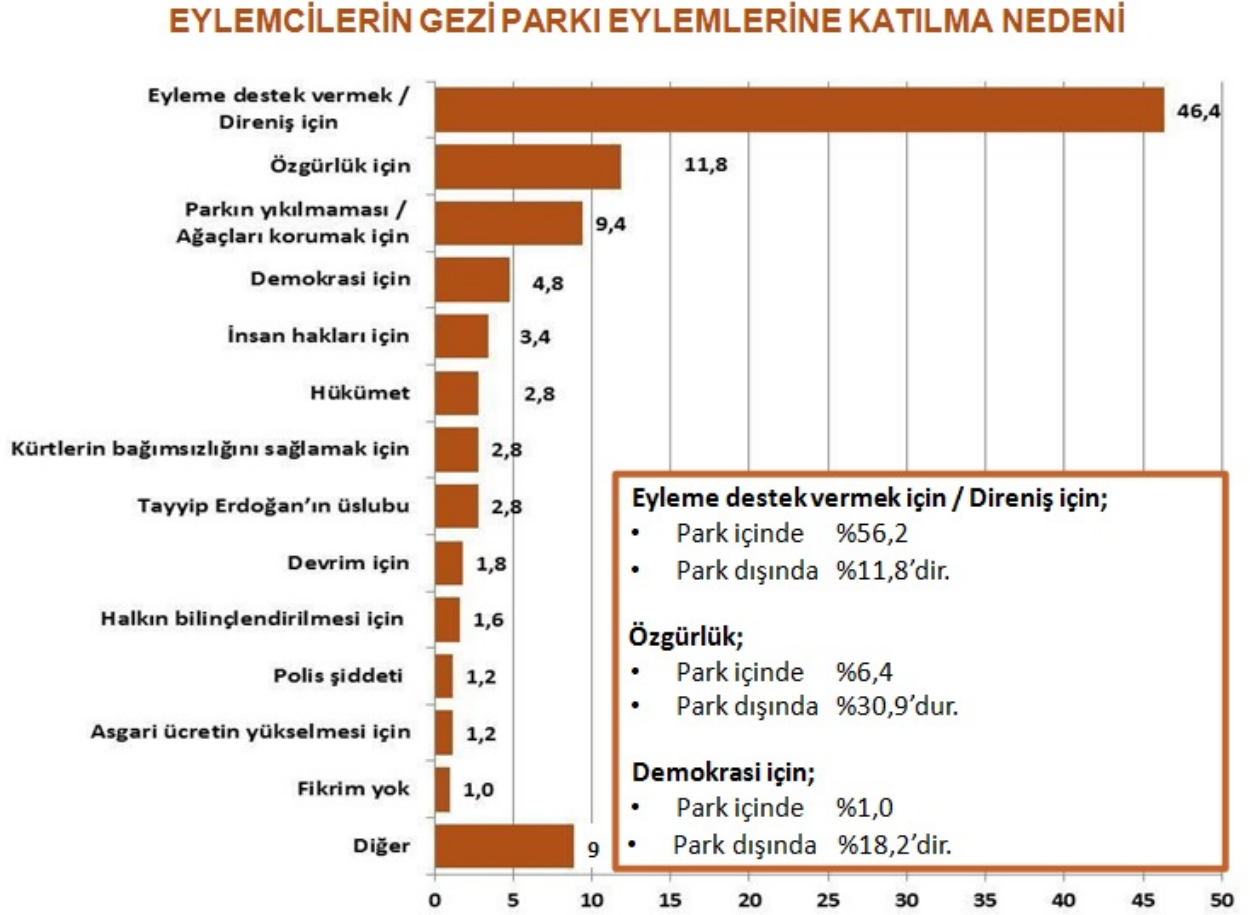
EYLEMCİLER ALGISINDA GEZİ PARKI OLAYLARININ ASIL SEBEBİ

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 2

Eylemcilerin Gezi Parkı Eylemlerine Katılma Nedeni

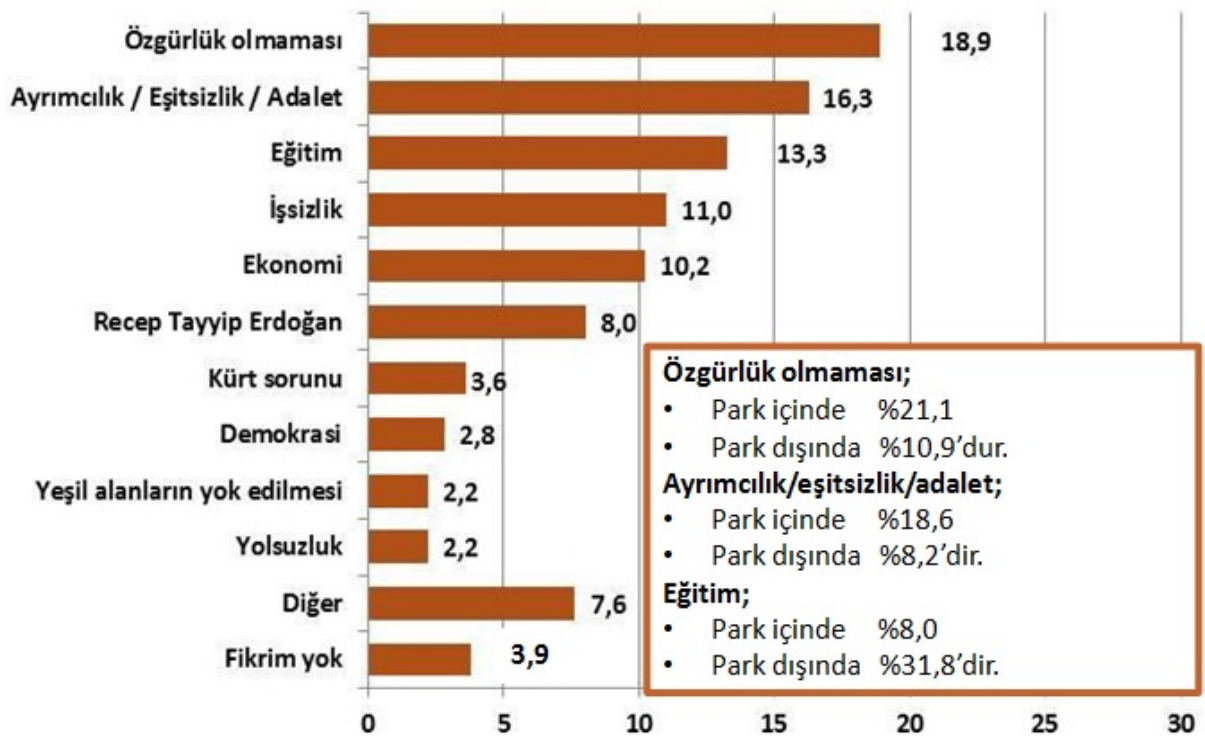

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 3

Eylemcilere Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunu

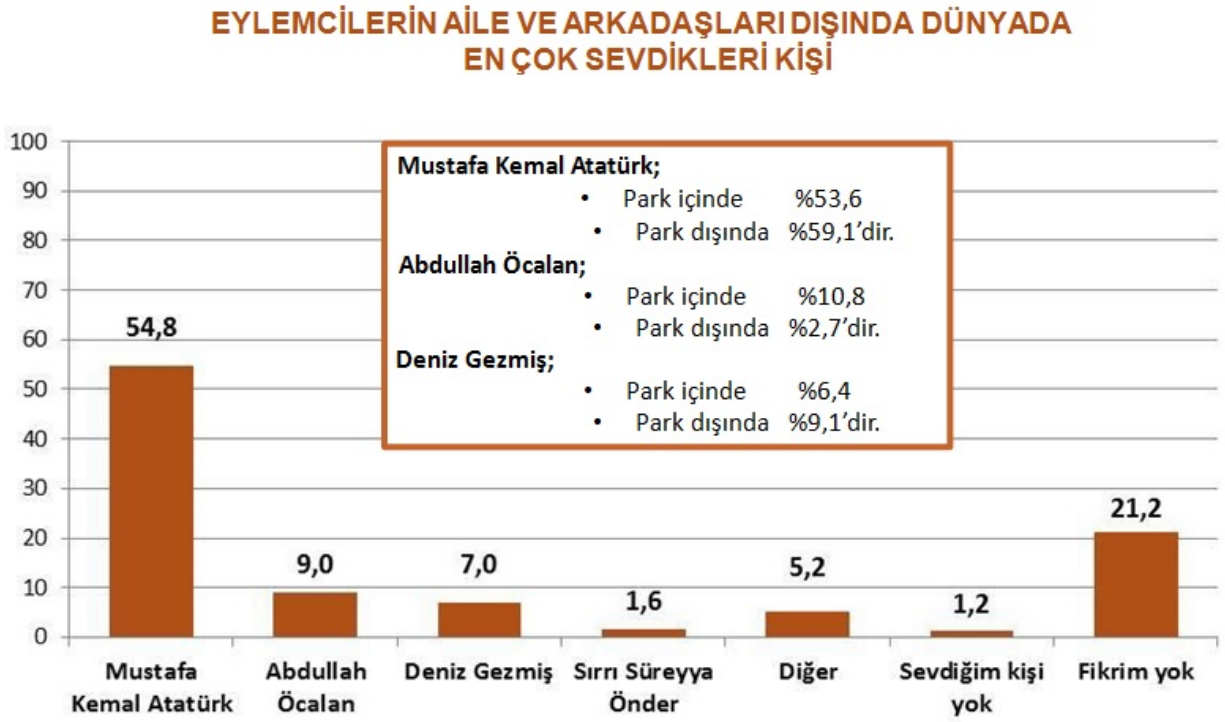
EYLEMCİLERE GÖRE TÜRKİYE'NİN EN ÖNEMLİ SORUNU

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 4

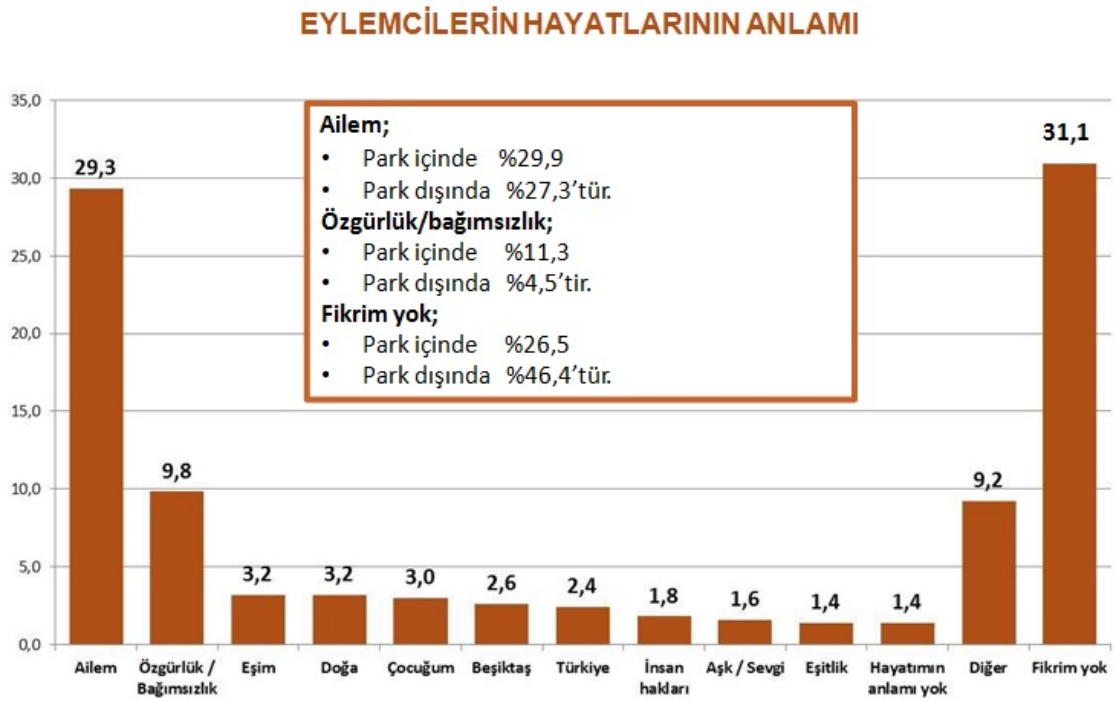
Eylemcilerin Aile ve Arkadaşları Dışında Dünyada En Çok Sevdikleri Kişi

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

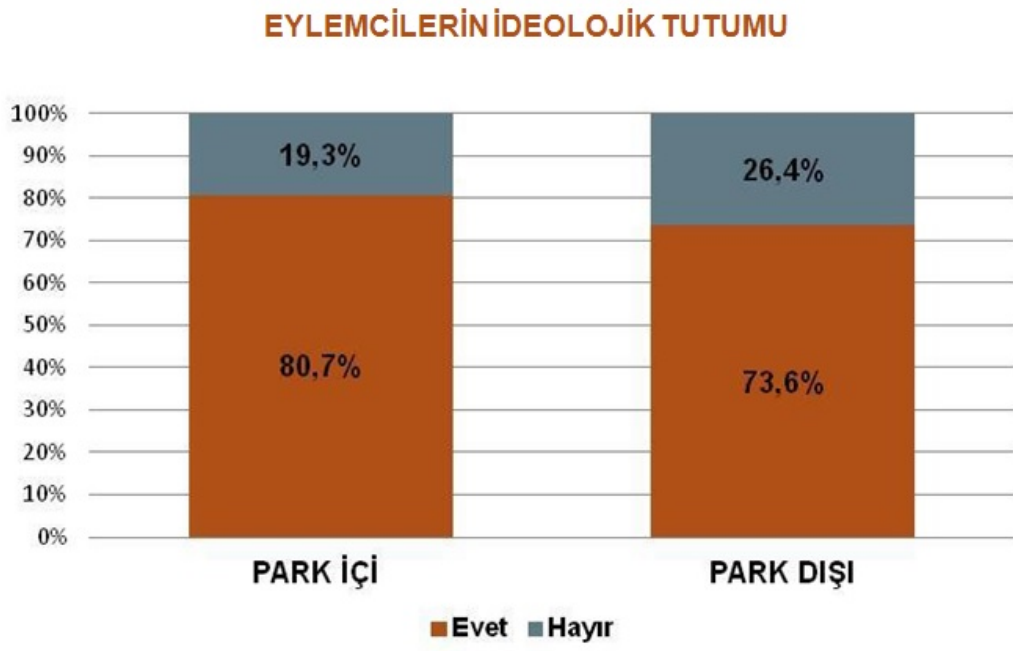
Grafik 5

Eylemcilerin Hayatlarının Anlamı

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

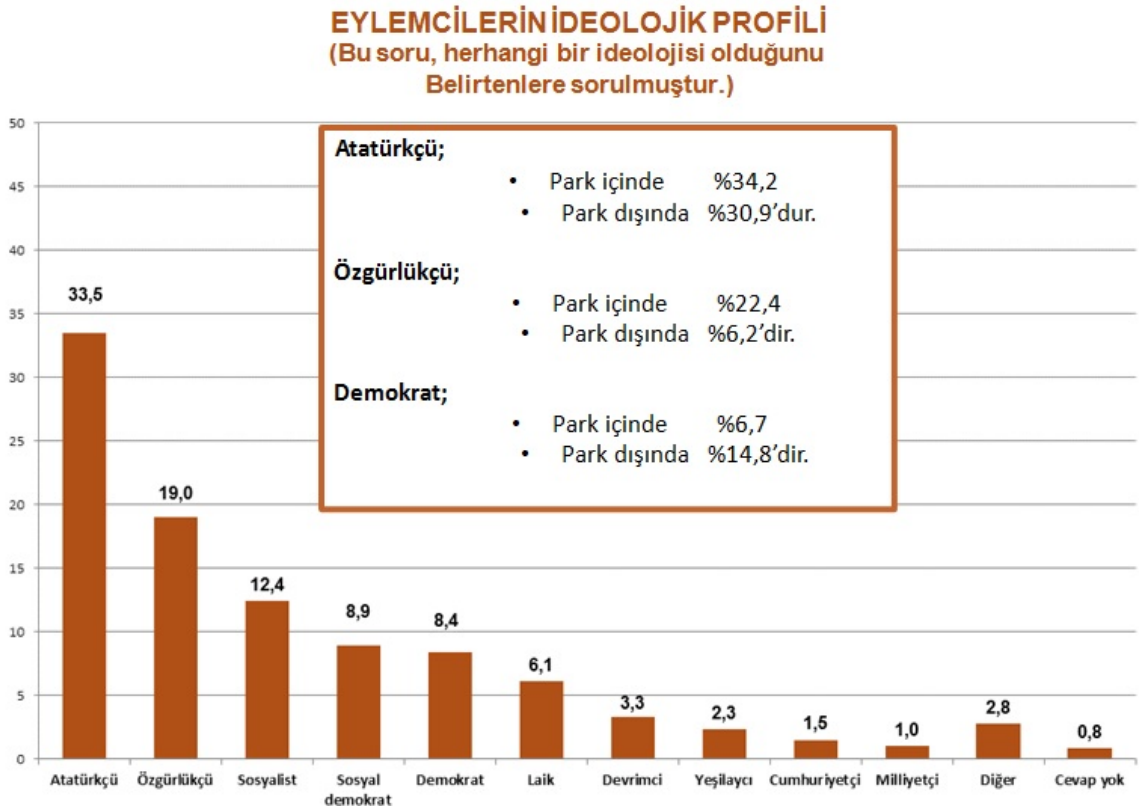
Grafik 6
Eylemcilerin İdeolojik Tutumu

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 7

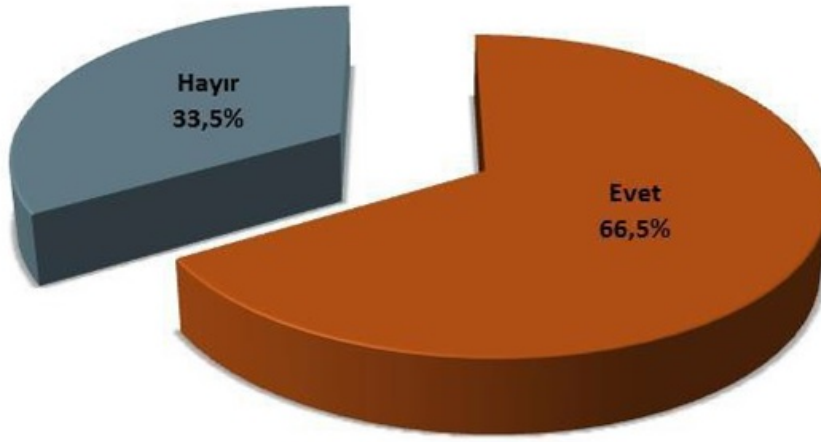
Eylemcilerin İdeolojik Profili

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 8
Eylemcilerin Geçmişte Oy Kullanma Durumu

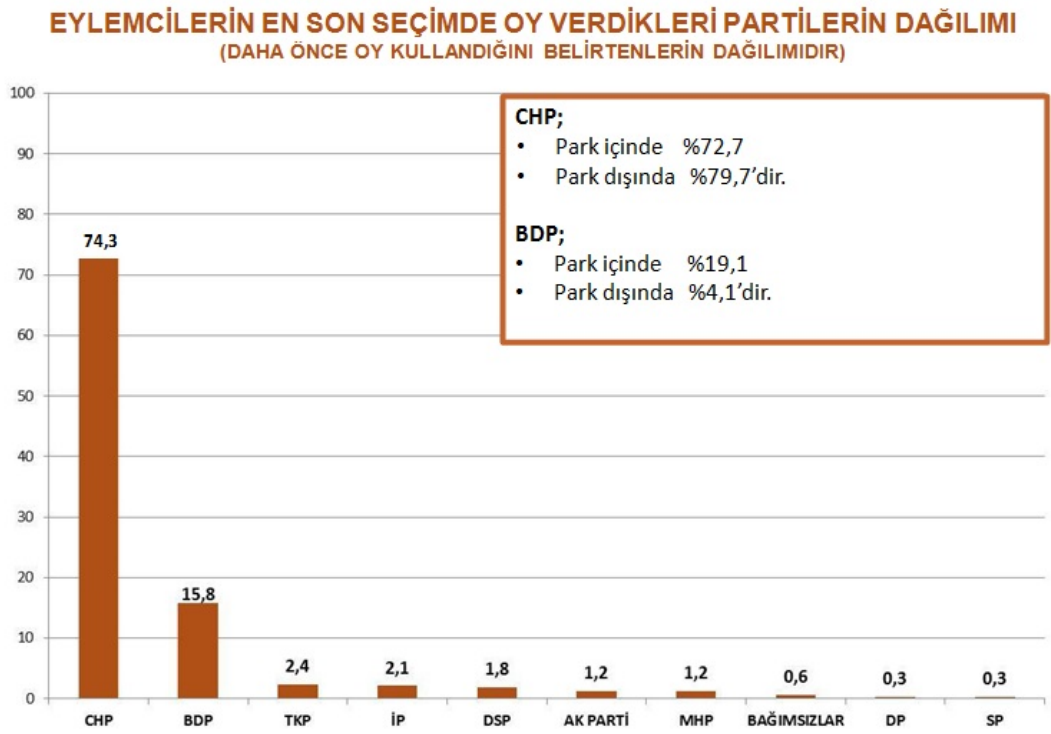
EYLEMCİLERİN GEÇMİşTE OY KULLANMA DURUMU

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 9

Eylemcilerin En Son Seçimde Oy Verdikleri Partilerin Dağıtımını

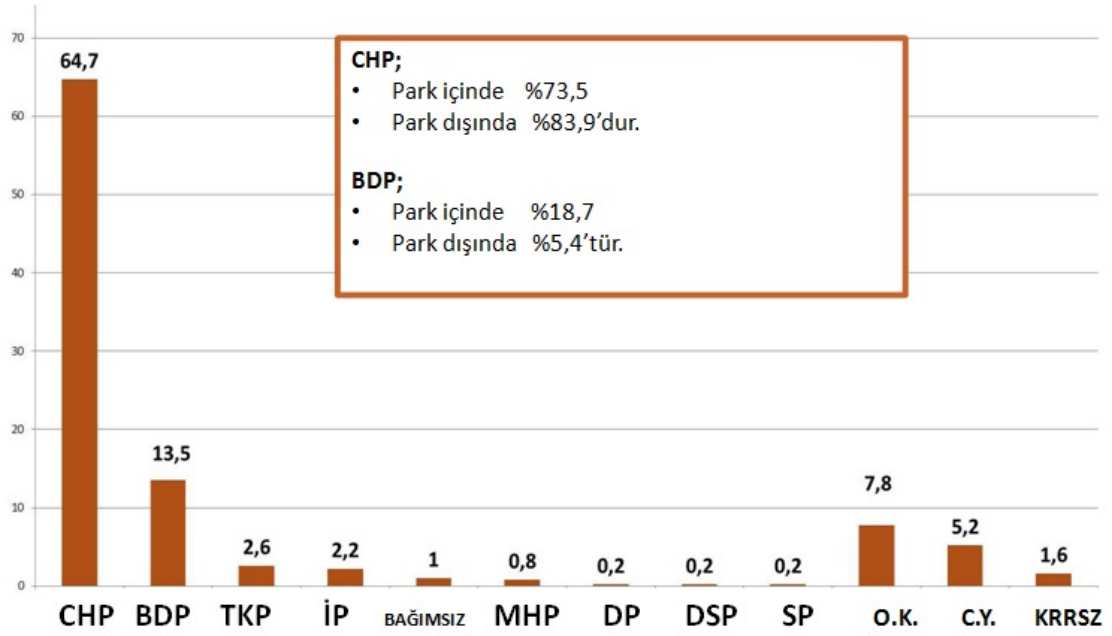

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 10

Eylemcilerin Önümüzdeki Seçimde Oy Verecekleri Partilerin Dağılımı

EYLEMCİLERİN ÖNÜMÜZDEKİ SEÇİMDE OY VERECEKLERİ PARTİLERİN DAĞILIMI

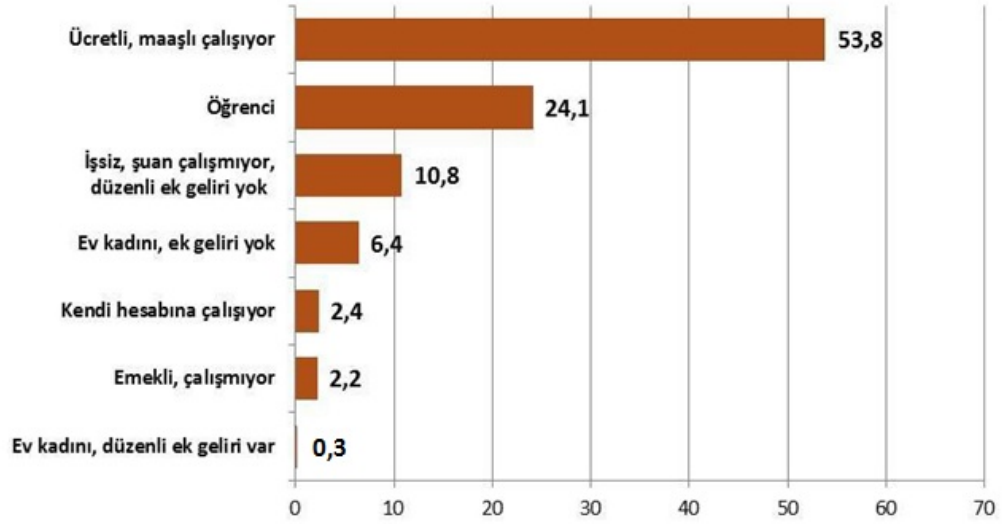

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 11

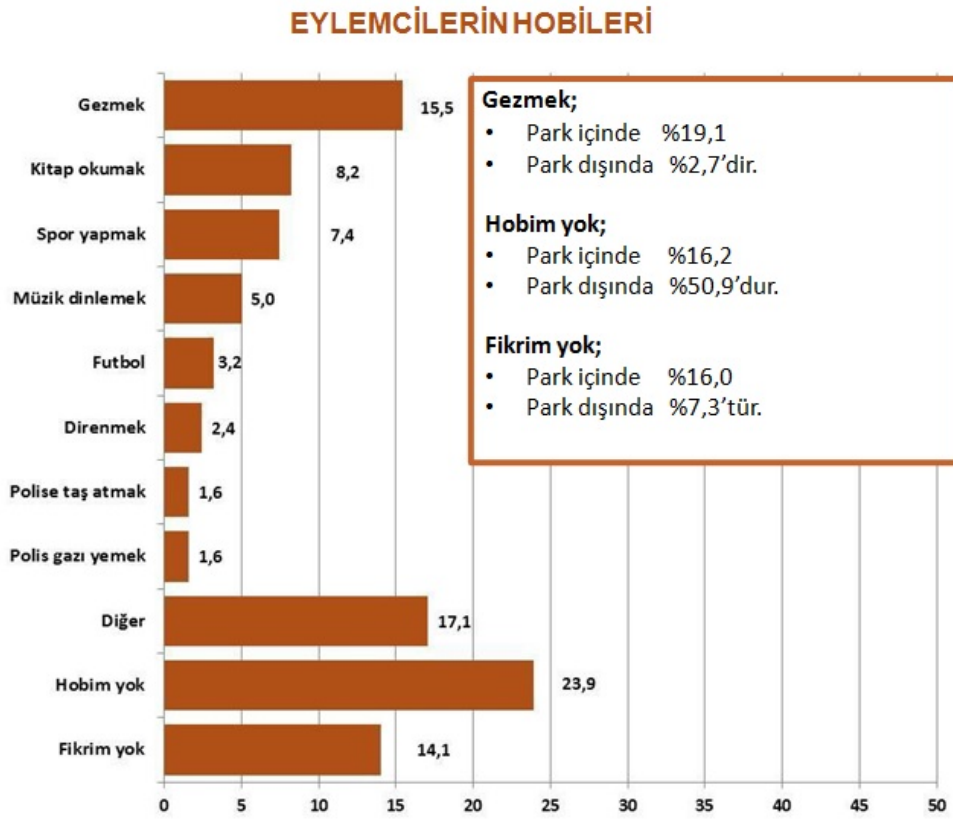
Eylemcilerin Meslek Gruplarına Göre Dağılım

EYLEMCİLERİN MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIM

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Grafik 12
Eylemcilerin Hobileri

Kaynak: http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

5. GEZİ PARKI EYLEMLERİ'NDEN KARELER

Resim 2

Gezi Parkı Eylemleri'nde İstanbul/ Taksim

Kaynak:http://tr.wikipedia.org/wiki/2013_Taksim_Gezi_Park%C4%B1_protestolar%C4%B1 (01.07.2014)

Resim 3

Gezi Parkı Eylemleri'nde İzmir

Kaynak: <http://galeri.uludagsozluk.com/r/1-haziran-2013-izmir-gezi-park%C4%B1-eylemi-454497/> (01.07.2014)

Resim 4

Gezi Parkı Eylemleri'nde Ankara

Kaynak: <http://www.memurlar.net/album/289/> (01.07.2014)

Resim 5

Gezi Parkı Eylemleri'nde Antalya

Kaynak: <http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay/69640/2/2/antalyada-gezi-parki-eylemi%20eri%C5%9Fim%20-%202021.04%2016%2012> (01.07.2014)

Resim 6

Gezi Parkı Eylemleri'nde Adana

Kaynak: <http://haberciniz.biz/gezi-parki-protestosuna-adanadan-destek-2072144h.htm>
(01.07.2014)

Resim 7

Gezi Parkı Eylemleri'nde Eskişehir

Kaynak: <http://galeri.uludagsozluk.com/r/1-haziran-eski%C5%9Fehir-gezi-park%C4%B1-eylemi-454386/> (01.07.2014)

Resim 8

Gezi Parkı Eylemleri'nde Hatay

Kaynak: <http://yurthaber.mynet.com/hatay-haberleri/hatayda-gezi-parki-protestosu-900928>
(01.07.2014)

6. GEZİ PARKI EYLEMLERİ'NDE SEMBOLİK ŞİDDET UNSURLARI

Gezi Parkı Eylemleri'nde, eylemcilerin bazıları polislere karşı şiddet içermeyen eylem biçimleri sergiledikleri halde polisler buna mukabil olarak sembolik şiddet anlamına gelecek işlemlerde bulunmamışlardır. Bunun üzerine her iki taraf da yer yer fiili şiddetin dozunu arttırmış ve böylece kamusal alan içinde kamusal işlemlerle bireysel eylemlerin karşılaşması siyasal bir krize ve hatta travmaya dönüşmüş, sonucunda da trajik ölümler vuku bulmuştur. Bu bölümde, Gezi parkı Eylemleri'ndeki sembolik şiddet unsurları eylemciler fotoğrafları ile irdelenecektir.

Resim 9

Eylemciler Polise Çiçek Verdi

Kaynak:<http://www.1yenimesajinizvar.com/insanligin-olmedigini-kaniti-fotograflar/> (02.07.2014)

Yukarıdaki fotoğrafta polislere çiçek veren eylemci, onları sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 10

Eylemciler Polise Börek İkram Etti

Kaynak:<http://www.1yenimesajinizvar.com/insanligin-olmedigini-kaniti-fotograflar/>
(02.07.2014)

Yukarıdaki fotoğrafta, polisleri börek ikram eden eylemci, polisleri sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 11

Eylemciler Polise Kitap Okudu

Kaynak: <http://www.1yenimesajinizvar.com/insanligin-olmedigini-kaniti-fotograflar/>
(02.07.2014)

Yukarıdaki fotoğrafta polislere kitap okuyan eylemci, onları sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 12

Eylemci TOMA Karşısında Gitar Çaldı

Kaynak: <http://blog.radikal.com.tr/Sayfa/metrodaki-polis-39416#> (02.07.2014)

Fotoğrafta görülen eylemci, TOMA'ya ve polislere karşı gitar çalarak, onları sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 13
Siyahlı Kadın TOMA Önünde

Kaynak: <http://www.dipnot.tv/gezi-parki-eyleminin-yeni-simgesi-siyahli-kadin/28448/>
(02.07.2014)

Fotoğrafta görülen ve Gezi Parkı Eylemleri'nin adeta sembolü olan Siyahlı Kadın, TOMA'ya karşı kollarını açıp, hareketsiz durarak polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 14

Kırmızılı Kadın TOMA Karşısında

Kaynak: <http://vagus.tv/2014/01/17/kirmizili-kadin-gezide-yitirilenler-icin-yazdi/>
(02.07.2014)

Fotoğrafta görülen, Gezi Parkı Eylemleri'nin bir diğer sembolü haline gelen Kırmızılı Kadın, polisin uyguladığı fiili şiddete karşı tepki vermeyerek, polisi, sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 15

Duran Adam

Kaynak: <http://www.baskahaber.org/2013/06/duran-adam-erdem-gunduz-konustu-bir-sey.html> (02.07.2014)

Gezi Parkı Eylemleri'nde sembol haline gelen Duran Adam (Erdem Gündüz) hareketsiz durarak polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 16
Gezi'de Namaz Kıldılar

Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/gezihaberleri/23454220.asp> (02.07.2014)

R.İhsan Eliaçık önderliğinde, Gezi'de kılınan Cuma Namazı, polisleri fiili şiddet yerine sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 17

Gezi İçin Yeryüzü Sofrası Kuruldu

Kaynak: <http://www.gazeteport.com.tr/i/n/137340182829949.jpg> (02.07.2014)

Ramazan ayında, Gezi Eylemcileri tarafından Taksim'de kurulan Yeryüzü Sofrası, polisleri sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 18
Gezi'de Bale Yaptılar

Kaynak: <http://savedbythebooks.blogspot.com.tr/2013/09/gezi-direnisi-en-ozel-fotograflarla.html> (02.07.2014)

Fotoğrafta görülen eylemci, bale yaparak, polisleri sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 19

Gezi Eylemcisi Michael Jackson Dansı Yaptı

Kaynak: <http://webtv.hurriyet.com.tr/2/50125/0/taksim-gezi-parki-gostericileri-polise-dans-ile-tepki-gosterdi> (02.07.2014)

Fotoğrafta görülen eylemci, Michael Jackson Dansı yaparak, polisleri sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 20

V, Gezi'deydi

Kaynak: <http://www.gribilge.com/capulcu-ne-demek-tdk-sozluk-anlami/> (02.07.2014)

İngiliz Devrimini anlatan V for Vendette filminin V'si, akordeon çalarak polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 21

Gezi'de Konser Verdiler

Kaynak: <http://www.aksam.com.tr/guncel/taksim-gezi-parkinda-son-durum-meydanda-solen-havasi-var/haber-212536> (02.07.2014)

Gezi Parkı'nda konser veren grup, bu davranışlarıyla polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 22

Gezi'de Yoga Yaptılar

Kaynak:http://www.medyafaresi.com/fotogaleri/TAKSIMOLAYLARI_128687_40025.html (02.07.2014)

Gezi Parkı'nda eylemciler tarafından yapılan yoga, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etme amaçlı olarak yapılmıştır.

Resim 23

Tencere- Tavalı Eylem

Kaynak: <http://gundem.bugun.com.tr/kim-olduklari-belli-oldu-haberi/701514> (02.07.2014)

Tencere- Tava çalarak, tepkilerini gösteren eylemciler, bu davranışlarıyla polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmek istemiştir.

Resim 24
Gezi'de Ağaç Süslediler

Kaynak: <http://www.yurtgazetesi.com.tr/gundem/gezi-parki-direnisi-buyuyor-h35772.html>
(02.07.2014)

Gezi Parkı Eylemcileri, Park'ta bulunan ağaçları süsleyerek, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmiştir.

Resim 25

Gezi'de Dilek Ağacı

Kaynak: <http://www.greenpeace.org/turkey/tr/photosvideos/slideshows/11-hazirandan-sonra-gezi-parki/11-Hazirandan-sonra-Gezi-Park3/> (02.07.2014)

Gezi Parkı'nda eylemciler tarafından oluşturulan Dilek Ağacı, polii sembolik şiddete davet etmek amacıyla oluşturulmuştur.

Resim 26

Eylemciler Kütüphane Kurdu

Kaynak:<http://www.sabitfikir.com/soylesi/biz-istanbullular-kurduk-bu-kutuphaneyi-buraya> (02.07.2014)

Gezi Parkı'nda eylemciler tarafından kurulan kütüphane, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 27
Gezi Bostanı Kuruldu

Kaynak: <http://www.bianet.org/bianet/ekoloji/147367-gezi-ye-bostana-gel> (02.07.2014)

Gezi Parkı'nda kurulan bostan, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 28
Gezi'ye Anneler Geldi

Kaynak: <http://www.mynet.com/haber/geziparki/gezide-anne-zinciri-702539-1>
(02.07.2014)

Gezi Parkı Eylemleri'nde eylemcilerin annelerinin eyleme dahil olması ve Park'ta halay çekmesi, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 29

Denizli'de Yatarak Diren Gezi Yazdılar

Kaynak: <http://www.akdenizgazete.com/bolge/denizlide-once-durdular-sonra-yatarak-diren-gezi-yazdilar-h15549.html> (02.07.2014)

Gezi Parkı Eylemleri'ne destek vermek amacıyla Denizli'deki bir grup vatandaş, yere yatarak "Diren Gezi" yazmışlardır. Bu eylem, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 30
Gezi'de Devrim Market

Kaynak: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23443664.asp> (02.07.2014)

Gezi'de kurulan Devrim Market, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmeyi amaçlamaktadır.

Resim 31
Gezi'de Piyano Resitali

Kaynak: <http://www.aksam.com.tr/guncel/taksim-gezide-piyano-resitali--12-haziran/haber-215230> (02.07.2014)

Gezi'de piyano çalan piyanist, polisleri sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 32

Eylemciler Çöpleri Topladı

Kaynak: <http://tixamperiaapothnpolh2.blogspot.com.tr/2013/08/blog-post.html>
(02.07.2014)

Eylemcilerin, İstiklal Caddesi'ndeki çöpleri toplaması, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 33

Çapulcu Tezgahı

Kaynak: <http://www.internetajans.com/28835-41727.html> (02.07.2014)

Eylemciler tarafından kurulan "Çapulcu Tezgahı" polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 34
Eylem Ortasında Öpücük

Kaynak: <http://bianet.org/biamag/yasam/147568-guzel-gunler-gorecegiz-cocuklar>
(02.07.2014)

Eylemler sırasında birbirini öpen bu çift, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 35
Gezi İçin Üç Büyükler Birleşti

Kaynak:<http://www.nationalturk.com/en/police-operations-against-gezi-park-protester-football-fans-in-istanbul-breaking-news-43317> (02.07.2014)

Gezi Parkı Eylemleri için birleşen Üç Büyükler, bu davranışları ile polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

Resim 36

Gezi'de Yardımsever Talcidman

Kaynak: <http://yarinhaber.net/news/11408> (02.07.2014)

Biber gazından etkilenen eylemcilere yardım eden Talcidman, bu davranışı ile, polisi sembolik şiddet kullanmaya davet etmektedir.

SONUÇ

Devlet kavramının üzerine çok düşünölen ve tartışılan bir kavram olması, devlete getirilen tanımların da çok çeşitli olmasına neden olmaktadır. Devletin çok eski bir kurum olması ve ideolojilerin çeşitliliğı, devlet kavramına tek ve kesin bir tanım getirmeyi zorlaştırmaktadır. Çalışmamızda yer verilen devlet ile ilgili yapılan tanımlardaki ortak nokta, büyük bir çoğunluğunun devletin ayakta kalmasını sağlayan gücünü fiili şiddet tekeline dayandırmasıdır. Bu çalışmada, Max Weber ve *Meslek Olarak Siyaset* adlı kitabı devletin fiili şiddet tekeli konusunda kaynak alınarak; Bertrand Russell, Leslie Lipson, Anthony Giddens, Philip Scheslinger ve Andrew Heywood gibi yazar ve düşünürlerin de konu ile ilgili fikirlerine yer verilmiştir.

Devletin fiili şiddet tekeli konusunda, yazar ve düşünürleri birleştiren ortak nokta, devletin fiili şiddet kullanmadığında ortaya çıkabilecek kaos durumudur. Bu konu hakkında Max Weber, fiili şiddet tekelinin devletin olağan bir gereci olduğunu savunur. Weber'den hareketle Bertrand Russell, fiili şiddet tekelinin modern devletin başlı başına bir özelliğı olduğunu; Leslie Lipson, devleti diğer örgütlerden ayıran özelliğinin güce dayanması olduğunu; Anthony Giddens, devletin hükmünü sürdürebilmesi için güce ihtiyacı olduğunu; Philip Scheslinger, şiddetin haklı kullanımının sadece devlette olduğunu ve Andrew Heywood ise devlet otoritesinin güçle ve zorla desteklendiğini vurgular.

Devlet, bir kurum olarak ortaya çıktığından bu yana, meşruiyetini; din, mitoloji, gelenek, yasallık, liderlik vasıfları, eşitlik, özgürlük, güvenlik, yurttaşlık, sosyal devlet ve ideoloji gibi ilkeler ile destekler. Bu ilkelerin yanı sıra şiddet kullanma tekeli de devletin gücünün en son sınırı olarak yasalarla desteklenen ve meşruiyetini sağlamlaştıran bir ilkedir. Buna göre, devletler, içerden ya da dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehdide karşı varlığını ve bütünlüğünü koruma amaçlı olarak fiili şiddet kullanabilir.

Devletin fiili şiddet tekeline muadil olarak, Pierre Bourdieu tarafından geliştirilen *Sembolik Şiddet* kavramı, iktidar sahiplerinin toplum üzerinde etkili olarak kullanabileceğı bir şiddet türüne işaret eder. Sembolik şiddet, görünmesi zor hatta imkansız olan, insanları

sınırlama özelliğine sahip ve toplumda düzeni sağlayan bir şiddet biçimidir. Sembolik şiddet, açık şiddetin uygulanmasının imkansız olduğu durumlarda, kibar ve örtük bir biçimde uygulanır, bazı durumlarda fiili şiddetten daha çok etki gösterebilir. Sembolik Şiddet, fiili şiddete göre, pek tabii olarak, yumuşak bir şiddet biçimidir; uygulanan kişiler için bile görünmez ve hatta hissedilemez olan bu şiddet biçimi, duygulara yöneliktir.

Sembolik Şiddet, siyasi şartların müsaade ettiği koşullarda, fiili şiddete alternatif olarak etkili bir şekilde kullanılabilir. Çünkü sembolik şiddet, fiili şiddetin aksine, kişilere gizli bir şekilde dayatılır, kanıtlanması güç ve etkisi yıkıcıdır.

Bourdieu'ya göre, devletlerin fiili şiddet tekeline alternatif olarak uygulayabileceği sembolik şiddet, televizyon aracılığı ile de üretilir ve kullanılır. Televizyonda da, sembolik şiddetin doğasında var olan görünmez bir sansür, kurgu, dayatma ve hakimiyet söz konusudur. Bu noktada, Bourdieu'nün Sembolik Şiddet kavramı ile yakından ilişkili olan Walter Lippman tarafından ortaya atılan ve Noam Chomsky tarafından geliştirilen *Rızanın Üretimi* kavramı devreye girer. Chomsky'ye göre, kitle iletişim araçları, en çok da televizyon, insanlar üzerinde tahakküm kurabilir, onları istemedikleri şeylere ikna edebilir ve rızalarını kazanabilir. Bu yönüyle, insanların düşünceleri üzerinde etkili olan Sembolik Şiddet, Rızanın Üretimi ve Televizyon birbirini tamamlayan üç unsurdur.

Devlet, meşruiyet, devletin fiili şiddet tekeli, sembolik şiddet ve rızanın üretimi ile ilgili yapılan açıklamalar ışığında oluşturulan bu tez çalışmasının son bölümünde, 27 Mayıs- 14 Temmuz 2013 tarihleri arasında Türkiye ve Dünya Gündemi'ni meşgul eden Gezi Parkı Eylemleri, sembolik şiddet penceresinden, internet ortamına yansıyan fotoğraflar ile incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda varılan temel kanı, Gezi Parkı Eylemleri boyunca, eylemcileri, bilinçli yahut bilinçsiz olarak, devletin fiili şiddet tekeli araçlarından biri olan polis teşkilatını başarılı bir şekilde sembolik şiddete davet eden davranışlarda bulunmuş olmasıdır. Devletin doğasında barındırdığı fiili şiddet tekelinin yerine kullanabilecekleri bir de Sembolik Şiddet olduğunu polislerle hatırlatmaya çalışan eylemciler, zaman zaman bu çabalarında başarılı da olmuşlardır.

Eylemcilerin bu çabası, tabii ki fiili şiddet karşıtı olduğu için, desteklenmesi gereken bir çabadır. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin olduğu bir ülkede yapılan tüm bireysel ya da toplu eylemler, haktır. Bu hakkın kullanıldığı Gezi Parkı Eylemleri, başladığı andan itibaren giderek artan polis şiddetiyle, medya aracılığı ile, adeta yasa dışı bir eylem gibi topluma sunulmuş ve bu yönde bir kamuoyu oluşturulmak amaçlanmıştır. Eylemciler ise, polisin fiili şiddetine dikkat çekmek ve fiili şiddeti yumuşatmak amacıyla,, polisi sembolik şiddete davet eden davranış ve eylemlerde bulunmuşlardır.

Bu yönüyle, fiili şiddete karşılık gelen sembolik şiddet kavramı, Gezi Parkı Eylemleri'nde karşılığını bulmuştur. Eylemciler, iktidarın artan otoritesiyle birlikte doğru orantılı olarak artan tahakkümün şiddetine nasıl razı olabileceklerini, rızalarının nasıl üretilebileceğini, gösteren eylemleri sembolik şiddet kapsamında ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, uygulanan fiili şiddet devletin kendi vatandaşını kendine karşı ayaklandırmasını ve bu ayaklanmanın uzun sürmesini de beraberinde getirmiştir. Eylemcilerin sembolik şiddet çağrısı, bu yönüyle devletin fiili şiddeti yumuşatılmasına ve daha uyumlu bir ortam yaratılmasına yapılan bir çağrı niteliğindedir. Dolayısıyla, eylemciler bu çağrı ile üzerlerinde oluşturulan dominasyonu da kabul edeceklerini göstermişlerdir.

Biber gazına karşı polislere sunulan çiçekler, TOMA'lara karşı sunulan börek tepsi, plastik mermiye karşı okunan kitaplar, eyleme karşı eylemsiz bir şekilde salt durmak, dans etmek, yoga yapmak, ağaç süslemek, gitar ve akordeon çalmak, tencere ve tavalara vurmak, kütüphane ve bostan oluşturmak, namaz kılmak ve yeryüzü sofrası oluşturmak gibi eylemleri içeren, polisi fiili şiddet kullanmak yerine, görünmez ve daha yumuşak olan sembolik şiddeti kullanma çağrısını bünyesinde barındıran eylemci davranışlarının tamamı, Pierre Bourdieu tarafından geliştirilen Sembolik Şiddet kavramına dayanmaktadır ve bu kavramdan hareketle vücut bulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akal, Cemal Bali. **Sivil Toplumun Tanrısı**, 2. Basım, İstanbul: Engin, 1995
- Allen, Pat. **Dil ve Şiddet**, Çev: Özlem Koşar, 1. Basım, İstanbul: Epsilon, 1994
- Althusser, Louis. **Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev: Alp Tümerterkin, 1. Basım, İstanbul: İthaki, 2003
- Arendt, Hannah. **Şiddet Üzerine**, Çev: Bahadır Sina Şener, 1. Basım, İstanbul: İletişim, 1994
- Balcıoğlu, İbrahim. **Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açından Şiddet**, 1. Basım, İstanbul: Yüce, 2000
- Barry, Norman. **Modern Siyaset**, Çev: Mustafa Erdoğan, Yusuf Şahin, 2. Basım, Ankara: Liberte, 2004
- Bektaş, Arsev. **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, 1. Basım, İstanbul: Bağlam, 1996
- Bentham, Jeremy. **Panoptikon: Gözün İktidarı**, Çev: Zeynep Özarslan, 1. Basım, İstanbul: Su, 2008
- Bognador, Vernon. **Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi II**, Çev: Erhan Yükselci, Sema Yükselci, Bülent Peker, 1. Basım, Ankara: Ümit, 2003
- Bourdieu, Pierre. **Televizyon Üzerine**, Çev: Turhan Ilgaz, 1. Basım, İstanbul: YKY, 1997
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic J.D. **Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Çev: Nazlı Ökten, 1. Basım, İstanbul: İletişim, 2003
- Bourdieu, Pierre. **Toplumbilim Sorunları**, Çev: Işık Ergüden, 1. Basım, İstanbul: Kesit, 1997
- Chomsky, Noam ve Herman, Edward S. ve Peterson, David ve Podor, Justin. **Medyanın Kamuoyu İmalatı**, Çev: Hale Alpman, Özge İnciler, Adnan Köymen, Ebru Kalak, Işıl Esendir, 1. Basım, İstanbul: Chiviyazıları, 2004
- Chomsky, Noam. **Medya Denetimi**, Çev: Şen Süer, 1. Basım, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993
- Chomsky, Noam. **Medya Gerçeği**, Çev: Abdullah Yılmaz, 1. Basım, İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993
- Chomsky, Noam. **Terörizm Efsanesi**, Çev: Bahadır Sina Şener, 1. Basım, Ankara: Ayraç, 1989
- Clastres, Pierre. **Devlete Karşı Toplum**, Çev: Mehmet Sert, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı, 1991
- Coşkun, İsmail. **Modern Devletin Doğuşu**, 1. Basım, İstanbul: Der, 1997
- Coşkun, Vahap. **Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu**, 2. Basım, İstanbul: Liberte, 2009
- Çam, Esat. **Siyaset Bilimi**, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1984
- Çeğin, Güney ve Göker, Emrah ve Arlı, Alim ve Tatlıcan, Ümit. **Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi**, 1. Basım, İstanbul: İletişim, 2007

- Çelebi, Volkan ve Soysal, Ahmet. **Direnişi Düşünmek**, 1. Basım, İstanbul: Monokl, 2013
- Çetin, Halis. **Siyaset Bilimi**, 1. Basım, Ankara: Orion, 2012
- Demir, Halis. **Devlet Gücünün Sınırlanması**, 1. Basım, İstanbul: İz, 2004
- Dilipak, Abdurrahman. **Terörizm: Terörist Kim?**, 2. Basım, İstanbul: İnkılab, 1988
- Doğan, Mehmet. **Büyük Türkçe Sözlük**, 3. Basım, Ankara: Rehber, 1990
- Duverger, Maurice. **Siyaset Sosyolojisi**, Çev: Şirin Tekeli, 1. Basım, İstanbul: Varlık, 1998
- Engels, Friedrich. **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev: Kenan Somer, 1. Basım, Ankara: Sol, 1967
- Ergil, Doğu. **Türkiye'de Terör ve Şiddet**, 1. Basım, Ankara: Turhan, 1980
- Foucault, Micheal. **Hapishanenin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, 1. Basım, Ankara: İmge, 1992
- Freud, Sigmund. **Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd**, Çev: Ali Babaoğlu, 1. Basım, İstanbul: Metis, 2001
- Friednman, Milton. **Kapitalizm ve Özgürlük**, Çev: Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu, 1. Basım, İstanbul: Altın, 1988
- Fromm, Erich. **İnsanda Yıkıcılığın Kökenleri**, Çev: Şükrü Alpagut, 2. Basım, İstanbul: Payel, 1984
- Fukuyama, Francis. **Devlet İnşası**, Çev: Devrim Çetinkasap, 1. Basım, İstanbul: Remzi, 2005
- Giddens, Anthony. **Ulus-Devlet ve Şiddet**, Çev: Cumhur Atay, 1. Basım, İstanbul: Devin, 2005
- Göztepe, Özay. **Gezi Direnişi Üzerine Düşünceler**, 1. Baskı, Ankara: Notabene, 2013
- Gramsci, Antonio. **Hapishane Defterleri**, Çev: Adnan Cemgil, 4. Basım, İstanbul: Belge, 2003
- Gül, İdil Işıl. **Gezi Parkı Olayları: İnsan Hakları Hukuku ve Siyasi Söylem Işığında Bir İnceleme**, 1. Basım, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013
- Gürbüz, Ahmet. **Hukuk ve Meşruluk**, 2. Basım, İstanbul: Beta, 2004
- Hall, John A. ve Ikenberry, G. John. **Devlet**, Çev: İsmail Çekem, 1. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005
- Hazır, Hayati. **Siyasal Şiddet ve Terörizm**, 1. Basım, Ankara: Nobel, 2001
- Herman, Edward S. ve Chomsky, Noam. **Rızanın İmalatı Kitle Medyasının Ekonomi Politikası**, Çev: Ender Adaboğlu, 2. Basım, İstanbul: BGST Yayınları, 2012
- Heywood, Andrew. **Siyaset**, Çev: Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yılmaz, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, 2. Basım, Ankara: Liberte, 2006
- Hobbes, Thomas. **Leviathan**, Çev: Semih Lim, 2. Basım, İstanbul: YKY, 1992
- Kapani, Münici. **Politika Bilimine Giriş**, 9. Basım, Ankara: Bilgi, 1997
- Kaypakoğlu, Serdar. **Toplumsal Yaşam ve Birey**, 1. Baskı, İstanbul: Naos, 2006
- Kernberg, Otto F. **Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık**, Çev: M. Banu Büyükkal, 1. Basım, İstanbul: Metis, 2000
- Koçak, Mustafa. **Devlet ve Egemenlik**, 1. Basım, Ankara: Seçkin, 2006
- Köknel, Özcan. **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, 2. Basım, İstanbul: Altın, 2000
- Köse, Hüseyin. **Bourdieu Medyaya Karşı**, 1. Basım, İstanbul: Papirüs, 2004

- Lipson, Leslie. **Siyasetin Temel Sorunları**, Çev: Fügen Yavuz, 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2005
- Locke, John. **Hükümet Üzerine İkinci İnceleme**, Çev: Fahri Bakırcı, 1. Basım, Ankara: Babil, 2004
- Lorenz, Konrad. **Saldırganlık Üzerine**, Çev: Evrim Tevfik Güney, Veysel Atayman, 1. Basım, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2008
- Machiavelli, Niccolo. **Hükümdar**, Çev: Necdet Adabağ, 7. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2013
- Manheim, Karl. **İdeoloji ve Ütopya**, Çev: Mehmet Okyayuz, 1. Basım, Ankara: Epos, 2002
- Memiş, Emin. **Anayasa Hukuku Ders Notları**, 4. Basım, İstanbul: Filiz, 2005
- Michaud, Yves. **Şiddet**, Çev: Cem Muhtaroglu, 1. Basım, İstanbul: İletişim, 1991
- Milburn, Michael A. **Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset**, Çev: Ali Dönmez, Veli Duyan, 1. Basım, Ankara: İmge, 1998
- Miller, David. **Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi I**, Çev: Nevzat Kırac, Bülent Peker, 1. Basım, Ankara: Ümit, 1994
- Oktay, Cemil. **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, 1. Basım, İstanbul: Alfa, 2003
- Oppenheimer, Franz. **Devlet**, Çev: Alaeddin Şenel, 1. Basım, İstanbul: Engin, 1997
- Öngören, Mahmut T. **Bu Ne Şiddet!**, 1. Basım, Ankara: Kitle, 1994
- Özcan, Mehmet Tevfik. **İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol**, 1. Basım, İstanbul: Özne, 1998
- Özdağ, Ümit ve Öztürk, Metin. **Terörizm İncelemeleri**, 1. Basım, Ankara: Avrasya-Bir Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2000
- Pierson, Christopher. **Modern Devlet**, Çev: Dilek Hattatoğlu, 1. Basım, İstanbul: ChiviYazıları, 2000
- Platon. **Devlet**, Çev: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimgöz, 24. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013
- Poggi, Gianfranco. **Modern Devletin Gelişimi: Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Çev: Şule Kut, Binnaz Toprak, 4. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2005
- Riches, David. **Antropolojik Açıdan Şiddet**, Çev: Dilek Hattatoğlu, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı, 1989
- Rousseau, Jean Jacques,. **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Alpagut Erenulu, 2. Basım, Ankara: Öteki, 1996
- Rousseau, Jean Jacques. **Toplum Sözleşmesi**, Çev: Ali Alper, 3. Basım, İstanbul: Oda, 2013
- Russell, Bertrand. **İktidar**, Çev: Mete Ergin, 1. Basım, İstanbul: Altın, 1967
- Saltık, Ekrem. **Diren Sosyoloji**, 1. Basım, İstanbul: Kaldırım, 2013
- Scheslinger, Philip. **Medya, Devlet ve Ulus**, Çev: Mehmet Küçük, 1. Basım, İstanbul: Ayrıntı, 1994
- Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998
- Türkdoğan, Orhan. **Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği**, 1. Basım, İstanbul: Timaş, 1996
- Türküne, Mümtaz'er. **Siyaset**, 1. Basım, İstanbul: Opus, 2009

Ünsal, Artun ve Keleş, Ruşen. **Kent ve Siyasal Şiddet**, 1. Basım, Ankara: A.Ü. S.B.F. Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1982
Weber, Max. **Meslek Olarak Siyaset**, Çev: Afşar Timuçin, Mehmet Sert, 1. Basım, İstanbul: ChiviYazıları, 2006
Yılmaz, Ejder. **Hukuk Sözlüğü**, 9. Basım, Ankara: Yetkin, 2005
Yüksel, Nuh Mete. **Balyoz, Gizli Tanık ve Gezi Parkı**, 1. Baskı Ankara: Alter, 2013

Sempozyum, Seminer ve Paneller

Baltaş, Zuhâl. "Şiddetin Sebepleri ve Risk Faktörleri, **Televizyonda Şiddet ve Çözüm Önerileri Paneli**, İstanbul, 6 Ocak 1997, ss.4-20
Çelenk, Sevilay. "Medyada Şiddet ve Kadın" **Medyada Şiddete Duyarlılık Paneli**, İstanbul, 26 Kasım 2004, ss. 83-91
Gümüş, Adnan. "Şiddet Türleri" **Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyumu**, Ankara, 2006, ss.13-38
İldeş, Nihal. "Aile ve Şiddet" **Radyo ve Televizyonlarda Şiddet ve İntihar Haberleri Sempozyumu**, Ankara, 23 Mart 2012, ss.64-69
Ozankaya, Özer. "Toplumsal Gelişme Açısından Yığın İletişim Araçlarında Şiddet Olayları", **Kitle İletişim Araçları ve Şiddet Semineri**, İstanbul, 25-27 Kasım 1985, ss.50-54

Broşürler

Mor Çatı. "Erkeklerin Şiddetine Karşı dur! Yaşamı Değiştir!" 1. Baskı [Broşür], 2013

Tezler

İşiker, Faruk. "Televizyon Yayınlarında Şiddet" **Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi**, Ankara Radyo Televizyon Üst Kurulu, 2011
Tekeli, Şirin. "David Easton'un Siyaset Teorisine Katkısı Üzerine Bir İnceleme", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, 1976

Dergiler

Anık, Cengiz. "Geziye Üflenemeyen İdeolojik Ruh" , **Dernekler Dergisi**, Sayı: 25 2013, ss. 22-33

Bozdemir, Mevlüt. Terör (mü) Terörizm (mi)?, **Ankara Üniversitesi SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu**, Cilt VI, 1981

Özsöz, Cihad. " Pierre Bourdieu: Simgesel Şiddet, Eğitim, İktidar" **Cogito**, Sayı: 76, 2014, ss. 290-300

Selçuk, Sami. "Türkiye İçin Yeni ve Meşru Bir Anayasa Zorunludur", **Demokrasi Platformu Dergisi**, 2005, Sayı:1, ss. 10-20

Gazeteler

Evcimen, Günsev. "Batı'da ve Türkiye'de Terörün Yapısal Kaynakları" **Milliyet**, 22 Ekim 1979, s.2

İnternet Kaynakları

1yenimesajinizvar.com, "İnsanlığın Ölnediğinin Kanıtı Fotoğraflar" 01.01.2014.
<http://www.1yenimesajinizvar.com/insanligin-olmedigini-kaniti-fotograflar/>
(02.07.2014)

Akdenizgazete.com, "Denizli'de Önce Durdular, Sonra Diren Gezi Yazdılar"
19.06.2013.<http://www.akdenizgazete.com/bolge/denizlide-once-durdular-sonra-yatarak-diren-gezi-yazdilar-h15549.html> (02.07.2014)

Aksam.com.tr, "Taksim Gezi Parkı'nda Son Durum! Meydanda Şölen Havası Var"
04.06.2013. <http://www.aksam.com.tr/guncel/taksim-gezi-parkinda-son-durum-meydanda-solen-havasi-var/haber-212536> (02.07.2014)

Aksam.com.tr, "Taksim Gezi'de Piyano Resitali"
12.06.2013.<http://www.aksam.com.tr/guncel/taksim-gezide-piyano-resitali--12-haziran/haber-215230> (02.07.2014)

Baskahaber.org, " Duran Adam Erdem Gündüz Konuştu: Bir Şey Olmamış Gibi Meydanı Açıyor Olmak Tiyatrodur." 18.06. 2013.
<http://www.baskahaber.org/2013/06/duran-adam-erdem-gunduz-konustu-bir-sey.html>
(02.07.2014)

Bianet.org, " Gezi'ye Bostana Gel!"
07.06.2013.<http://www.bianet.org/bianet/ekoloji/147367-gezi-ye-bostana-gel>
(02.07.2014)

Bianet.org, "Güzel Günler Göreceğiz Çocuklar" 15.06.2013.
<http://bianet.org/biamag/yasam/147568-guzel-gunler-gorecegiz-cocuklar> (02.07.2014)

Bianet.org, "Medya Denetimi ve Propaganda Modeli" 26.01.2013.
<http://www.bianet.org/biamag/medya/143865-medya-denetimi-ve-propaganda-modeli>
(23.06.2014)

Blog.radikal.com.tr, "Metrodaki Polis!" 15.11.2013.
<http://blog.radikal.com.tr/Sayfa/metrodaki-polis-39416#> (02.07.2014)

Dipnot.tv, "Gezi Parkı Eyleminin Yeni Simgesi: Siyahlı Kadın" 01.06.2013.
<http://www.dipnot.tv/gezi-parki-eyleminin-yeni-simgesi-siyahli-kadin/28448/> (02.07.2014)

Dünyalılar.org, "Medya ve Gerçeklik: The Truman Show" 10.06.2013.
<http://dunyalilar.org/medya-ve-gerceklik-uzerine-dusunmemize-olanak-saglayan-bir-film-the-truman-show.html> (10.04.2014)

Fotogaleri.hurriyet.com, "Antalya'da Gezi Parkı Eylemi" 01.06.2013.
<http://fotogaleri.hurriyet.com.tr/galeridetay/69640/2/2/antalyada-gezi-parki-eylemi> (01.07.2014)

Galeri.uludagsozluk.com, "1 Haziran 2013 İzmir Gezi Parkı Eylemi", 01.06.2013.
<http://galeri.uludagsozluk.com/r/1-haziran-eski%C5%9Fehir-gezi-park%C4%B1-eylemi-454386/> (01.07.2014)

Galeri.uludagsozluk.com, "1 Haziran Eskişehir Gezi Parkı Eylemi", 01.06.2013.
<http://galeri.uludagsozluk.com/r/1-haziran-eski%C5%9Fehir-gezi-park%C4%B1-eylemi-454386/> (01.07.2014)

Gazeteport.com.tr. " <http://www.gazeteport.com.tr/i/n/137340182829949.jpg> (02.07.2014)

GENAR, "Gezi Parkı Profili", 13.06. 2013.
http://www.genar.com.tr/files/GEZIPARKI_PROFIL-SON.pdf (30.06.2014)

Greenpeace.org, "11 Haziran'dan Sonra Gezi Parkı" 21.06.2013.
<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/photosvideos/slideshows/11-hazirandan-sonra-gezi-parki/11-Hazirandan-sonra-Gezi-Park3/> (02.07.2014)

Gribilge.com, "Çapulcu Ne Demek? TDK Sözlük Anlamı" 10.06.2013.
<http://www.gribilge.com/capulcu-ne-demek-tdk-sozluk-anlami/> (02.07.2014)

Gundem.bugun.com.tr, "Tencere-Tavacılar CHP Seçmenleri Çıktı" 02.07.2013.
<http://gundem.bugun.com.tr/kim-olduklari-belli-oldu-haberi/701514> (02.07.2014)

Haberciniz.biz, "Gezi Parkı Protestosuna Adana'dan Destek", 01.06.2013.
<http://haberciniz.biz/gezi-parki-protestosuna-adanadan-destek-2072144h.htm> (01.07.2014)

Hurriyet.com.tr, " Gezi Parkı'nda İlk Cuma Namazı" 08.06.2013.
<http://www.hurriyet.com.tr/gezihaberleri/23454220.asp> (02.07.2014)

Hurriyet.com.tr, "Kandil Simitleri Devrim Market'ten" 06.06.2013.
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23443664.asp> (02.07.2014)

İnternetajans.com, " Gezi'deki Devrimciler Kapitalizmi Keşfetti" 01.06.2013.
<http://www.internetajans.com/28835-41727.html> (02.07.2014)

Jules-Klimaat.Blogspot.com, "How the Media Can Manipulate Our Viewpoint", 14.02.2010. <http://jules-klimaat.blogspot.com.tr/2010/02/how-media-can-manipulate-our-viewpoint.html> (02.03.2014)

Medyafaresi.com.

http://www.medyafaresi.com/fotogaleri/TAKSIMOLAYLARI_128687_40025.html
(02.07.2014)

Memurlar.net, "Ankara'da da Gezi Parkı Bilançosu Ağır" 02.06.2013.

<http://www.memurlar.net/album/289/> (01.07.2014)

Mynet.com, "Gezi'de Anne Zinciri" 14.06.2013.

<http://www.mynet.com/haber/geziparki/gezide-anne-zinciri-702539-1> (02.07.2014)

Nationalturk.com, "Police Operations Against Gezi Park Protester Football Fans in İstanbul" 27.09.2013. <http://www.nationalturk.com/en/police-operations-against-gezi-park-protester-football-fans-in-istanbul-breaking-news-43317> (02.07.2014)

Sabitfikir.com, "Biz İstanbullular Kurduk Bu Kütüphaneyi Buraya"

12.06.2013. <http://www.sabitfikir.com/soylesi/biz-istanbullular-kurduk-bu-kutuphaneyi-buraya> (02.07.2014)

Savedbythebooks.blogspot.com.tr, "Gezi Direnişi- En Özel Fotoğraflarla"

10.09.2013. <http://savedbythebooks.blogspot.com.tr/2013/09/gezi-direnisi-en-ozel-fotograflarla.html> (02.07.2014)

Tixamperiaapothnpolh2.blogspot.com.tr, 31.08.2013.

<http://tixamperiaapothnpolh2.blogspot.com.tr/2013/08/blog-post.html> (02.07.2014)

Tr.wikipedia.org, "2013 Taksim Gezi Parkı Protestoları" 15.06.2013.

http://tr.wikipedia.org/wiki/2013_Taksim_Gezi_Park%C4%B1_protestolar%C4%B1
(01.07.2014)

Vagus.tv, " Kırmızılı Kadın Gezi'de Yitirilenler İçin Yazdı..." 17.01.2014.

<http://vagus.tv/2014/01/17/kirmizili-kadin-gezide-yitirilenler-icin-yazdi/> (02.07.2014)

Webtv.hurriyet.com.tr, "Taksim Gezi Parkı Göstericileri Polise Dans ile Tepki

Gösterdi" <http://webtv.hurriyet.com.tr/2/50125/0/taksim-gezi-parki-gostericileri-polise-dans-ile-tepki-gosterdi> (02.07.2014)

Yarinhaber.net, "31 Mayıs Yaklaşırken Gezi Kahramanlarını Hatırlayalım" 31.05.2014.

"<http://yarinhaber.net/news/11408> (02.07.2014)

Yurtgazetesi.com.tr, "Gezi Parkı Direnişi Büyüyor"

30.05.2013. <http://www.yurtgazetesi.com.tr/gundem/gezi-parki-direnisi-buyuyor-h35772.html> (02.07.2014)

Yurthaber.mynet.com, "Hatay'da Gezi Parkı Protestosu", 01.06.2013.

<http://yurthaber.mynet.com/hatay-haberleri/hatayda-gezi-parki-protestosu-900928>
(01.07.2014)

Zaman.com, "Hasta Adı: Adolf Hitler Teşhis: Narsist Psikopat", 10.04.2005.

http://www.zaman.com.tr/pazar_hasta-adi-adolf-hitler-teshis-narsist-psikopat_161534.html (02.02.2014)

Zaman.com, "Siyasi Sistemin İşleyişi ile İlgili Tartışmalar Üzerine: Devleti Kim Yönetiyor?",05.06.2005.

http://www.zaman.com.tr/newsDetail_openPrintPage.action?newsId=180123

(01.11.2013)